

โครงการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ

ไพรัช บวรสมพงษ์ และคณะ

การบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม :
บทสังเคราะห์ภาพรวม

การบูรณาการโครงการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม :
บทสังเคราะห์ภาพรวม

ไพรัช บวรสมพงษ์ และคณะ

ลิขสิทธิ์ของ สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

ISBN 978-616-7192-11-6

จัดพิมพ์โดย : กลุ่มการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคม
สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
โทรศัพท์: 0-2306-8729, 0-2306-8860
โทรสาร: 0-2306-8862
Website: www.m-society.go.th

พิมพ์ครั้งที่ 1 : กันยายน 2552

จำนวนหน้า : 160 หน้า

จำนวนพิมพ์ : 400 เล่ม

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์เดือนตุลา
204-206 ซอยวิภาวดีรังสิต 84 (กวีเหวียนระวี) ถนนวิภาวดีรังสิต
แขวงสีกัน เขตดอนเมือง กรุงเทพฯ 10210
โทรศัพท์ 02-996-7392-4
โทรสาร 02-996-7395

คำนำ

การดำเนินการเพื่อการสร้างเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง และยั่งยืนโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนในสังคม นับเป็นภารกิจหลักที่ท้าทายของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เสมอมา เป็นที่ยอมรับว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของโลกในปัจจุบันเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความรวดเร็ว ซับซ้อน จำเป็นที่หน่วยงานต้องมีการปรับตัว ปรับเปลี่ยน บทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ รวมทั้งต้องมีแนวทางการทำงานที่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ต้องมีการกำหนด กลยุทธ์หรือยุทธวิธีการทำงานที่สามารถหนุนเสริมการทำงานร่วมกับภาคี ส่วนอื่นๆ บทบาทของรัฐส่วนกลางนอกจากจะต้องทำหน้าที่ทั้งในส่วนของการ กำหนดนโยบายและการปฏิบัติตามนโยบายแล้ว ยังต้องสร้างความร่วมมืออย่าง กว้างขวางในลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้น (Active Participation) เพื่อให้ ภาคส่วนต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสังคม เพราะเชื่อว่าการ มีส่วนร่วมจะทำให้เกิดพลังการพัฒนาและทำให้ผลลัพธ์การทำงานมีความยั่งยืน

บทบาทสำคัญของสำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของ มนุษย์ สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีหน้าที่ในการการพัฒนาสวัสดิการสังคมและสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิต ในทุกกลุ่มเป้าหมายให้มีโอกาสเข้าถึงการคุ้มครองและสวัสดิการอย่างทั่วถึงใน ทุกพื้นที่ รวมถึงส่งเสริมการขับเคลื่อนการพัฒนาเพื่อป้องกัน และแก้ไขปัญหา สังคมในลักษณะการเสริมพลัง และสร้างการมีส่วนร่วม โดยเน้นการพัฒนา ศักยภาพและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม

ที่ผ่านมา กิจกรรมหลักประการหนึ่งที่สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ได้ดำเนินการก็คือ การส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสังคม โดยได้จัดทำโครงการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการอันมีลักษณะเป็น โครงการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (ปีงบประมาณ 2552) ซึ่งลักษณะที่สำคัญของ

โครงการดังกล่าวคือการเสริมสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสรุปบทเรียนร่วมกันในการบูรณาการกลไกด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม รวมถึงเพื่อศึกษากลไกการบูรณาการด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม เพื่อเป็นแนวทางการทำงานด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม โดยได้มีการจัดเวที “การบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม” ในพื้นที่ 5 ภูมิภาคทั่วประเทศไทย

เวทีการบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมถือเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการเชิญตัวแทนพื้นที่ชุมชนทั่วประเทศที่มีการดำเนินการด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการซึ่งมีมิติการทำงานที่หลากหลายให้ได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ มุมมอง ทักษะร่วมกับทีมคณะวิทยากรจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และมหาวิทยาลัยมหิดล ลักษณะการดำเนินโครงการดังกล่าวเป็นความพยายามที่จะสร้างความรู้ภาคปฏิบัติให้เกิดขึ้นอันเป็นชุดความรู้ที่จับต้อง ใช้ประโยชน์ได้จริง โดยเน้นการสร้างชุดความรู้ใหม่ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นการพัฒนาทุนทางสังคมและวัฒนธรรมให้กลายเป็นต้นทุนการพัฒนาสังคม (Social Capital) ที่มีจากพื้นที่ชุมชน

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้เล็งเห็นประโยชน์อันมากมายของชุดความรู้ดังกล่าวซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ร่วมกันของภาคส่วนต่างๆ ทางกระทรวงฯ จึงได้จัดทำเอกสารสรุปผล “ภาพรวมการบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม” อันเป็นการสรุปผลเกี่ยวกับการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเวทีการบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ 5 ภูมิภาคทั่วประเทศ ด้วยหวังว่าเนื้อหาในเอกสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจต่อไป

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
กันยายน 2552

คำปรารภ

การตอบสนองต่อความต้องการและการแก้ไขปัญหาสังคมของรัฐในบทบาทแห่งการเป็นรัฐสวัสดิการในสังคมปัจจุบันที่ถือว่าเป็นสังคมสมัยใหม่นับเป็นภาระที่ท้าทายและยากยิ่งสำหรับรัฐในการจัดการ ส่งเสริม หรือการอำนวยความสะดวกให้สังคมดำรงอยู่ด้วยความปึกติสุข ทั้งนี้เพราะสังคมในปัจจุบันมีมิติความหลากหลายและความซับซ้อนที่ยากจะจำแนกได้อย่างชัดเจนว่าอะไรคือต้นเหตุหรือผลลัพธ์ของปัญหาใดปัญหาหนึ่งเพราะสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นมีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน บทบาทของรัฐในฐานะการเป็นรัฐสวัสดิการจึงต้องมีการปรับตัวอย่างเฝ้าระวังเพื่อให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงพร้อมทั้งมีแนวทางและเครื่องมือทางสังคมใหม่ๆ เพื่อสร้าง “ทุนทางสังคม” ให้เกิดขึ้นในสังคมและเป็นพลังร่วมต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

บทบาทของรัฐในฐานะรัฐสวัสดิการ หรือการจัดสวัสดิการของรัฐในปัจจุบัน แนวนอนว่าย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีการปรับตัว ปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้ให้การดูแลด้านสวัสดิการ (Care Giver) มาสู่การเป็นผู้ให้การส่งเสริมสนับสนุนด้านสวัสดิการ (Enabler) โดยกระตุ้นส่งเสริมให้ภาคส่วนต่างๆ ได้มีโอกาส มีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาสังคม การจัดสวัสดิการสังคม ซึ่งถือเป็นมิติการพัฒนาที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ทั้งยังเป็นการสร้างพลังร่วมในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีต่อระบอบการดำเนินงานของภาครัฐเพียงอย่างเดียว

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของพื้นที่ชุมชนต่างๆ ในประเทศไทยที่ได้มีการดำเนินการด้านการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมแล้ว พบว่า เป็นสิ่งที่น่ายินดีอย่างยิ่งที่สังคมไทยถือว่ามีต้นทุนทางสังคมอยู่เป็นจำนวนมากกล่าวคือพื้นที่ชุมชนในภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศไทยได้มีการดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการเพื่อสร้างความเป็นอยู่ที่ดีและหลักประกันความมั่นคงในความเป็นมนุษย์ต่อกลุ่มคนต่างๆ อย่างจริงจัง ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ สิ่งที่น่าทึ่งขึ้นในระดับ

พื้นที่ทั่วประเทศไทยได้บ่งชี้ให้เห็นถึงทิศทางการพัฒนาประเทศอย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและพื้นที่ชุมชนที่หน่วยงานภาครัฐไม่อาจปฏิเสธได้

จากข้อเท็จจริงที่ปรากฏ จึงเป็นโจทย์สำคัญที่ทำให้ต้องขบคิดต่อไปว่าหากการพัฒนาประเทศที่มีความหมายรวมถึงการมีส่วนร่วมในบทบาทด้านสวัสดิการของพื้นที่ชุมชน อันทำให้บทบาทของรัฐสวัสดิการหรือการจัดสวัสดิการโดยรัฐมิได้หมายความว่า การจัดสวัสดิการต้องเกิดขึ้นจากรัฐส่วนกลางหรือหน่วยงานภาครัฐเป็นหลัก หากแต่ต้องคำนึงถึงการทำงานของพื้นที่ชุมชนแน่นอนว่านอกจากบทบาทของรัฐในฐานะ “ผู้ให้” อาจต้องเปลี่ยนแปลงไป และต้องส่งเสริมบทบาทของพื้นที่ชุมชนและภาคประชาชนในด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการให้สามารถทำงานอย่างราบรื่นและเคียงบ่าเคียงไหล่กับหน่วยงานภาครัฐ โดยกระบวนการส่งเสริมดังกล่าวต้องดำเนินการอย่างมีทิศทางและเป็นระบบ

สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้เล็งเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและความจำเป็นดังกล่าว จึงได้มีการจัดทำโครงการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ ประจำปีงบประมาณ 2552 โดยมุ่งหวังที่จะเสริมสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสรุปบทเรียนร่วมกันในการบูรณาการกลไกด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม รวมถึงเพื่อศึกษากลไกการบูรณาการด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม เพื่อเป็นแนวทางการทำงานด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมต่อไป

เอกสารทางวิชาการ “ภาพรวมการบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม” ฉบับนี้ เป็นการประมวลสรุปผลการจัดทำเวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการการบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมที่เกิดขึ้น 5 พื้นที่ทั่วประเทศ ซึ่งทางสำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ร่วมกับคณะวิทยากรจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒและมหาวิทยาลัยมหิดลได้เป็นผู้ดำเนินการให้เกิดการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกันระหว่างตัวแทนชุมชน ผู้แทนจากหน่วยงานราชการ และนักวิชาการ

ผลจากข้อมูลที่ได้มีการประมวลสรุปจากการประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการพัฒนาสังคมไทยให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนนั้น มิได้เป็นความรับผิดชอบของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่ต้องร่วมกันคิด แสดงออกและมีปฏิบัติการร่วมกัน แต่เงื่อนไขที่สำคัญก็คือต้องมีการสร้างพื้นที่ปฏิบัติการทางสังคมที่จะเอื้ออำนวยให้ภาคส่วนต่างๆ ได้เข้ามามีโอกาสเรียนรู้ แลกเปลี่ยนทักษะ ความรู้ และประสบการณ์ร่วมกัน ความพยายามของสำนักมาตรฐานในการจัดทำโครงการนี้ จึงถือว่าเป็นการปรับเปลี่ยนบทบาทของรัฐสวัสดิการในฐานะ “ผู้ให้” มาเป็น “ผู้อำนวยความสะดวก สนับสนุน ส่งเสริม” ให้เกิดกลไก กระบวนการพัฒนาทุนทางสังคมอย่างบูรณาการและยกระดับสมรรถนะของพื้นที่ชุมชนให้เกิดการเรียนรู้แบบข้ามกลุ่ม ข้ามพื้นที่

ผู้เขียนจึงหวังว่าเอกสาร “ภาพรวมการบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม” ฉบับนี้จะช่วยจุดประกายความสนใจของผู้อ่าน พร้อมทั้งชี้แนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมให้ทันต่อความต้องการและการเปลี่ยนแปลงของสังคมต่อไป

ไพรัช บวรสมพงษ์ และคณะ
กันยายน 2552

สารบัญ

คำนำ	3
คำปรารภ	5
บทนำ	10
ส่วนที่ 1 ที่มา ฐานคิด และการออกแบบโครง การส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ	13
ส่วนที่ 2 ข้อมูลพื้นที่ชุมชนที่เข้าร่วมประชุม : ข้อมูลทุนทางสังคม	25
ส่วนที่ 3 สรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติการระดับพื้นที่ภูมิภาค : เวทีกลไกการบูรณาการการพัฒนาสังคมและ การจัดสวัสดิการสังคม	69
ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ	127
ภาคผนวก	139
ก. บทความเรื่อง “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะ แนวทางการพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างสรรค์สังคม ที่ยั่งยืนและเป็นธรรม”	140
ข. โครงการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ ประจำปีงบประมาณ 2552	152
ค. รายชื่อคณะทำงานและทีมวิทยากร	157
ง. ผู้รับผิดชอบประสานงานโครงการฯ เวทีพื้นที่ภาคต่างๆ	159

โครงการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ: เวทีกลไกการบูรณาการการพัฒนาสังคม และการจัดสวัสดิการสังคม

บทนำ

เวที “การบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมในระดับพื้นที่ทั้ง 5 ภูมิภาคประกอบด้วยภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออก จัดทำขึ้นเพื่อเป็นกิจกรรมแห่งการเรียนรู้ภายใต้โครงการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ ประจำปีงบประมาณ 2552 ที่กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยสำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และสำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องในช่วงหลายปีที่ผ่านมา

การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวเกิดขึ้น โดยทีมวิทยากรจากคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลร่วมกับสำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโครงการได้จัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการขึ้นในพื้นที่ทั้ง 5 ภูมิภาคโดยมุ่งหวังให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเสริมพลัง การสร้างชุดความรู้ด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการ รวมถึงร่วมสร้างแนวทางในการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงบูรณาการ ซึ่งนอกจากจะมีการดำเนินการในรูปของเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการแล้ว ยังได้มีการจัดทำเอกสารสรุปข้อมูลการประชุมในระดับภูมิภาคทั้ง 5 พื้นที่ที่ได้ส่งมอบชุดความรู้ดังกล่าวกลับสู่พื้นที่ชุมชนและการเผยแพร่ชุดความรู้ดังกล่าวไปยังหน่วยงานและภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม และผู้สนใจทั่วไป อันรวมไปถึงการจัดทำเอกสารสรุปภาพรวมฉบับนี้ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกลไกการบูรณาการการพัฒนาสังคมและความมั่นคงเพื่อให้

ทราบถึงลักษณะแนวทางการดำเนินงานด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมที่เป็นอยู่ในสังคมไทย และแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นต่อไปว่าควรมีแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาอย่างไร

เนื้อหาสำคัญในเอกสารฉบับนี้ เป็นการประมวลสรุปข้อมูลจากผลการประชุมเชิงปฏิบัติการในเวทีกลไกการบูรณาการการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมใน 5 พื้นที่ร่วมกับการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องของแต่ละพื้นที่เพื่อนำเสนอให้เห็นถึงสภาพสถานการณ์ด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม รวมถึงผลการประชุมเชิงปฏิบัติการที่เกิดขึ้น และแนวทางในการขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมต่อไป

การนำเสนอเนื้อหาในเอกสารฉบับนี้ ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 ที่มา ฐานคิด และการออกแบบโครงการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลพื้นที่ชุมชนที่เข้าร่วมประชุม : ข้อมูลทุนทางสังคม

ส่วนที่ 3 สรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติการระดับพื้นที่ภูมิภาค : เวทีกลไกการบูรณาการการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ

ภาคผนวก ก. บทความเรื่อง “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะแนวทางการพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างสรรค์สังคมที่ยั่งยืนและเป็นธรรม”

ข. โครงการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ ประจำปีงบประมาณ 2552

ค. รายชื่อคณะทำงานและทีมวิทยากร

ง. ผู้รับผิดชอบประสานงานโครงการฯ เวทีพื้นที่ภาคต่างๆ

โดยรายละเอียดของเนื้อหาแล้วได้ตามลำดับดังนี้

ส่วนที่ 1 ที่มา ฐานคิด และการออกแบบ โครงการส่งเสริมการพัฒนาสังคม เชิงบูรณาการ

1. ความเป็นมาของโครงการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ ปีงบประมาณ 2552¹

การพัฒนาสังคมตลอดจนแนวคิดที่ว่าด้วยการพัฒนาสังคมเป็นแนวคิดที่มีรากฐานทางทฤษฎีมาอย่างยาวนานในระดับสากล สำหรับสังคมไทยได้มีการนำแนวคิดการพัฒนาสังคมมาใช้อย่างเป็นระบบดังปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยแนวคิดการพัฒนาสังคมก็ได้มีการนำไปปฏิบัติอย่างต่อเนื่องควบคู่ไปกับการศึกษาวิจัยและมีปฏิบัติเพื่อการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่ทำให้เกิดการพัฒนาสังคมมาโดยตลอด ขณะเดียวกันการพัฒนาสังคมได้ถูกนิยามทั้งเป้าหมายและความหมายอยู่ตลอดเวลาให้เกิดความหมายใหม่ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น

ในเบื้องต้นแนวคิดการพัฒนาสังคมจัดเป็นกลุ่มแนวคิดที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น (change for the betterment) หรือการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ (planned change) แต่เมื่อพิจารณาภาพรวมจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นคุณภาพคน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ สุขภาพกายและจิต และมีคุณค่าธรรมแล้ว ทำให้ทิศทางการพัฒนาสังคมที่เกิดขึ้นมักถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับเป้าหมายและวิธีการการพัฒนาสังคมว่าจะไร้คือการพัฒนาสังคมที่แท้จริง เพราะสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็วส่งผลกระทบต่อประชาชนบางกลุ่มไม่สามารถปรับตัวให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ ทำให้ตกเป็นผู้ด้อยโอกาสหรือกลุ่มเสี่ยงที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ที่มีความซับซ้อนและรุนแรงมากขึ้น ซึ่งพบว่าการดำเนินงานด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมของภาครัฐที่ผ่านมายังไม่ครอบคลุมและทั่วถึงประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมาย ทำให้ประชาชนบางกลุ่มไม่สามารถเข้าถึงบริการด้านสวัสดิการสังคม

แม้ว่าในปัจจุบัน ภาพรวมด้านการพัฒนาสังคมและการดำเนินงานจัดสวัสดิการสังคมมีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การจัดสวัสดิการโดยชุมชน

การจัดสวัสดิการในรูปแบบสวัสดิการท้องถิ่น ฯลฯ อันรวมถึงการดำเนินการด้านสวัสดิการในรูปแบบต่างๆ ของทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ตลอดจนองค์กรสาธารณะประโยชน์ที่ได้ดำเนินงานจัดสวัสดิการสังคมแก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายทั้งในเชิงประเด็นปัญหาและเชิงพื้นที่ แต่กลไกการดำเนินงานของหน่วยงานและองค์กรดังกล่าวยังขาดการบูรณาการการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีภารกิจหลักในการดำเนินงานด้านการพัฒนาสังคม และสวัสดิการสังคม การสร้างความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม การคุ้มครองพิทักษ์สิทธิ รวมทั้งการพัฒนางานด้านความมั่นคงของมนุษย์ในภาพรวมของประเทศ ประกอบกับแผนปฏิบัติการ 4 ปี (พ.ศ.2551-2554) ของสำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 พัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์ให้ทันต่อพลวัตของสังคม ข้อ 1.4 มีระบบและกลไกการบูรณาการการเข้าถึงสวัสดิการสังคม โดยมีเป้าประสงค์คือ มีนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมและการสร้างหลักประกันทางสังคมที่ตอบสนองต่อความมั่นคงของมนุษย์

ดังนั้น เพื่อส่งเสริมการพัฒนากลไกการบูรณาการในการพัฒนาสังคมและจัดสวัสดิการสังคม ตลอดจนเพื่อให้เกิดการประสานเชื่อมโยงและบูรณาการการดำเนินงานร่วมกันทั้งในเชิงนโยบาย เชิงประเด็นปัญหา และเชิงพื้นที่ อีกทั้งยังเพื่อให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้เข้าถึงบริการด้านสวัสดิการสังคม และสอดคล้องกับภารกิจ นโยบายและแผนปฏิบัติการของกระทรวงฯ สำนักงานมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จึงได้จัดทำ “โครงการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ” ในปีงบประมาณ 2552 โดยมุ่งหวังให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม อันจะเป็นเครื่องมือในการพัฒนากลไกการทำงานด้านการส่งเสริมการพัฒนาสังคมให้มีทิศทางที่สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม ด้วยเหตุผลหลักที่ว่า “การพัฒนาสังคมไม่อาจดำเนินไปได้อย่างสมบูรณ์โดยความรับผิดชอบของเพียงหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง” โครงการนี้จึงเป็นเวทีแห่งการเรียนรู้ที่จะช่วยยกระดับการทำงาน

1 ดูรายละเอียดทั้งหมดเกี่ยวกับความเป็นมา หลักการและเหตุผลของโครงการได้ในภาคผนวก

ความรู้ความเข้าใจ และเปิดมุมมองใหม่ๆ ด้านการพัฒนาสังคมให้เกิดความหลากหลายและมีความชัดเจนมากขึ้น และยังหวังว่าผลจากการประชุมดังกล่าวจะเป็นใช้ข้อเสนอเชิงนโยบาย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาระบบและกลไกการจัดสวัสดิการสังคมและการพัฒนาสังคม ให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการด้านสวัสดิการสังคม

นอกจากนี้ เป้าหมายหลักของโครงการยังมุ่งเน้นการเสริมสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกี่ยวกับทักษะ ประสบการณ์ และสรุปบทเรียนการทำงาน ร่วมกันในการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม ตลอดจนการศึกษาและค้นหาแนวทางในการบูรณาการด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม

กล่าวได้ว่า โครงการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ ปี 2552 เป็นความพยายามของรัฐซึ่งดำเนินการผ่านสำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่พยายามจะบูรณาการงานด้านการพัฒนาสังคม และการจัดสวัสดิการสังคมให้สามารถเข้าถึงประชาชนกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ซึ่งโครงการดังกล่าวพยายามที่จะพัฒนาโลกในการบูรณาการงานด้านการพัฒนาสังคม รวมถึงการจัดสวัสดิการสังคมให้เกิดการเชื่อมประสาน โยงใยกันทั้งในเชิงประเด็นเนื้อหา เชิงพื้นที่ อันนำไปสู่บูรณาภาพแห่งการพัฒนาสังคมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

2. ฐานคิดและการออกแบบโครงการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ

การออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของโครงการนั้น มีฐานคิดในการออกแบบดังนี้

1. **การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้** ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการนำเสนอข้อมูลรายงานสถานการณ์ทางสังคมที่ทางคณะวิทยากรได้จัดทำ รายงานสถานการณ์ทางสังคมในพื้นที่แต่ละภูมิภาคเพื่อเป็นข้อมูลป้อนเข้า (Input) ประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ

2. **การพัฒนาศักยภาพ** ทางคณะวิทยากรได้ให้ความรู้เกี่ยวกับเครื่องมือการทำงานพัฒนาสังคมอันได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการถอดบทเรียนเพื่อเป็นแนวทาง

หนึ่งในการพัฒนาสังคมชุมชนผ่านการถอดบทเรียนในระดับกลุ่มย่อย นำไปสู่การสร้างข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้ระดับพื้นที่ที่เจ้าของพื้นที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของตนเอง

3. **การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วม** โดยเน้นการพูดคุยอย่างพินิจพิเคราะห์ (Deliberative) และการสนทนาแบบแลกเปลี่ยน (Dialogue) เกี่ยวกับความรู้และประสบการณ์การทำงานในพื้นที่ทั้งในประเด็นการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม เพื่อให้เกิดการอภิปรายวงกว้างและลุ่มลึก

4. **การขับเคลื่อนแนวทางการพัฒนา** เป็นการสร้างข้อตกลง บทสรุปเกี่ยวกับแนวทางการทำงานที่เน้นการทำงานแบบเครือข่าย (Networking) การทำงานเชิงพื้นที่ (Area-Based Collaboration) เพื่อนำไปสู่การบูรณาการความร่วมมือเพื่อการพัฒนาสังคม (Social Integration) โดยการทำงานเชิงพื้นที่ถือเป็นมิติการทำงานที่สร้างความท้าทายให้กับตัวแทนผู้เข้าร่วมประชุมได้เล็งเห็นความสำเร็จของการทำงานในระดับกลุ่มชุมชนควรพิจารณาให้เกิดผลต่อการเปลี่ยนแปลงในเชิงพื้นที่ระดับภาคควบคู่ไปด้วยกัน

จากฐานคิดดังกล่าว คณะวิทยากรได้ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ดังนี้

1. คณะวิทยากรเน้นการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม การเรียนรู้จากปฏิบัติการจริง และการบูรณาการองค์ความรู้โดยมีหลักสำคัญคือ การพัฒนาศักยภาพภาคีเครือข่ายให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการที่เน้นการฝึกปฏิบัติจริง การถอดบทเรียนจากประสบการณ์ เพื่อแสวงหาแนวทาง รวมถึงการสร้างพลังการดำเนินงานเพื่อพัฒนาสังคมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

2. การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ คณะวิทยากรได้ใช้เวทีประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับภาววิเคราะห์สถานการณ์ทางสังคม การพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้แทนที่มีจากภาคส่วนต่างๆ ในแต่ละจังหวัด โดยมีการคัดเลือกผู้เข้าร่วมประชุมตามประเด็นที่คณะผู้รับผิดชอบโครงการได้กำหนดไว้ (รายละเอียดจะนำเสนอในส่วนต่อไป)

อย่างไรก็ดี แม้ว่าการถอดบทเรียนและการสังเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจะสามารถใช้ได้หลายประเด็นก็ตาม แต่เวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ มีจุดประสงค์ในการถอดบทเรียนเพื่อให้ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับแนวทาง รูปแบบกลไกในการส่งเสริมการพัฒนาสังคมแบบบูรณาการ จึงได้มีการกำหนดประเด็นการถอดบทเรียนเกี่ยวกับ

1. การทบทวนและการถอดบทเรียนการทำงานที่ผ่านมาด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการในพื้นที่
2. ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ และปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น
3. แนวทางการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมแบบบูรณาการ ภายใต้ความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ

3. ขั้นตอนการดำเนินงาน

3.1 ทบทวน และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคม

การออกแบบกิจกรรมเพื่อนำไปสู่วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ คณะวิทยากรได้จัดทำเอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ชุมชนที่จะเข้าร่วมประชุมด้วยการทบทวนผลการดำเนินงานด้านการพัฒนาสังคมและลักษณะสวัสดิการสังคมที่เกิดขึ้น ผ่านเกณฑ์บ่งชี้ซึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการบูรณาการด้านการพัฒนาสังคม โดยคณะวิทยากรได้ศึกษาเชิงเอกสาร (Desk Review) ผลงานวิจัย² บทความทางวิชาการด้านการพัฒนาสังคม ผลจากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวเป็นที่ยืนยันได้ว่าคำอธิบายเกี่ยวกับ “การพัฒนาสังคม” มีความแตกต่างหลากหลายไปตามจุดมุ่งหมายของผู้ดำเนินการไม่ว่าจะเป็นทั้ง

2 การทบทวนงานวิจัยดังกล่าวมุ่งเน้นงานวิจัยที่ทางกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้อุดหนุนงบประมาณให้ โดยจะสำรวจลักษณะขององค์ความรู้ที่เกิดขึ้นว่าเป็นอย่างใดในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการ ซึ่งทำให้เห็นมิติทั้งในเชิงพื้นที่ เชิงกลุ่ม เป้าหมาย และเชิงประเด็นที่มีความหลากหลาย และมีการบูรณาการเนื้อหาทั้งสามประเด็นในหลายพื้นที่

เป้าหมาย (Ends) วิธีการ (Means) กระบวนการ (Process) หรือการขับเคลื่อนสังคม (Movement) โดยการพัฒนาสังคมได้ถูกกำหนดขึ้นตามลักษณะงานพัฒนาของพื้นที่ที่ต่างเห็นพ้องกันว่านิยามของการพัฒนาสังคมจำเป็นต้องนิยามจากภายในพื้นที่เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทความเป็นอยู่ และเป็นนิยามความหมายที่อาจเปลี่ยนแปลงได้

นอกจากนี้ ในส่วนของการจัดสวัสดิการพบว่า ลักษณะความหมายตลอดจนประเภทของสวัสดิการในพื้นที่ได้ดำเนินการจริง เป็นลักษณะความหมายเพิ่มเติมจากพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ.2546 ที่กำหนดไว้ในมาตรา 3 ว่าสวัสดิการสังคมมีขอบข่ายเกี่ยวกับด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงานและมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรม และบริการสังคมทั่วไป ซึ่งข้อปรากฏพบว่านิยามของสวัสดิการสังคมในเชิงพื้นที่ เชิงกลุ่ม เป้าหมายและเชิงประเด็นนโยบายได้ขยายขอบเขตครอบคลุมไปในเรื่องการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือในข้อเท็จจริง หลายพื้นที่ได้มีการขยายแนวทางการดำเนินการเป็นเครือข่ายอนุรักษ์กลายเป็นภาคีความร่วมมือด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เครือข่ายป่าชุมชน³ การบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการชุมชนที่มีทั้งมิติการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลและการออมเพื่อจัดทำหลักประกันคุณภาพความมั่นคงในความเป็นมนุษย์ในรูปของสวัสดิการชุมชนหรืออาจเรียกว่า “สวัสดิการชาวบ้าน”⁴

3 การดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชนมีจุดเริ่มต้นจากความต้องการอนุรักษ์พื้นที่ป่าในชุมชนไม่ให้มีการบุกรุก สัมปทาน หรือการใช้ประโยชน์ที่ทำให้ป่าเสื่อมโทรม แต่ต้องการให้คงความอุดมสมบูรณ์ไว้เพื่อให้ชาวบ้านสามารถเก็บหาหน่อไม้ เห็ดโคน น้ำผึ้ง ผักป่ามาเป็นอาหารบริโภค และเป็นรายได้เสริม โดยแนวทางการอนุรักษ์ก็คือการสร้างความรัก ความตระหนักให้เกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าไปยังบุคคลใกล้เคียง เพื่อให้เข้าใจถึงคุณค่าของทรัพยากรในพื้นที่ ขณะที่การใช้สอยประโยชน์จากผลที่เกิดขึ้นในพื้นที่ป่าถือได้ว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นสวัสดิการที่ตอบสนองต่อความเป็นอยู่ในการดำรงชีวิต ทำให้สวัสดิการที่เกิดขึ้นเป็นไปพร้อมกับมิติการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมและพื้นที่ป่า

4 ความหมายของ “สวัสดิการชาวบ้าน” ในที่นี้ ให้ความหมายถึงสวัสดิการที่คนในชุมชนได้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันในการดำเนินชีวิต โดยมองผู้มีต่อการจัดสวัสดิการก็คือ พวกเขาเหล่านั้นมองว่ากลุ่มคนบางกลุ่มในสังคมมีสวัสดิการ มีค่ารักษาพยาบาลที่ได้รับอุดหนุนจากรัฐ สามารถเข้าถึงสวัสดิการได้จากบทบาทหน้าที่การทำงานที่มีอยู่ หรือมี “สิทธิ” ในสวัสดิการ แต่ชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม หาเช้ากินค่ำ ไม่ได้มีหลักประกันใดๆ หรือไม่มีสวัสดิการอะไรมารองรับ จึงจำเป็นต้องสร้างหลักประกันขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือกันและกันภายในชุมชน

3.2 ประชุมคณะทำงานเพื่อกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่และการเก็บรวบรวมข้อมูล ทางคณะวิทยากรและเจ้าหน้าที่ บุคลากรจากสำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ร่วมกันกำหนดเกณฑ์การพิจารณาคุณสมบัติพื้นที่หรือตัวแทนผู้เข้าร่วมประชุมเพื่อใช้เป็นข้อกำหนดในการคัดเลือกพื้นที่ในการประชุมเชิงปฏิบัติ โดยคำนึงถึงลักษณะพื้นที่ที่มีการดำเนินกิจกรรม/โครงการด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการตามประเด็นในการคัดเลือกพื้นที่ 10 ประเด็นอันประกอบด้วย

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน
2. ความเป็นธรรมทางสังคม
3. ความเสมอภาค
4. การสร้างความยั่งยืน
5. ความสามารถในการเข้าถึงความต้องการ
6. การพัฒนาศักยภาพของชุมชน
7. การส่งเสริมคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
8. กระบวนการตัดสินใจของชุมชน
9. การแก้ปัญหาของชุมชนให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดี
10. สร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

3.3 สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นเอกสารที่จัดทำขึ้นเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นที่เข้าร่วมประชุมโดยเป็นการรวบรวมข้อมูลทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมา ลักษณะกิจกรรม และผลการดำเนินการที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับพื้นที่ผู้เข้าร่วมประชุมเพื่อสรุปเป็นเอกสารประกอบการประชุมใช้สำหรับการแนะนำพื้นที่เข้าร่วมประชุม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

- 5 ประเด็นการคัดเลือกพื้นที่ได้มาจากสาระสำคัญของแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม (Theories of Social Development) แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม (Social Policy and Welfare) แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสังคมและสังคมสงเคราะห์ (Social Administration and Social Work)

3.4 จัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ 5 ภาค

ในส่วนของกิจกรรมเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการการบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม ทางผู้จัดโครงการ (สมพ.) ประสานงานกับสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดและสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการเขตในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อติดต่อไปยังชุมชนที่ได้รับเชิญให้เข้าร่วมประชุม รวมถึงหน่วยงานในพื้นที่ อาทิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานราชการอื่น อันเป็นหน่วยงานที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากเครือข่ายทุกภาคส่วน เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ

3.5 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วยกิจกรรมหลักดังนี้

3.5.1 การชี้แจงวัตถุประสงค์การประชุม ในรูปของการบรรยาย การอภิปรายให้ความรู้และประสบการณ์ในการบูรณาการกลไกด้านการพัฒนาสังคม และการจัดสวัสดิการสังคม

3.5.2 การนำเสนอรายงานสถานการณ์ทางสังคมในระดับพื้นที่ โดยมุ่งให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้รับทราบถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ภาค

3.5.3 การถอดบทเรียนการทำงาน เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการประชุม ด้วยเหตุว่าเครื่องมือในการถอดบทเรียนมีอยู่หลายวิธีการ แต่ในการประชุมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ภาคีเครือข่ายได้เรียนรู้ผลการดำเนินงานของตนเอง ในขณะเดียวกันก็ได้ความรู้บทเรียนจากการปฏิบัติจริง ตลอดจนมีความรู้สึกเป็นเจ้าขององค์ความรู้และบทเรียนนั้น เพื่อนำบทเรียนที่ได้ไปปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานของตนอย่างต่อเนื่อง จึงเลือกการถอดบทเรียนหลังการปฏิบัติ (After Action Review) มาเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน ที่สำคัญของการถอดบทเรียนลักษณะนี้อยู่ที่ “การมีส่วนร่วมในการคิด-แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน” ตลอดกระบวนการ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ คือ “ปัญญา” และการยอมรับในการนำไปปฏิบัติอย่างเห็นคุณค่า อันจะทำให้สิ่งที่คิดวางแผนร่วมกัน นำไปสู่การปฏิบัติจริงในทิศทางที่ดีขึ้น และเกิดกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างมีการออกแบบให้เกิดผลลัพธ์ที่ต้องการ มิใช่เป็นกระบวนการที่ปล่อยไปตามธรรมชาติหรือให้ผุดบังเกิด (emergence) ขึ้นเอง

3.5.4 การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อค้นหาแนวทาง วิธีการ การบูรณาการ
กลไกด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม

นอกจากการให้ความรู้เชิงวิชาการและปฏิบัติการจริงด้านการถอดบทเรียน
การวิเคราะห์สถานการณ์ทางสังคมเชิงพื้นที่แล้ว คณะวิทยากรได้ออกแบบกิจกรรม
ให้มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบข้ามกลุ่มโดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุม
ได้นำความรู้และประสบการณ์มาทบทวนตนเอง และกำหนดแนวทาง วิธีการ
การบูรณาการการทำงานด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมร่วมกัน
เพื่อสร้างข้อสรุปในเชิงพื้นที่ในการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมต่อไป

**3.6 จัดทำรายงานสรุป และสังเคราะห์ชุดองค์ความรู้ด้านการบูรณาการ
กลไกด้านการพัฒนาสังคม และการจัดสวัสดิการสังคม** เพื่อให้ผลการประชุม
ดังกล่าวอันเป็นความรู้ชุดใหม่ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ร่วมกันผ่านปฏิบัติการทาง
สังคมอย่างมีส่วนร่วมแบบเข้มข้น (Active Participation) ทางสำนักมาตรฐานการ
พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และคณะวิทยากรได้ร่วมกันสรุปชุดความรู้
ของเวทีการบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมของแต่ละพื้นที่
และสรุปภาพรวมของทุกเวทีทั้ง 5 ภูมิภาคในรูปของเอกสารเพื่อสังเคราะห์เป็น
องค์ความรู้และส่งมอบความรู้ดังกล่าวกลับคืนพื้นที่ชุมชนและหน่วยงานอื่นที่
เกี่ยวข้องเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

4. พื้นที่ดำเนินการ

การดำเนินการในพื้นที่ 5 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออก
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้

5. กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมประชุม

ผู้เข้าร่วมประชุม ประกอบด้วย ผู้บริหารหน่วยงาน ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ
ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมจาก
หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล
องค์กรบริหารส่วนตำบล) องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคประชาชนในพื้นที่ 5 ภูมิภาค
ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้
โดยการกำหนดการจัดประชุมเป็น 5 ครั้ง จำนวนผู้เข้าร่วมประชุมพื้นที่ละ 60 คน
รวมทั้งสิ้น 300 คน

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ผู้เข้าประชุมเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และได้รับองค์ความรู้และ
ประสบการณ์ในการบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม

6.2 ได้แนวทางในการบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและการจัด
สวัสดิการสังคมผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบข้ามพื้นที่

6.3 กลไกการดำเนินงานด้านพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมทุก
ภาคส่วนสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินการจัดสวัสดิการ
สังคมได้อย่างเป็นระบบในรูปของเอกสารทางวิชาการว่าด้วยชุดองค์ความรู้ด้าน
การบูรณาการกลไกด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม

ส่วนที่ 2

ข้อมูลพื้นที่ชุมชนที่เข้าร่วมประชุม :
ข้อมูลทุนทางสังคม

การนำเสนอข้อมูลพื้นที่ชุมชนที่เข้าร่วมประชุมในเวทีกลไกการบูรณาการ การพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมในพื้นที่ภาคต่างๆ เป็นการสรุปเรียงเรียง เนื้อหาเกี่ยวกับข้อมูลกิจกรรมด้านการพัฒนาสังคมและสวัสดิการที่เกิดขึ้นใน ลักษณะต่างๆ ในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนภาพมุมหนึ่ง เกี่ยวกับความเป็นพหุลักษณะด้านสวัสดิการและทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมไทยว่า มีความหลากหลาย มีศักยภาพ และสามารถช่วยขับเคลื่อนสังคมไปสู่การพัฒนาใน ความหมายของวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม บนพื้นฐาน ของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างลงตัว

จากการค้นหาและเรียบเรียงข้อมูลชุดดังกล่าวผ่านแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ และการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มตัวแทนชุมชนที่เข้าร่วมประชุม ทำให้คณะวิทยากร เล็งเห็นว่าการพัฒนาสังคม ตลอดจนลักษณะแนวทางการดำเนินการด้านสวัสดิการ สังคมมีความหลากหลายและมีวิถีคิด วิธีการทำงานของชุมชนหลายประการที่ น่าสนใจ การนำเสนอเนื้อหาในส่วนที่ 2 คณะวิทยากรจึงกำหนดประเด็นในการนำ เสนอเป็นประเด็นย่อยๆ 6 ประเด็น อันประกอบด้วย เนื้อหาเกี่ยวกับตัวแทนกลุ่ม กิจกรรมที่ได้ดำเนินการในแต่ละพื้นที่ รูปแบบการดำเนินการ วัตถุประสงค์ วิธีการ ดำเนินการ ปัจจัยความสำเร็จ และปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น

พื้นที่ภาคกลาง

1. ตัวแทนกลุ่มกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมประชุมในพื้นที่ภาคกลางมีทั้งสิ้น 8 กลุ่ม ได้แก่

1. กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบางเสาธง อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี
3. ชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
4. กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบางนางลี่ อำเภอมโนรมย์ จังหวัดสุพรรณบุรี
5. เครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำป่าสัก สระบุรี
6. ชมรมรักษาวินาศเรศวร ตำบลช่องสะระกา อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี
7. เครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี
8. ป่าชุมชนห้วยสะพาน ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

2. รูปแบบการดำเนินการ

ชุมชนทั้ง 8 กลุ่ม มีรูปแบบการรวมกลุ่มที่สามารถจำแนกได้ตามประเด็นกิจกรรมออกเป็น 3 ประเภท คือ กลุ่มแผนแม่บทชุมชน กลุ่มองค์กรการเงิน และกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กล่าวคือ

กลุ่มแผนแม่บทชุมชน ได้แก่ ชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง เริ่มจากแกนนำมีการแลกเปลี่ยนพูดคุยเกี่ยวกับการทำแผน และกำหนดเนื้อหาข้อมูลที่ต้องการรู้เรื่องอะไร แกนนำทำการสำรวจร่วมกับอาสาสมัคร และนำข้อมูลมาจัดระบบ เปิดเวทีให้ตัวแทนแต่ละบ้านและภาคีเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเพื่อหาทางออกร่วมกัน

กลุ่มองค์กรการเงิน ได้แก่ กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบางเสาธง อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี และ กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลบางนางลี่ อำเภอมโนรมย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากร ได้แก่ เครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำป่าสัก สระบุรี เครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี และ ป่าชุมชนห้วยสะพาน ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

3. วัตถุประสงค์ของการดำเนินการ

ชุมชนทั้ง 8 กลุ่ม มีกลไกการดำเนินการที่มุ่งสู่วัตถุประสงค์ของกลุ่มในการตอบสนองความต้องการของชุมชนพื้นที่ ด้วยกลไกของแผนแม่บทชุมชน องค์กรการเงิน และกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีพัฒนาการของกลไกที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่ม กล่าวคือ

กลุ่มแผนแม่บทชุมชน ได้รับการจุดประกายความคิดจากภาครัฐ และดำเนินการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ผ่านเวทีประชาคมเพื่อการเรียนรู้ มีการสร้างเครือข่ายผู้นำชุมชน

กลุ่มองค์กรการเงิน เป็นการต่อยอดการรวมกลุ่มที่มีอยู่เดิมจากกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มสตรี ซึ่งนำแนวคิดการออมวันละบาทมาใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการชุมชน

กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นกลไกในรูปแบบของการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาที่ชุมชนประสบร่วมกัน จากการบุกรุกที่ดินทำกินของนายทุนจากนโยบายของภาครัฐในการประกาศพื้นที่อุทยานแห่งชาติทับซ้อนที่ดินทำกินของชาวบ้าน จากการประสบปัญหาคุณภาพน้ำ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในถิ่นที่อาศัยอยู่

กลุ่มภาคกลางมีกระบวนการดำเนินการพัฒนาสังคมในด้านของการจัดสวัสดิการชุมชน ผ่านการออม มีการเสริมอาชีพเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน สร้าง

การเรียนรู้ร่วมกันของคนในพื้นที่เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาชุมชน โดยรวมกลุ่มจากกลุ่มที่มีจำนวนน้อยและขยายผลเป็นเครือข่าย มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่มอื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จและนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ของตนเอง ทุกกลุ่มมีโครงสร้างกลุ่ม คือมีแกนนำและสมาชิกกลุ่ม มีกฎระเบียบในการปฏิบัติซึ่งมาจากการมีส่วนร่วมของสมาชิก มีคณะกรรมการในการบริหารงานเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม กล่าวคือกลุ่มองค์กรการเงินจัดสวัสดิการให้ประชาชนในพื้นที่ของตนเอง กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรดูแลรักษา ป่า น้ำ แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ซึ่งนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชนในพื้นที่

4. กลไกกระบวนการ/วิธีการดำเนินงาน

แผนแม่บทชุมชนเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมมิติการพัฒนาชุมชน โดยคนในชุมชน เพื่อคนในชุมชนนั้นๆ แผนแม่บทชุมชนภาคกลางจึงแสดงให้เห็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนผ่านการเสริมสร้างอาชีพ ส่วนการจัดสวัสดิการผ่านแนวคิดการจัดตั้งกองทุนเป็นการปลูกฝังการพึ่งตนเองเพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นการแสดงความเอื้ออาทร ช่วยเหลือกันในยามประสบปัญหา ตั้งแต่การเกิด เจ็บป่วย และการตายภายใต้ค่านิยมของสังคมไทย ในขณะที่กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากร มองคุณภาพชีวิตในมิติของการอยู่ร่วมกันของคนกับธรรมชาติอย่างสมดุล โดยสร้างความตระหนักให้กับคนรุ่นปัจจุบันและดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อคนรุ่นหลัง

การดำเนินการของแต่ละกลุ่มภายใต้บริบทภาคกลาง มีลักษณะของปัจจัยแห่งความสำเร็จร่วมกันที่ชัดเจน ได้แก่ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของการรวมกลุ่มเพื่อวัตถุประสงค์เดียวกัน ความไว้วางใจที่สมาชิกในกลุ่มมีต่อกัน นอกจากนั้นทุกกลุ่มได้แสดงให้เห็นภาวะผู้นำของกลุ่ม ซึ่งมีอุดมการณ์ มีความเข้มแข็ง มีความเสียสละ ทำงานเป็นระบบ ตรวจสอบได้ อีกทั้งกลุ่มได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน ได้แก่องค์การบริหารส่วนตำบล พอช. (สถาบันองค์กรพัฒนาชุมชน) พมจ. (สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด) นักวิชาการ และองค์กรต่างๆ

5. ปัจจัยความสำเร็จ

การดำเนินงานแต่ละกลุ่มในพื้นที่ภาคกลางนั้น มีปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในหลายประการ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ที่เป็นพลังการรวมตัวที่สำคัญช่วยขับเคลื่อนให้กิจกรรมกลุ่มประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ เป็นปัจจัยที่ปรากฏในชุมชนบางเจ้าฉ่า จังหวัดอ่างทอง กองทุนสวัสดิการตำบลคลองสาม จังหวัดปทุมธานี ชมรมรักษะเขาเอราวัณ จังหวัดลพบุรี ป่าชุมชนห้วยสะพาน จังหวัดกาญจนบุรี เครือข่ายป่าต้นน้ำ จังหวัดเพชรบุรี

2. ความเชื่อมั่นและการยอมรับนับถือในตัวผู้นำ ก่อให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน อันมีผลมาจากการทำงานที่โปร่งใส เสียสละและเป็นแบบอย่างที่ดี ด้านความประพฤติในตัวผู้นำ ทำให้สมาชิกยึดถือเป็นแบบอย่างในการทำงาน ทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งในการทำงานในที่สุด โดยปัจจัยนี้ได้เกิดขึ้นในตำบลคลองสาม จังหวัดปทุมธานี ชุมชนตำบลบางเสาธง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ป่าชุมชนห้วยสะพาน จังหวัดกาญจนบุรี

3. การประสานงานระหว่างชาวบ้าน/ชุมชนกับหน่วยงานของภาครัฐ (การทำงานระหว่างท้องถิ่นกับท้องถิ่น) ได้แก่ ตำบลบางนางลี่ จังหวัดสมุทรสงคราม ตำบลคลองสาม จังหวัดปทุมธานี ซึ่งผลการทำงานร่วมกันก่อให้เกิดความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตน นำไปสู่การวางแผนงานบูรณาการร่วมกันอย่างเป็นระบบ ให้คำปรึกษาและจัดงบประมาณ สนับสนุน

4. การเข้ามาให้การสนับสนุนของหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล นักวิชาการอิสระ พอช. (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน) พมจ. (สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด) ทั้งในเรื่องการสนับสนุนงบประมาณ และการสร้างความรู้ให้แก่คนในชุมชน ปัจจัยเหล่านี้ปรากฏขึ้นในชุมชนบางเจ้าฉ่า จังหวัดอ่างทอง ชมรมรักษะเขาเอราวัณ จังหวัดลพบุรี

5. การสร้างเครือข่ายและอาสาสมัคร ที่ก่อให้เกิดการรวมตัวกัน และเป็นการขยายผลต่อเนื่องไปยังกลุ่มต่างๆ ซึ่งนอกจากจะเป็นการสร้างกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาสานต่อกิจกรรมของกลุ่มให้เกิดความต่อเนื่อง ยั่งยืนแล้ว ยังเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และสร้างความตระหนักร่วมกันในการพัฒนาพื้นที่ชุมชน ซึ่งกรณีดังกล่าวเห็นได้จาก พื้นที่ตำบลบางเจ้าฉ่า จังหวัดอ่างทอง ป่าชุมชนห้วยสะพาน จังหวัดกาญจนบุรี

6. การสร้างผลงานจนเป็นที่ประจักษ์ทำให้ได้รับรางวัล เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จที่เกิดขึ้นในป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน จังหวัดกาญจนบุรี เป็นการเสริมแรง (Empowerment) อย่างหนึ่งที่เป็นรูปธรรมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายนอก โดยการดำเนินของพื้นที่ได้รับการยอมรับในความสำเร็จ ซึ่งช่วยสร้างความภาคภูมิใจ สร้างขวัญและกำลังใจในการทำงาน ทำให้ชาวบ้านรู้สึกมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น

6. ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น

การดำเนินงานของกลุ่มภาคกลางนั้นพบอุปสรรคที่ทำให้การดำเนินงานไม่บรรลุวัตถุประสงค์ ดังนี้คือ

1. ปัญหาเรื่องงบประมาณที่ไม่เพียงพอต่อการดำเนินกิจกรรม และส่งผลให้กิจกรรมขาดความต่อเนื่องและทั่วถึง ตลอดจนเงินทุนสำรองในกองทุนที่มีไม่เพียงพอ ปัญหานี้พบในพื้นที่ตำบลบางเจ้าฉ่า จังหวัดอ่างทอง กองทุนตำบลคลองสาม จังหวัดปทุมธานี ชุมชนตำบลบางเสาธง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชมรมรักษ์เขาเอราวัณ จังหวัดลพบุรี เครือข่ายป่าต้นน้ำ จังหวัดเพชรบุรี

2. ปัญหาการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่ขาดความต่อเนื่อง ปัญหานี้พบในตำบลบางเจ้าฉ่า จังหวัดอ่างทอง ตำบลคลองสาม จังหวัดปทุมธานี ชุมชนตำบลบางเสาธง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และป่าชุมชนตำบลห้วยสะพาน จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งปัญหานี้ทำให้เกิดความไม่คล่องตัวในระหว่างการทำงาน ซึ่งเป็นผลมาจากกลุ่มชาวบ้านที่ให้ความร่วมมือไม่เต็มที่นัก และเกิดจากการ

เปลี่ยนแปลงตำแหน่งหรือวาระในการทำงานของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ทำให้นโยบายนั้นไม่ถูกสานต่อ และบางพื้นที่ก็เกิดความซ้ำซ้อนของโครงการ

3. ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ ที่อาจมีกลุ่มคนที่ไม่เห็นด้วยกับการทำงาน โครงการดังกล่าวออกมาคัดค้านการทำงานและไม่ให้ความร่วมมือ บางครั้งเกิดจากความเข้าใจที่ไม่ตรงกันระหว่างคนในชุมชนด้วยกันจึงเกิดความขัดแย้งขึ้น หรือปัญหาจากกลุ่มนายทุน อุปสรรคนี้เกิดขึ้นในพื้นที่ชมรมรักษ์เขาเอราวัณ จังหวัดลพบุรี ป่าชุมชนห้วยสะพาน จังหวัดกาญจนบุรี และเครือข่ายป่าต้นน้ำ จังหวัดเพชรบุรี

4. ปัญหาการขาดความต่อเนื่องของกิจกรรมและบุคลากรที่เข้ามาไม่มีความสม่ำเสมอ ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มขาดผู้ที่จะเข้ามารับช่วงต่อ ขาดการขยายงานไปยังกลุ่มเครือข่ายต่างๆ และขาดความต่อเนื่องของงานที่ทำ ซึ่งได้แก่ เครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำเพชรบุรี เครือข่ายลุ่มน้ำป่าสัก จังหวัดสระบุรี เป็นที่น่าสังเกตว่าปัญหาการขาดความต่อเนื่องของกิจกรรมและบุคลากรนั้นมักเกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีการอนุรักษ์หรือดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งต้องอาศัยผู้ที่มีจิตสำนึกรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติเป็นทุนสำคัญจึงจะเข้ามาสานต่อ และในตำบลบางนางลิ้นจี่มีอุปสรรคในเรื่อง การที่คนรุ่นใหม่เข้ามาเรียนรู้ในเรื่องบัญชีน้อย ทำให้กลุ่มเกิดความกังวลในเรื่องที่จะหาผู้ที่เข้ามาสานต่อกิจกรรมกลุ่มที่ทำงาน ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเฉพาะสาขา

นอกจากนั้นเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นและเป็นอุปสรรคในแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน ดังนี้ คือ ในกรณีพื้นที่ตำบลคลองสาม จังหวัดปทุมธานี มีอุปสรรคในเรื่องปัญหาประชากรแฝงในชุมชน ทั้งที่เข้ามาหางานทำและกลุ่มคนงานก่อสร้างในพื้นที่ ส่งผลให้ฐานข้อมูลของชุมชนมีความผิดพลาด ป่าชุมชนห้วยสะพาน จังหวัดกาญจนบุรี มีอุปสรรคในเรื่องของการเข้ามาศึกษาฐานของบุคคลภายนอกเป็นจำนวนมากโดยขาดการจัดการที่ดีที่ส่งผลให้คนในชุมชนไม่ประกอบอาชีพที่มีอยู่ของตน และวิถีความเป็นชุมชนเริ่มเลือนหายไป และสุดท้ายเครือข่ายป่าต้นน้ำ จังหวัดเพชรบุรี มีอุปสรรคในเรื่องที่ผู้นำชุมชนขาดความรู้และประสบการณ์ในการทำงาน ทำให้ผลงานที่เกิดขึ้นในช่วงแรกๆ ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

พื้นที่ภาคเหนือ

1. ตัวแทนกลุ่มกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมประชุมในพื้นที่ภาคกลางมีทั้งสิ้น 7 กลุ่ม ได้แก่

1. แผนแม่บทชุมชนตำบลบ้านเสี้ยว อำเภอฟากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์
2. แผนแม่บทชุมชนตำบลช่วงเปา อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
3. กลุ่มเกษตรกรทำสวน (ระบบวนเกษตร) และเครือข่ายป่าต้นน้ำห้วยแมริต ตำบลดำนานาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์
4. การจัดการป่าชุมชนบ้านแม่หมี อำเภอปาน จังหวัดลำปาง
5. สถาบันการเงินชุมชนตำบลบัวใหญ่ อำเภอน่าน จังหวัดน่าน
6. กองทุนชุมชนตำบลบ้านโป่ง ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย
7. โรงสีสวัสดิการชุมชนตำบลเนินปอ อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร

2. รูปแบบการดำเนินงาน

ชุมชนทั้ง 7 กลุ่ม มีรูปแบบการรวมกลุ่ม 3 ประเภท⁶ คือ กลุ่มแผนแม่บทชุมชน กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากร และกลุ่มองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชน กล่าวคือ

กลุ่มแผนแม่บทชุมชน ได้แก่ กลุ่มแผนแม่บทชุมชนตำบลบ้านเสี้ยว อำเภอฟากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์และกลุ่มแผนแม่บทชุมชนตำบลช่วงเปา อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มสวัสดิการชุมชน ได้แก่ กลุ่มสถาบันการเงินชุมชนตำบลบัวใหญ่ อำเภอน่าน จังหวัดน่าน กองทุนชุมชนตำบลบ้านโป่ง ตำบลบ้านโป่ง อำเภอ

6 การจำแนกกลุ่มดังกล่าวยึดถือจากกิจกรรมหลักที่พื้นที่ชุมชนได้ดำเนินการ ซึ่งแม้ว่าในความเป็นจริงแล้ว อาจพบว่าการดำเนินงานที่พื้นที่ชุมชนจะมีการดำเนินการในหลายกิจกรรมด้านการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมก็ตาม

เวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงรายและกลุ่มโรงสีสวัสดิการชุมชนตำบลเนินปอ อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร

กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากร ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรทำสวน (ระบบวนเกษตร) และเครือข่ายป่าต้นน้ำห้วยแมริต ตำบลดำนานาขาม อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ และการจัดการป่าชุมชนบ้านแม่หมี อำเภอปาน จังหวัดลำปาง

3. วัตถุประสงค์ของการดำเนินการ

ชุมชนทั้ง 7 กลุ่มมีกลไกการดำเนินการที่มุ่งสู่วัตถุประสงค์ของกลุ่มในเรื่องของการตอบสนองความต้องการของชุมชนในพื้นที่ ด้วยกลไกและวิธีการดำเนินงานที่หลากหลายไปตามศักยภาพในพื้นที่ ซึ่งแต่ละกลุ่มกิจกรรมมีจุดเริ่มต้นและพัฒนาการของการดำเนินงานที่แตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของแต่ละกลุ่ม กล่าวคือ

กลุ่มแผนแม่บทชุมชน เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชนที่ต้องการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสภาวะความยากจนของชุมชน โดยชุมชนที่ดำเนินการในรูปแบบของแผนแม่บทชุมชนมักจะได้รับ การจัดประจักษ์และสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เป็นการดำเนินงานผ่านการเก็บข้อมูลพื้นที่ ร่วมระดมความคิดเห็นเพื่อหารือและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาที่พบจากการเก็บข้อมูลพื้นที่

ในส่วนของกลุ่มองค์กรการเงินและการจัดสวัสดิการชุมชน เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นภายหลังจากชุมชนจัดทำแผนแม่บทชุมชน อันมีที่มาจากการรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชนที่ต้องการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเศรษฐกิจและความยากจนของชุมชน โดยที่มาของกิจกรรมแผนแม่บทชุมชนได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐภายนอก คือ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่ส่งเสริมให้เกิดการดำเนินการจัดทำแผนของชุมชนโดยชุมชนร่วมกัน ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือ เป็นการดำเนินงานผ่านการเก็บข้อมูลพื้นที่ ร่วมระดมความคิดเห็นเพื่อหารือและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาที่พบจากการเก็บข้อมูลพื้นที่ เมื่อชุมชนได้วิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาและกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยเฉพาะอย่าง

ยังปัญหาด้านเศรษฐกิจและความยากจน แนวทางที่ชุมชนเล็งเห็นร่วมกันก็คือ การสร้างทุนให้เกิดขึ้นในชุมชนที่เน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก การจัดสวัสดิการชุมชนในรูปแบบการออม หรือการรวมกลุ่มเป็นองค์กรการเงินชุมชนจึงเป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมและมีการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมในหลายพื้นที่ที่ไม่เฉพาะเพียงภาคเหนือเท่านั้น หากแต่ได้มีการนำแนวทางดังกล่าวได้ดำเนินการในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ โดยมุ่งหวังว่าองค์กรการเงินและสวัสดิการที่เกิดขึ้นจะส่งเสริมความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น เพราะประโยชน์จากการออมและการรวมกลุ่มเป็นสมาชิกก็เพื่อเป็นแหล่งทุนในการประกอบอาชีพและต่อยอดไปสู่การสร้างกิจกรรมอื่นๆ ในชุมชน

นอกจากการรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดการออมและกู้ยืมเพื่อประกอบอาชีพแล้วยังพบว่ากลุ่มองค์กรการเงินได้นำกำไร (ดอกเบี้ยจากการกู้ยืม) จากการบริหารกองทุนกลับมาหมุนเวียนเพื่อจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกในด้านต่างๆ เช่น การให้ทุนการศึกษา การสงเคราะห์ผู้ประสบปัญหาความเดือดร้อน เป็นต้น

สำหรับกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติหรือกลุ่มเครือข่ายป่าชุมชนเป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมกลุ่มเพื่อต่อสู้กับวิกฤติภายนอกที่เข้ามากระทบกับวิถีชุมชน ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้าคนกลาง นายทุน ข้าราชการ นักการเมืองท้องถิ่นที่มุ่งหวังเอาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงความต้องการที่จะพลิกฟื้นการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติ ไม่ทำลายหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างขาดการดูแล อนุรักษ์ไว้สำหรับคนรุ่นต่อไป อันหมายรวมถึงถึงการประกอบอาชีพที่มีลักษณะของการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ว่าในที่สุดแล้ว สิ่งเหล่านี้กลับส่งผลกระทบต่อผู้คนในชุมชนทั้งสิ้น กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจึงพยายามที่จะเรียกร้องเกี่ยวกับสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มุ่งสร้างจิตสำนึกรักและหวงแหนทรัพยากรให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่รวมถึงการพัฒนาแนวทางการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

4. กลไกกระบวนการ/วิธีการดำเนินการ

กิจกรรมหลักของกลุ่มแผนแม่บทชุมชนที่เกิดขึ้นมีลักษณะเป็นกระบวนการที่เริ่มต้นจากการรับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ผ่านการระดมความคิดและเวที

ประชาคมเพื่อการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการวางแผนและการจัดการปัญหาาร่วมกัน จนเกิดเป็นแผนแม่บทชุมชนที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่และเกิดขึ้นโดยคนในชุมชนเพื่อชุมชน

กลุ่มองค์กรการเงินและการจัดสวัสดิการชุมชนเป็นกิจกรรมที่เน้นการปลูกฝังแนวคิดที่เน้นให้ชุมชนพึ่งตนเอง ผ่านวิธีการออม การเสริมสร้างอาชีพ และขยายผลการดำเนินงานไปสู่การจัดสวัสดิการในชุมชน

กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการรวมกลุ่มที่เกิดจากการเล็งเห็นถึงความสำคัญของการพึ่งพาอาศัยและการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เห็นความสอดคล้องของธรรมชาติกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ต้องกลมกลืนกันให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ตลอดจนแบบแผนทางวัฒนธรรมและประเพณี กลุ่มแกนนำจึงนำสิ่งเหล่านี้มาเชื่อมโยงกันเข้าสู่กระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้คงอยู่ต่อไปยังคนรุ่นหลังในอนาคต

การดำเนินงานทั้ง 3 รูปแบบพบว่ามีกลไกการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมกล่าวคือ มีแผนการดำเนินงาน (เป้าหมาย) ที่ชัดเจน มีโครงสร้างคณะกรรมการดำเนินงาน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่และวิธีการดำเนินงานทั้งส่วนของแกนนำและชาวบ้าน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีการจัดวาระการระดมความเห็นของสมาชิกผ่านรูปแบบการประชุมประจำเดือน รวมถึงการพัฒนาต่อยอดกิจกรรมต่างๆ อยู่เสมอ

5. ปัจจัยความสำเร็จ

การดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายทั้ง 7 ชุมชนนั้น มีปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จหลายประการ ได้แก่

1. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างสำนึกเป็นเจ้าของร่วมของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุ สตรี และกลุ่มเยาวชนต่างเกิดความตระหนักในปัญหาของชุมชนร่วมกันทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ มีความไว้วางใจในการทำงาน เกิดความสามัคคีของคนในชุมชน มีจิตอาสา เสียสละ รักการเรียนรู้และมี

ความรับผิดชอบ จิตสำนึกดังกล่าวเป็นจิตสำนึกที่เกิดจากการตระหนักรู้ว่าทุกคนต่างร่วมกันเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging) ชุมชนมากกว่าการเป็นเพียงสมาชิกของชุมชน ซึ่งลักษณะดังกล่าวเห็นได้จากกิจกรรมในกลุ่มเกษตรทำสวน (วนเกษตร) จังหวัดอุดรดิตถ์ การจัดการป่าชุมชนบ้านแม่หมี จ.ลำปาง กองทุนชุมชนตำบลบ้านโป่ง จ.เชียงราย สถาบันการเงินตำบลบัวใหญ่ จังหวัดน่าน และโรงสีสวัสดิการชุมชนตำบลเนินปอ อำเภอสามง่าม จังหวัดพิจิตร

2. การได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนจากองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน อันได้แก่ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (พอช.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) องค์กรพัฒนาเอกชน องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ที่เข้ามาส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในรูปแบบต่างๆ ในหลายบทบาททั้งการเป็นที่เลี้ยง การให้คำปรึกษา การให้ความรู้ การถ่ายทอดเทคนิควิทยาการ เช่น เครื่องมือการถอดบทเรียนแก่คนในชุมชน หรือการให้การสนับสนุนงบประมาณเพื่อช่วยให้กิจกรรมเกิดขึ้นและดำเนินต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งลักษณะดังกล่าวถือเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จที่เกิดขึ้นในพื้นที่กลุ่มเกษตรทำสวน เครือข่ายป่าต้นน้ำห้วยริด จังหวัดอุดรดิตถ์ ป่าชุมชนตำบลแม่หมี จังหวัดลำปาง สถาบันการเงินตำบลบัวใหญ่ จ.น่าน โรงสีสวัสดิการชุมชนตำบลเนินปอ จังหวัดพิจิตร แผนแม่บทชุมชนตำบลช่วงเปา จังหวัดเชียงใหม่

3. ผู้นำมีความรู้ความสามารถ เสียสละและทำงานโปร่งใส ผู้นำหรือแกนนำที่มีภาวะผู้นำไม่ว่าจะเป็นความกล้าหาญ ความเสียสละ มีความสามารถและเป็นที่ยอมรับทั้งด้านการงานที่โปร่งใส และมีชีวิตครอบครัวที่ดี ถือว่าเป็นแบบอย่างที่ทำให้สมาชิกในชุมชนไว้วางใจและเล็งเห็นถึงความทุ่มเทในการทำงาน อันนำไปสู่ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ให้สามารถบรรลุผลได้ อันเป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชน กลุ่มเกษตรทำสวน เครือข่ายป่าต้นน้ำห้วยแม่ริด จังหวัดอุดรดิตถ์ สถาบันการเงินตำบลบัวใหญ่ จังหวัดน่าน กองทุนชุมชนตำบลบ้านโป่ง จังหวัดเชียงราย โรงสีสวัสดิการชุมชนตำบลเนินปอ จังหวัดพิจิตร แผนแม่บทชุมชนตำบลช่วงเปา จังหวัดเชียงใหม่

4. มีกิจกรรมเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง อาทิ การไปศึกษาดูงานจากพื้นที่กรณีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จหรือพื้นที่ต้นแบบ การเรียนรู้กับบุคคลต้นแบบ ซึ่งถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบหนึ่งที่ช่วยสร้างประสบการณ์และเพิ่มพูนความรู้ใหม่ๆ โดยไม่จำเป็นต้องลงมือปฏิบัติจริงหรือลองผิดลองถูก ทำให้พื้นที่สามารถเลือกนำเอาความรู้ที่กลับมาประยุกต์ใช้ได้ในพื้นที่ของตน ซึ่งถือเป็นปัจจัยหนึ่งทำให้เกิดความสำเร็จขึ้นในพื้นที่ กลุ่มเกษตรทำสวน เครือข่ายป่าต้นน้ำห้วยริด จังหวัดอุดรดิตถ์ ป่าชุมชนตำบลแม่หมี จังหวัดลำปาง และโรงสีสวัสดิการชุมชนตำบลเนินปอ จังหวัดพิจิตร

5. การเกิดกระบวนการเรียนรู้แบบข้ามพื้นที่ข้ามชุมชน ที่มีการสรุปบทเรียนที่เกิดขึ้นโดยนำเอาประสบการณ์หรือข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นในอดีตมาแก้ไขให้ดีขึ้น เป็นการเปลี่ยนความผิดพลาดให้กลายเป็นบทเรียนที่พัฒนาขึ้นจนประสบผลสำเร็จ เกิดขึ้นในพื้นที่กลุ่มเกษตรทำสวน เครือข่ายป่าต้นน้ำห้วยริด จังหวัดอุดรดิตถ์ และโรงสีสวัสดิการชุมชนตำบลเนินปอ จังหวัดพิจิตร

6. การนำเอาวัฒนธรรม ประเพณี และรากเหง้าภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมในชุมชนมาใช้ในการกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึก และความตระหนักรู้ ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นจะแฝงไว้ซึ่งความเชื่อ แนวทางการปฏิบัติที่สมาชิกในชุมชนให้ความเคารพ และพร้อมที่จะปฏิบัติตาม เกิดขึ้นในพื้นที่การจัดการป่าชุมชนบ้านแม่หมี จังหวัดลำปาง

7. การทำงานในรูปแบบการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงและมีการประสานงานกัน ซึ่งเครือข่ายในที่นี้อาจเป็นเครือข่ายภายในชุมชน และเครือข่ายระหว่างชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียง รวมถึงเครือข่ายนอกชุมชนที่เป็นส่วนกลาง โดยเครือข่ายการทำงานดังกล่าวประกอบด้วยภาคีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่หลากหลาย อาทิ พระสงฆ์ ครูอาจารย์ นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ หน่วยงานในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น ที่มาร่วมกันบูรณาการการทำงานเพื่อการพัฒนา โดยมีความร่วมมือกัน การประสานการทำงานร่วมกัน การแบ่งปันแลกเปลี่ยนทรัพยากรร่วมกัน เกิดขึ้นในพื้นที่กองทุนชุมชนตำบลบ้านโป่ง จังหวัดเชียงราย

6. ปัญหาและอุปสรรค

ปัญหาและอุปสรรคจากการดำเนินงานของทั้ง 7 ชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือพบว่า ปัญหาที่พบมากที่สุดคือการขาดเงินทุนในการดำเนินงาน อันส่งผลต่อการดำเนินงานที่อาจขาดความต่อเนื่อง และไม่สามารถขยายกิจกรรมให้เกิดกิจกรรมใหม่ๆ ได้ เพราะข้อจำกัดสำคัญของบางชุมชนก็คือการมีทรัพยากรที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการที่เกิดขึ้น ทำให้การจัดสรรทรัพยากรขาดความทั่วถึงและขาดแคลน

รองลงมาคือ ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรในการทำงานด้านการพัฒนา โดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นบุคลากรที่สำคัญ เช่น กลุ่มเยาวชน คนรุ่นใหม่ในชุมชนที่เลือกที่จะออกไปทำงานนอกชุมชน มากกว่าการนำความรู้ความสามารถกลับมาใช้สานต่อกิจกรรมในชุมชน ซึ่งการขาดแคลนบุคลากรภายในพื้นที่ถือเป็นข้อกัณฑ์ที่เกิดขึ้นหลายพื้นที่

การขาดความรู้ในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ดังเช่นกองทุนสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุที่มีแนวโน้มว่ากองทุนต้องแบกภาระในการดูแลสมาชิกที่สูงอายุมากขึ้น ขณะที่การออมและการบริหารกองทุนมีแนวโน้มที่ไม่เพียงพอต่อการดูแลสมาชิกสูงอายุ

ปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง โดยเฉพาะการเมืองในระดับท้องถิ่นส่งผลต่อทิศทางการทำงานของชุมชน

นอกจากนี้แล้ว ยังมีปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นเฉพาะพื้นที่ อาทิ การดำเนินงานในรูปแบบโรงสีสวัสดิการตำบลเนินปอ มีเครื่องสีข้าวที่เก่าทรุดโทรม มีกำลังการผลิตน้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการการบริโภคที่มีสูงขึ้น ปัญหาการไม่สามารถออกไประดมทุนเพื่อรับจำนำข้าวได้ หรือกลุ่มกองทุนตำบลบ้านโป่ง ที่มีปัญหาจากการดำเนินงานของกองทุนคือการที่ลูกหนี้รายย่อยมักมีพฤติกรรมหมุนหนี้ เป็นต้น

พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. ตัวแทนกลุ่มกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมประชุมในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทั้งสิ้น 8 กลุ่ม ได้แก่

1. กองบุญสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง อำเภอแกดำ จังหวัดมหาสารคาม
2. กองบุญสัจจะสวัสดิการไทรบ้านตำบลเปือย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ
3. โรงสีชุมชนตำบลนาโเส ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
4. การจัดการป่าชุมชนหอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
5. ชมรมอนุรักษ์ภูผายา ภูผาป่าไม้ ตำบลดงมะไฟ อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู
6. เครือข่ายป่าชุมชนตำบลนาบอน อำเภอดำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์
7. ศูนย์การเรียนรู้บ้านดงบัง ตำบลคอนนิม อำเภอแวงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น
8. เครือข่ายแผนแม่บทชุมชน ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

2. รูปแบบดำเนินการ

ลักษณะการดำเนินการของทั้ง 8 กลุ่ม สามารถจำแนกออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ 1. กลุ่มองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชน 2. กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ 3. กลุ่มแผนแม่บทชุมชน กล่าวคือ

กลุ่มองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชน ได้แก่ กองบุญสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง อำเภอแกดำ จังหวัดมหาสารคาม กองบุญสัจจะสวัสดิการไทรบ้านตำบลเปือย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ และโรงสีชุมชนตำบลนาโเส ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การจัดการป่าชุมชนหอยกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ชมรมอนุรักษ์ภูผายา ภูผาป่าไม้ ตำบลดงมะไฟ อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู และเครือข่ายป่าชุมชน ตำบลนาบอน อำเภอดำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

กลุ่มแผนแม่บทชุมชน ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้บ้านดงบัง ตำบลคอนนิม อำเภอเวียงใหญ่ จังหวัดขอนแก่นและเครือข่ายแผนแม่บทชุมชน ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

3. วัตถุประสงค์ของการดำเนินการ

ชุมชนทั้ง 8 กลุ่ม มีกลไกการดำเนินการที่มุ่งสู่วัตถุประสงค์ในการตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ทั้งการส่งเสริมสวัสดิการ สร้างหลักประกันในการดำเนินชีวิต การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการวางแผนการพัฒนา เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน ความยากจน หนี้สิน การประกอบอาชีพ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาของชาวบ้าน เป็นต้น การดำเนินการของแต่ละกลุ่มต่างก็มีพัฒนาการของกลไกที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่ม กล่าวคือ

1. กลุ่มองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชน เป็นการต่อยอดกลุ่มออมทรัพย์ โดยใช้แนวคิดการออมวันละบาทมาตั้งเป็นกองทุนและสวัสดิการชุมชน มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการเพื่อสร้างสวัสดิการให้ชาวบ้าน ตั้งแต่การเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทั้งยังส่งเสริมให้ชาวบ้านได้มีสภาพชีวิตที่ดีมีความมั่นคง เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลขึ้นภายในชุมชน และมีการขยายเครือข่ายการดำเนินการเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

2. กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านที่ประสบปัญหาาร่วมกันเพื่อร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ป้องกันการบุกรุกจากนายทุน การให้สัมปทานจากภาครัฐ เพื่อสร้างความยั่งยืนของทรัพยากรที่มีอยู่ใช้เป็นแหล่งหาอาหารและเรียนรู้ของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมในการดำเนินของชาวบ้านร่วมกัน

3. กลุ่มแผนแม่บทชุมชน เป็นการวางแผนการพัฒนาชุมชนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนผ่านการสร้างเวทีประชาคม การปฏิบัติและเรียนรู้ร่วมกันตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยกลไกที่เกิดจากการร่วมกันคิดและปฏิบัติของชาวบ้านในชุมชน เพื่อแก้ไขสภาพปัญหาของชุมชนครอบคลุมในทุกมิติ ทั้งความยากจน หนี้สิน การประกอบอาชีพ สุขภาพและสิ่งแวดล้อม

เมื่อพิจารณาในภาพรวม กล่าวได้ว่า ตัวแทนพื้นที่ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการดำเนินการที่มีเป้าหมายเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีในการดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนและสังคม ภายใต้บริบทของสังคมคนอีสานที่อยู่ร่วมกันด้วยความเอื้ออาทร ผ่านการส่งเสริมสวัสดิการโดยชาวบ้านเพื่อชาวบ้าน การรวมกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากร มีการวางแผนการทำงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นเครือข่าย ขยายการทำงานจนครอบคลุมในทุกมิติของงานพัฒนา

4. กลไกกระบวนการ/วิธีการดำเนินงาน

กลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีกระบวนการดำเนินการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม โดยในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดสวัสดิการชุมชน พบว่าเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการต่อยอดจากแนวคิดการออมวันละบาท มาใช้ในการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ ซึ่งเกิดจากไปศึกษาดูงานจากพื้นที่ที่ประสบผลสำเร็จ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและนำบทเรียนที่ได้มาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการในพื้นที่ของตน ผ่านการการสร้างความเข้าใจด้วยคณะทำงานที่มีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ รวมถึงการมีผลการดำเนินงานที่ชัดเจนทำให้ชาวบ้านเกิดความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง

ทุกกลุ่มมีโครงสร้างการดำเนินงานมีแกนนำและสมาชิกกลุ่ม มีการออกกฎระเบียบเพื่อใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติผ่านการมีส่วนร่วมของสมาชิก ซึ่งมีความยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม กระบวนการทำงานของกลุ่มกองทุนสวัสดิการชุมชนเป็นการส่งเสริมสวัสดิการโดยชาวบ้านเพื่อชาวบ้าน นอกจากจะสร้างหลักประกันในการดำเนินชีวิตแล้ว ยังก่อให้เกิดความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่าง

ชาวบ้านด้วยกัน ทั้งนี้ในการทำงานของกลุ่มยังมีการขยายเครือข่ายสู่พื้นที่ภายนอก เพื่อสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสามารถต่อยอดไปสู่กิจกรรมการพัฒนาในด้านอื่นๆ ได้อีกด้วย

สำหรับกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า กิจกรรมการทำงานของชุมชนเป็นกระบวนการทำงานที่เริ่มจากการประสบปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าไม้ เนื่องจากบุกรุกของนายทุน การให้สัมปทานพื้นที่ป่าของภาครัฐ ชาวบ้านจึงเกิดการรวมกลุ่ม อนุรักษ์ป่าไม้และต่อต้านนายทุน โดยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในพื้นที่ มีการออกกฎการใช้ป่าร่วมกัน เพื่อสร้างแนวทางปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันของคนกับธรรมชาติอย่างสมดุล มีการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ ช่วยกันสอดส่องดูแลพื้นที่ป่า รวมถึงแลกเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความยั่งยืนของทรัพยากรป่าไม้ที่จะอยู่คู่กับชุมชนเป็นแหล่งอาหารและเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี

ในส่วนการดำเนินงานของกลุ่มแผนแม่บทชุมชนมีกลไกการทำงานที่ครอบคลุมงานพัฒนาในทุกมิติ โดยมีกระบวนการทำงานที่สำคัญคือ การมีส่วนร่วมจากชาวบ้าน ผ่านการเปิดเวทีประชาคมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดการรับรู้สภาพปัญหาของชุมชน ทำความเข้าใจ และวางแผนการแก้ไขร่วมกัน เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้คนในชุมชน

กระบวนการทำงานของแต่ละกลุ่ม นอกจากจะเกิดขึ้นจากปัจจัยร่วมเดียวกันคือการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชาวบ้านแล้ว ยังมีปัจจัยสนับสนุนที่เกี่ยวข้องคือ การเข้ามาสนับสนุนแนวคิด งบประมาณการทำงานจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อให้การทำงานของแต่ละกลุ่มเกิดประสิทธิภาพ รวมถึงมีการเครือข่ายการทำงานทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เกิดการพัฒนาศักยภาพการทำงานตลอดเวลา

5. ปัจจัยความสำเร็จ

ปัจจัยความสำเร็จของทั้ง 8 ชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีปัจจัยความสำเร็จที่เกิดขึ้น ดังนี้คือ

1. ปัจจัยที่ผู้นำและคณะกรรมการ ผู้นำและคณะกรรมการที่มีความเข้มแข็งถือเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยขับเคลื่อนให้การทำงานของกลุ่ม/กองทุนต่างๆ ประสบผลสำเร็จ อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าในแต่ละพื้นที่จะมีผู้นำและคณะกรรมการเข้ามามีส่วนร่วมและเป็นปัจจัยความสำเร็จ ดังนี้ คือ ในกองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชน ตำบลวังแสง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า แกนนำคณะทำงานมีความเข้มแข็งในการทำงาน เช่นเดียวกับการจัดการป่าชุมชนหอกระสัง ตำบลเขาคอก จังหวัดบุรีรัมย์ ที่ผู้นำมีความเข้มแข็งเป็นที่ประจักษ์ จนได้รับรางวัลเกียรติยศเป็นกำลังใจในการดำเนินงาน ส่วนในกองทุนสัจจะสวัสดิการไทบ้าน ตำบลเปือย จังหวัดอำนาจเจริญ มีปัจจัยความสำเร็จด้านผู้นำ คือ พบว่าคนในชุมชนมีความเชื่อมั่นศรัทธาในตัวผู้นำจากการทำงานที่โปร่งใส นอกจากนั้นยังมีการพัฒนาศักยภาพของคณะทำงานเพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นเจ้าของร่วมกันอีกด้วย

2. ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ-เอกชน หน่วยงานจากภาครัฐและเอกชนเป็นหน่วยงานที่เข้ามายังพื้นที่ต่างๆ เพื่อให้ความช่วยเหลือสนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณ การเสริมสร้างความรู้ การพาไปศึกษาดูงาน และการเสริมสร้างอาชีพให้แก่คนในพื้นที่ โดยพื้นที่ที่ได้รับการสนับสนุนจากทั้งภาครัฐ-เอกชน จนเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยความสำเร็จนั้นได้แก่ กองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง จังหวัดมหาสารคาม โรงสีชุมชนตำบลนาโเส จังหวัดยโสธร กลุ่มอนุรักษ์ป่าภูผายา จังหวัดหนองบัวลำภู ศูนย์การเรียนรู้บ้านดงบัง จังหวัดขอนแก่น และเครือข่ายแผนแม่บทชุมชน จังหวัดอุบลราชธานี เครือข่ายป่าชุมชนตำบลนาบอน จังหวัดกาฬสินธุ์

3. ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน การมีส่วนร่วมและความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในชุมชนนั้นๆ ถือว่าเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จที่สำคัญที่สุดที่ช่วยให้การทำงานบรรลุตามเป้าประสงค์ที่วางไว้ และถือเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการพัฒนาด้วย โดยในพื้นที่ที่คนในชุมชนมีบทบาทสำคัญและเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จ ได้แก่ กองทุนสัจจะสวัสดิการชุมชน ตำบลวังแสง จังหวัดมหาสารคาม ที่สมาชิกในชุมชนมีความร่วมมือร่วมใจกันและอาศัยการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน การจัดการป่าชุมชนตำบลหอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ที่นอกจากสมาชิกในชุมชนจะมีการตระหนักถึงปัญหาและเข้ามา

มีส่วนร่วมด้วยแล้ว กลุ่มเยาวชนยังตั้งขึ้นเป็นกลุ่มแล้วเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานอีกด้วย ในกลุ่มอนุรักษ์ภูผายา จังหวัดหนองบัวลำภู การมีส่วนร่วมของชาวบ้านทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่เข้มแข็งที่ใช้ต่อต้านการเข้ามาของกลุ่มนายทุนที่ต้องการทำสัมปทานเหมืองแร่ในพื้นที่ ศูนย์การเรียนรู้บ้านดงบัง จังหวัดขอนแก่น มีการถ่ายทอดความรู้สู่กลุ่มเยาวชน นอกจากจะเป็นการปลูกฝังความรู้แล้วยังเป็นการดึงกลุ่มเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานอีกด้วย โรงสีชุมชนตำบลนาโเส จังหวัดยโสธร มีการมีส่วนร่วมโดยใช้หลักการเชื่อมโยงกันทำงานระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน

4. ปัจจัยด้านการดำเนินงานที่มีความยืดหยุ่นและยึดตามหลักการและเหตุผล โดยในกลุ่มกองทุนจะสวัสดิการชุมชน ตำบลวังแสง จังหวัดมหาสารคาม และในกลุ่มกองทุนจะสวัสดิการไทรบ้าน ตำบลเปือย จังหวัดอำนาจเจริญ มีลักษณะดำเนินการที่มีความยืดหยุ่น กล่าวคือ การทำงานของทั้งสองกลุ่มนั้น จะไม่มีรูปแบบลักษณะที่ตายตัว แต่จะอาศัยการดำเนินงานที่ยึดหลักการและเหตุผล และต้องสอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นจริงของสมาชิกในชุมชน

5. ปัจจัยด้านเครื่องมือหรือกลไกที่เข้ามาช่วยในการดำเนินงาน ในการดำเนินงานของแต่ละกลุ่มในพื้นที่ภาคอีสานนั้น จะมีการนำเครื่องมือหรือกลไกต่างๆ เข้ามาช่วยในการดำเนินงาน ดังนี้ คือ ในกลุ่มกองทุนจะสวัสดิการไทรบ้าน ตำบลเปือย จังหวัดอำนาจเจริญ มีการจัดเวทีเพื่อพูดคุย แลกเปลี่ยนปัญหาและเรียนรู้กันในพื้นที่ ทุกๆ เดือน โรงสีชุมชนตำบลนาโเส จังหวัดยโสธร และการจัดการป่าชุมชนหอกระสัง ตำบลเขาคอก จังหวัดบุรีรัมย์ มีการถอดบทเรียนร่วมกัน เพื่อเป็นการทบทวนการทำงานและแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้น ในพื้นที่โรงสีชุมชนตำบลนาโเส จังหวัดยโสธร และกลุ่มอนุรักษ์ภูผายา จังหวัดหนองบัวลำภู มีการไปศึกษาดูงานนอกพื้นที่เพื่อนำรูปแบบการทำงาน และประสบการณ์ในแต่ละพื้นที่มาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทของพื้นที่ของตน นอกจากนั้นศูนย์การเรียนรู้บ้านดงบัง ยังมีการนำหลัก 4 แม่ 5 พระ 4 แม่ ได้แก่ แม่คงคา แม่ธรณี แม่โพสพและแม่บ้าน 5 พระ ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระเจ้าอยู่หัวและพยายาม มาเป็นหลักในการทำงานอีกด้วย

6. ปัจจัยด้านการสร้างเครือข่ายและบูรณาการร่วมกัน การสร้างเครือข่ายจะช่วยในเรื่องการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเป็นการสร้างภาคีเพื่อเป็นพลังในการขับเคลื่อนการทำงาน ซึ่งได้แก่ในพื้นที่โรงสีชุมชนตำบลนาโเส จังหวัดยโสธร และศูนย์การเรียนรู้บ้านดงบัง จังหวัดขอนแก่น

นอกจากนั้นในพื้นที่โรงสีชุมชนตำบลนาโเส จังหวัดยโสธรมีเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจน ที่ช่วยให้เรารู้ว่าจะทำอะไรและอย่างไร เช่นเดียวกันกับในพื้นที่เครือข่ายป่าชุมชนตำบลนาบอน จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจน และมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และในแผนแม่บทชุมชน จังหวัดอุบลราชธานี มีปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ จุดเริ่มต้นของการทำงานที่เกิดจากการตระหนักรู้ร่วมกันของชาวบ้าน ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบของความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ

6. ปัญหาและอุปสรรค

ปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินการที่ 8 ชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบมีดังนี้

1. กองทุนจะสวัสดิการชุมชนตำบลวังแสง จังหวัดมหาสารคาม พบอุปสรรคที่เป็นปัญหาในการดำเนินงาน คือ การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้จากหน่วยงานวิชาการที่จะเข้าไปยังพื้นที่นั้นยังมีน้อย ส่งผลให้การดำเนินงานไม่เต็มที่ และเกิดอุปสรรคขึ้น

2. กองทุนจะสวัสดิการไทรบ้านตำบลเปือย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ พบอุปสรรค คือ การเปลี่ยนแปลงผู้นำในระดับจังหวัดที่เป็นผู้กำหนดนโยบาย ดังนั้น นโยบายที่เกิดขึ้นจึงไม่มีความต่อเนื่อง และทำให้การดำเนินการของกลุ่มหยุดชะงักหรือเกิดปัญหาได้

3. โรงสีชุมชนตำบลนาโเส ตำบลนาโเส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เกิดอุปสรรคในด้านการขาดการสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ในระดับตำบลและอำเภอ เริ่มมาจากการที่ผู้บริหารระดับสูงไม่ให้ความสนใจในการทำเกษตรอินทรีย์

อย่างแท้จริง ทำให้นโยบายภาครัฐที่เกิดขึ้นจึงยังมีความขัดแย้งกับการดำเนินงานของกลุ่ม และอีกทั้งหลักสูตรการศึกษาไม่มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ด้วย

4. การจัดการป่าชุมชนหอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เกิดอุปสรรคจากการชาวบ้านบางส่วนไม่ให้ความร่วมมือในการดำเนินงาน เพราะขัดผลประโยชน์ส่วนตัว อีกทั้งนโยบายรัฐเกี่ยวกับการสัมปทานป่าแก่นายทุน และสุดท้ายปัญหาความไม่รู้เกี่ยวกับกฎหมายการจัดการทรัพยากรของชาวบ้าน ทำให้ไม่มีเครื่องมือที่จะไปต่อสู้หรือต่อรองกับกลุ่มนายทุนได้

5. ชมรมอนุรักษ์ภูผา ภูผาป่าไม้ ตำบลดงมะไฟ อำเภอสุวรรณคูดา จังหวัดหนองบัวลำภู ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ได้แก่ นโยบายของภาครัฐเกี่ยวกับการสัมปทานป่าแก่นายทุนที่อาจจะเกิดขึ้นได้อีกในอนาคต และคณะกรรมการกลุ่มเกิดความรู้สึกกังวลใจถึงความต่อเนื่องในการทำงานเพราะขณะนี้ยังไม่มีคนรุ่นใหม่เข้ามาสืบทอด อีกทั้งปัญหาที่หมู่บ้านใกล้เคียงในพื้นที่ยังมีความเข้าใจไม่ตรงกันทำให้การดำเนินงานในรูปแบบภาคเครือข่ายเป็นไปได้ยาก และทำให้การดำเนินงานไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และสุดท้ายปัญหาทางงบประมาณสนับสนุนที่ไม่เพียงพอ

6. เครือข่ายป่าชุมชนตำบลนาบอน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบอุปสรรคที่เกิดขึ้นได้แก่ ปัญหางบประมาณไม่เพียงพอส่งผลกระทบต่อการทำงาน การจัดซื้ออุปกรณ์ต่างๆ และเครื่องมือสื่อสาร นอกจากนั้นสภาพภูมิประเทศของพื้นที่ก็เป็นอุปสรรคต่อการดับไฟป่า อีกทั้งยังเกิดปัญหาในเรื่องการให้ข่าวสารที่ไม่เป็นจริงแก่ชาวบ้านในพื้นที่

7. ศูนย์การเรียนรู้บ้านดงบัง ตำบลคอนนิม อำเภอแวงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น เกิดอุปสรรคคือ ทักษะที่ไม่ตรงกันของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ทำให้กลุ่มชาวบ้านไม่ยอมรับวิธีการดำเนินการของกลุ่ม และเกิดอุปสรรค การขาดการสนับสนุนเทคโนโลยีและเครื่องอำนวยความสะดวกในการทำงาน

8. เครือข่ายแผนแม่บทชุมชน ตำบลนาโพธิ์กลาง อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี เกิดอุปสรรค คือการขาดงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า อุปสรรคสำคัญที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนทั้ง 8 ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ เกิดอุปสรรคที่ใกล้เคียงกัน ได้แก่ ในเรื่องงบประมาณที่ไม่เพียงพอ นโยบายของภาครัฐที่เข้ามายังพื้นที่ไม่สอดคล้องกับสภาพความจริง อีกทั้งเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงผู้นำ หรือผู้นำไม่มีความสนใจในประเด็นนั้น นโยบายที่เกิดขึ้นไม่ต่อเนื่องและมีการเปลี่ยนแปลงไป การขาดการสนับสนุนเทคโนโลยีและเครื่องอำนวยความสะดวกในการทำงาน และสุดท้ายก็ส่งผลให้การทำงานของกลุ่มหยุดชะงักลง

นอกจากนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นและมีความสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ความไม่รู้ของชาวบ้าน ในประเด็นนี้หมายถึงความไม่รู้ในเรื่องข้อกฎหมาย ความไม่รู้ในการประกอบอาชีพ และความรู้ที่มีผลมาจากการได้รับข้อมูลข่าวสารที่ผิดพลาดไม่ตรงกับความจริง หรือถูกบิดเบือน ความไม่รู้ดังกล่าวนี้ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดอุปสรรคในการทำงาน เกิดการเอารัดเอาเปรียบ และไม่สามารถต่อสู้กับกลุ่มผู้มีอำนาจได้ และสุดท้ายเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการไม่ให้ความร่วมมือของชาวบ้านบางส่วนที่อาจมีทัศนคติที่ไม่ตรงกันหรืออาจเกิดจากการได้รับข่าวสารที่ไม่ตรงกันทำให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้น

พื้นที่ภาคใต้

1. ตัวแทนกลุ่มกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมประชุมในพื้นที่ภาคใต้มีทั้งสิ้น 7 กลุ่ม ได้แก่

1. แผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง ตำบลท่าหิน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา
2. การจัดทำแผนแม่บทชุมชน ตำบลปากพะยูน อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง
3. แผนแม่บทชุมชนบางโรง ตำบลปากคลอง อำเภอดง จังหวัดภูเก็ต
4. กองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลหนองตรุด อำเภอเมือง จังหวัดตรัง
5. ธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริบ้านดอนม่วง จังหวัดชุมพร
6. โครงการบ้านมั่นคงปะนาเระ ตำบลปะนาเระ อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี
7. ศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดนครศรีธรรมราช

2. รูปแบบดำเนินการ

ชุมชนทั้ง 7 กลุ่ม มีรูปแบบการรวมกลุ่ม 3 ประเภท คือ กลุ่มแผนแม่บทชุมชน กลุ่มองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชน และศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชน กล่าวคือ

กลุ่มแผนแม่บทชุมชน ได้แก่ แผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง ตำบลท่าหิน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา การจัดทำแผนแม่บทชุมชน ตำบลปากพะยูน อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง แผนแม่บทชุมชนบางโรง ตำบลปากคลอง อำเภอดง จังหวัดภูเก็ต

กลุ่มองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชน ได้แก่ กองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลหนองตรุด อำเภอเมือง จังหวัดตรัง ธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริบ้านดอนม่วง จังหวัดชุมพร โครงการบ้านมั่นคงปะนาเระ ตำบลปะนาเระ อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี

ศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชน ได้แก่ ศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดนครศรีธรรมราช

3. วัตถุประสงค์ของการดำเนินการ

ชุมชนทั้ง 7 กลุ่มของภาคใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูล ความต้องการ สภาพปัญหาของชุมชน อันจะเป็นแนวทางไปสู่การแก้ไขปัญหาและวางแผนพัฒนาชุมชน ทั้งในด้านการส่งเสริมสวัสดิการชุมชน อันเกี่ยวกับการวางแผนการพัฒนา และแก้ไขปัญหาชุมชน ที่อยู่อาศัย ความยากจน หนี้สิน สิ่งแวดล้อม สาธารณสุข เป็นต้น และการสร้างศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชน ทั้งนี้การดำเนินงานของแต่ละกลุ่มจะมีพัฒนาการของกลไกที่แตกต่างกัน กล่าวคือ

กลุ่มแผนแม่บทชุมชน เป็นแผนแม่บทที่ช่วยในการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน และวางแผนแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้มีความสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่นั้นๆ โดยใช้การศึกษาข้อมูลทางทรัพยากร ความต้องการชุมชน ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและทุนที่มีอยู่ทางสังคม ผ่านเวทีประชาคม มาร่วมกันคิดและปฏิบัติการร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาให้ครอบคลุมทุกมิติทั้งปัญหาหนี้สิน การประกอบอาชีพ สิ่งแวดล้อม การศึกษา เป็นต้น

กลุ่มองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชน เป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกันของคนในชุมชน สร้างจิตสำนึกและความสามัคคี ทั้งยังส่งเสริมให้ชาวบ้านมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความมั่นคง โดยผ่านรูปแบบของการออมเงิน จัดสวัสดิการ และเป็นแหล่งเงินกู้ให้แก่ชาวบ้าน แบ่งออกเป็นกลุ่มธนาคารหมู่บ้านที่เป็นแหล่งเงินออมและให้กู้เงินแก่ชาวบ้าน กลุ่มกองทุนสวัสดิการที่ให้สวัสดิการช่วยเหลือแก่ชาวบ้าน ตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย และกลุ่มสวัสดิการบ้านมั่นคง เพื่อแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม และสาธารณสุขในชุมชน

ศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชน เป็นศูนย์ประสานงานที่เกิดขึ้นภายใต้การขับเคลื่อนของภาคประชาชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการยกระดับ

คุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ให้อยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืน และสร้างความเป็นรูปธรรมของงานพัฒนาให้มีกระบวนการจัดการความรู้ที่มีอยู่อย่างหลากหลายให้เชื่อมโยงกัน ระหว่างคน การพัฒนา และชุมชน

กลุ่มภาคใต้มีจึงมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น และวางแผนการพัฒนาเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของคนในชุมชน ภายใต้บริบทของสังคมคนใต้ ที่มีความรักใคร่ปรองดอง ผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทั้งการร่วมคิด ร่วมทำ และขยายผลเป็นเครือข่ายครอบคลุมทุกมิติของงานพัฒนา

4. กลไกกระบวนการ/วิธีการดำเนินงาน

กลไกการดำเนินงานในกลุ่มภาคใต้ทั้ง 7 กลุ่ม มีกลไกและวิธีการ ดังนี้

กลุ่มแผนแม่บทชุมชน มีกลไกการดำเนินงานที่อาศัยมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมแก้ไขปัญหาของชาวบ้านในชุมชน แกนนำ และเครือข่ายต่างๆ ผ่านเวทีประชาคม มีการสร้างเครื่องมือในการจัดทำแบบสำรวจ แบบสอบถาม และแสดงความคิดเห็น อีกทั้งยังมีการเชื่อมโยงกับหลักการทางศาสนาและใช้ศาสนสถานเป็นศูนย์รวมของชุมชนในการทำกิจกรรม โดยมีองค์กรภายนอกเข้ามาเป็นพี่เลี้ยงและให้การสนับสนุน แผนแม่บทชุมชนจะเป็นสิ่งที่สะท้อนสภาพปัญหาของชุมชนให้ชาวบ้านได้รับรู้ ทำความเข้าใจ และวางแผนแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของคนในชุมชน

กลุ่มองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชน มีกลไกการดำเนินงานที่อาศัยการออมของคนในชุมชน มีการให้กู้เงินและปล่อยสินเชื่อ และนำผลกำไรมาจัดสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในชุมชน มีกฎระเบียบที่ถูกกำหนดขึ้นโดยคนในชุมชนและมีการปฏิบัติร่วมกัน นอกจากจะเป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงในการดำเนินชีวิตแล้ว ยังเป็นการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม สาธารณสุข เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นการแสดงความเอื้ออาทร และการช่วยเหลือกันในยามประสบปัญหาภายใต้ค่านิยมของสังคมไทย

ศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชน เป็นศูนย์ประสานงานที่เกิดขึ้นภายใต้การร่วมมือกันของแต่ละเครือข่าย โดยมีกลไกการดำเนินงาน คือ การสนับสนุนให้แต่ละเครือข่ายมีแผนแม่บทเป็นของตนเอง และนำแผนแม่บทนั้นไปพัฒนาเป็นแผนแม่บทชุมชนของตนเอง นอกจากนั้นแล้วยังเป็นการคืนความรู้ที่ได้จากกระบวนการจัดการความรู้ให้กับองค์กรชุมชน ทำให้การจัดทำแผนชุมชนมีประสิทธิภาพ และมีการขยายการทำงานออกสู่พื้นที่ใหม่ๆ ใช้การเชื่อมโยงแผนชุมชนด้วยเทคโนโลยีพัฒนาเข้าสู่ระบบฐานข้อมูลชุมชน

การดำเนินการของแต่ละกลุ่มภายใต้บริบทของภาคใต้นั้น นอกจากจะเกิดขึ้นโดยการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชาวบ้านแล้ว ยังมีการเข้ามาสนับสนุนจากองค์กรภายนอก คือภาครัฐและเอกชน ทั้งในเรื่องงบประมาณการดำเนินงาน และการสนับสนุนทางด้านความรู้ และแนวคิด เพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพการทำงานอยู่ตลอดเวลา

5. ปัจจัยความสำเร็จ

ความสำเร็จจากการดำเนินงานของ 7 ชุมชนในพื้นที่ภาคใต้ มีปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของสมาชิก เปรียบเสมือนหัวใจหลักในการดำเนินงานทุกกิจกรรม เนื่องจากกลุ่มสมาชิกหรือกลุ่มชาวบ้านคือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นกลุ่มเป้าหมายกลุ่มสำคัญที่หากขาดความร่วมมือ ย่อมหมายถึงการดำเนินงานที่ไม่อาจประสบความสำเร็จได้ ดังนั้น สิ่งที่เห็นเป็นที่ประจักษ์ร่วมของชุมชนทั้ง 7 พื้นที่ คือ การมีส่วนร่วมของชาวบ้านและสมาชิก ที่มีความตั้งใจจริงในการทำงาน มีความรู้/ความเข้าใจและทัศนคติที่ตรงกัน โดยการสร้างความเข้าใจนั้นกระทำผ่านเครื่องมือที่สร้างขึ้น เช่น การใช้เวทีอย่างไม่เป็นทางการ เมื่อผนวกกับการหนุนเสริมของครอบครัวและการปฏิบัติ/เคารพกฎระเบียบที่ร่วมกันสร้างขึ้นของสมาชิก จึงก่อให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินงานที่ไม่ยากนัก

2. การมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและหลากหลาย การดำเนินงานที่ต้องอาศัยระยะเวลานานหรือมีเป้าความสำเร็จในระยะยาว สิ่งสำคัญประการหนึ่ง คือ การสนับสนุน/พัฒนาให้เกิดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง มีรูปแบบการดำเนินกิจกรรมที่หลากหลาย สอดคล้องกับความสนใจของกลุ่มเป้าหมายหรือสมาชิก ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นที่ประจักษ์ถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง ตำบลท่าหิน อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา ที่เชื่อว่า ความสำเร็จของกลุ่มเกิดจากการมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องหลากหลาย โดยเฉพาะการสร้างการรวมกลุ่มเพื่อการประกอบอาชีพ เช่น กลุ่มทำการประมงพื้นบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มท่องเที่ยว เป็นต้น เช่นเดียวกับกลุ่มแผนแม่บทชุมชนบางโรง ตำบลปากดอ อำเภอฉวาง จังหวัดภูเก็ต ที่ยอมรับและให้โอกาสความสามารถของผู้อื่นโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน และกลุ่มกองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลหนองตุด อำเภอเมือง จังหวัดตรัง ที่สนับสนุนให้เกิดการสร้างกิจกรรมด้านการจัดสวัสดิการที่ครอบคลุมทุกมิติของชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย

3. การสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน การเข้ามาเพื่อสนับสนุน/หนุนเสริมการทำงานของหน่วยงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ/เอกชน เป็นหน่วยงานในท้องถิ่น/ท้องที่ หรือส่วนกลาง ล้วนมีวัตถุประสงค์ในการทำงานคือการสนับสนุนส่งเสริมการทำงานของชาวบ้านให้ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น โดยหน่วยงานต่างๆ เหล่านี้จะส่งเสริมในสิ่งที่ชาวบ้านขาด สิ่งที่ชาวบ้านต้องการทั้งองค์ความรู้ งบประมาณ การสนับสนุนหรือจุดประกายแนวคิด การให้ความร่วมมือกับชุมชนในบทบาทของผู้ประสาน ผู้เอื้ออำนวยความสะดวกให้สามารถดำเนินต่อไปได้ ปัจจัยดังกล่าวเกิดขึ้นที่พื้นที่การดำเนินงานของแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง ตำบลท่าหิน อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา⁷ แผนแม่บทชุมชน ตำบลปากพะยูน อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง กองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลหนองตุด อำเภอเมือง จังหวัดตรัง⁸ ธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ บ้านดอน

7 ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) และองค์การบริหารส่วนตำบล

8 ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.)

มะม่วง จังหวัดชุมพร⁹ โครงการบ้านมั่นคงปะนาเระ ตำบลปะนาเระ อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี¹⁰ และศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชน จังหวัดนครศรีธรรมราช¹¹

4. การศึกษาดูงาน การศึกษาดูงานในพื้นที่ต่างๆ ที่ประสบความสำเร็จนับเป็นอีกหนึ่งกลไกที่เสริมสร้างกำลังใจในการดำเนินงาน ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามพื้นที่ ได้เรียนรู้ปัจจัยความสำเร็จ วิธีการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้น อันจะส่งผลต่อการเรียนรู้และนำมาปรับใช้กับการดำเนินงานของกลุ่มให้เกิดประโยชน์/ประสิทธิภาพสูงสุด อีกทั้งยังเป็นการป้องกันความผิดพลาดหรือเดินซ้ำความผิดพลาดที่เคยปรากฏเป็นตัวอย่างในพื้นที่อื่น นอกจากนี้การเดินทางไปศึกษาดูงานยังพื้นที่ต่างตำบล ต่างอำเภอหรือต่างจังหวัดยังก่อให้เกิดการสร้างเพื่อน สร้างเครือข่ายในการดำเนินงาน เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล ก่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างพึ่งพาและพึ่งพิง ทั้งนี้ การศึกษาดูงานเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จของแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง ตำบลท่าหิน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา กองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลหนองตรุด อำเภอเมือง จังหวัดตรัง ธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ บ้านดอนมะม่วง จังหวัดชุมพรและศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชน จังหวัดนครศรีธรรมราช

5. แกนนำและคณะทำงาน คณะทำงานหรือแกนนำถือเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญอีกกลุ่มหนึ่ง ที่ส่งผลต่อความสำเร็จต่อทิศทางการดำเนินงาน โดยปัจจัยดังกล่าวเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จของแผนแม่บทชุมชนบางโรง ตำบลปากคอก อำเภอกลาง จังหวัดภูเก็ต ซึ่งแกนนำมีความเข้มแข็งในการทำงาน เปิดใจ/เปิดโอกาสในการรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของสมาชิก กองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลหนองตรุด อำเภอเมือง จังหวัดตรัง แกนนำเป็นกลุ่มคนที่มี

ประสบการณ์ในการทำงาน ทำให้การดำเนินงานเกิดความต่อเนื่อง ชัดเจน ธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ บ้านดอนมะม่วง จังหวัดชุมพร กลุ่มแกนนำมีความเข้มแข็ง มีความเสียสละ ตั้งใจ อดทน เชื่อมมั่นในสิ่งที่ทำและทำในสิ่งที่เชื่อ ทั้งนี้ยังพบว่าในหลายพื้นที่ที่กลุ่มแกนนำในการดำเนินงานจะมีบทบาทเป็นคณะทำงานอยู่หลายกลุ่ม ทำให้มีการนำความรู้ประสบการณ์จากการดำเนินงานในกลุ่มต่างๆ ที่แตกต่างกันมาปรับใช้

นอกจากปัจจัยความสำเร็จร่วมของแต่ละชุมชนดังที่กล่าวมา ยังพบว่าในส่วนการดำเนินงานของโครงการบ้านมั่นคงปะนาเระ ตำบลปะนาเระ อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานีและแผนแม่บทชุมชนตำบลบางโรง ตำบลปากคอก อำเภอกลาง จังหวัดภูเก็ต มีการนำความเชื่อ/ศรัทธาในหลักศาสนา (อิสลาม) ร่วมกันของสมาชิกมาพัฒนาเป็นกลไกหนึ่งในการดำเนินงานจนเกิดเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้การดำเนินงานของโครงการดำเนินไปอย่างมีทิศทางและประสบความสำเร็จได้

6. ปัญหาและอุปสรรค

จากการดำเนินงานของ 7 ชุมชนในพื้นที่ภาคใต้ พบว่าแต่ละชุมชนต่างประสบปัญหาและอุปสรรค ซึ่งสรุปเป็นประเด็นร่วมได้ ดังนี้

1. ผู้นำหรือแกนนำและคณะทำงานเป็นกลุ่มคนที่มีอิทธิพลต่อทิศทางการดำเนินงานของกลุ่ม ดังจะเห็นได้จากปัจจัยความสำเร็จในหลายๆ พื้นที่ ที่พบว่าหากความสำเร็จจะเกิดขึ้นในพื้นที่ใด แกนนำที่มีความสามารถ มีความโปร่งใสล้วนเป็นกลไกสำคัญที่จะผลักดันการดำเนินงานเหล่านั้นไปสู่เป้าหมายได้ ขณะเดียวกันหากแกนนำหรือคณะกรรมการดำเนินงานขาดประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินงานหรือมีการดำเนินงานที่ไม่โปร่งใส เป็นที่สงสัยของสมาชิกและชาวบ้านก็ย่อมส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือและส่งผลให้ความร่วมมือของสมาชิกที่มีมาแต่เดิมนั้นลดน้อยลง นอกจากนี้ในกลุ่มของผู้นำที่มีความรู้ความสามารถและต้องสวมบทบาทที่หลากหลายในงานพัฒนาระดับท้องถิ่น ทำให้เวลาในการทำงานของคณะกรรมการไม่ตรงกัน ส่งผลให้ต้องมีการเลื่อนประชุมอยู่บ่อยครั้ง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงผู้นำแกนนำอยู่บ่อยๆ ก็ล้วนเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานเช่นกัน

9 ได้รับการสนับสนุนจากธนาคารออมสิน

10 ได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลและสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.)

11 ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (พอช.)

ทั้งนี้ประเด็นดังกล่าวพบในการดำเนินงานของแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง ตำบลท่าหิน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา กองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลหนองตรุด อำเภอเมือง จังหวัดตรัง ธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ บ้านดอนม่วง จังหวัดชุมพร และโครงการบ้านมั่นคงปานาเระ ตำบลปานาเระ อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี

2. ความร่วมมือของสมาชิกและชาวบ้านถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ทำให้การดำเนินงานเกิดขึ้นและบรรลุเป้าหมายได้ แต่ในบางพื้นที่กลับพบว่ายังมีชาวบ้านบางกลุ่มที่ไม่เข้าใจเจตนาหรือทิศทางการดำเนินงานซึ่งแสดงออกในลักษณะของการไม่ให้ความร่วมมือและการต่อต้าน โดยพบในการดำเนินงานของกลุ่มแผนแม่บทชุมชน ตำบลปากพะยูน อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชน จังหวัดนครศรีธรรมราชและธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ บ้านดอนม่วง จังหวัดชุมพร ที่สมาชิกไม่ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามกฎระเบียบของธนาคาร ส่งผลต่อการดำเนินงานที่ไม่ต่อเนื่องและบรรลุตามเป้าหมายตามช่วงเวลาที่ตั้งไว้

3. การสนับสนุนหรือการหนุนเสริมจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งหน่วยงานท้องถิ่นในพื้นที่และหน่วยงานส่วนกลางมักเป็นการหนุนเสริมที่ขาดความต่อเนื่อง บางครั้งก็เป็นการทำกิจกรรมกับชุมชนเพื่อหวังผลงาน/ผลประโยชน์ เมื่อชุมชนดำเนินการตามความต้องการของหน่วยงานแล้วก็จากไป อีกทั้งการเข้ามาหนุนเสริมยังขาดความต่อเนื่อง เช่น การเข้ามาหนุนเสริมเรื่องความรู้ แต่ขาดงบประมาณในการดำเนินงาน และบางครั้งนโยบายหรือความรู้ที่นำมาให้แก่ชุมชนก็ไม่สอดคล้องกับความสนใจ/ความต้องการและวิถีของชาวบ้าน เป็นชุดความรู้ที่หน่วยงานมอบให้ทั้งที่ชาวบ้านไม่ต้องการ ในขณะที่เดียวกันสิ่งที่ชาวบ้านอยากรู้ก็ไม่ได้รู้ ในบางประเด็นที่ชาวบ้านต้องการความร่วมมือก็ถูกปฏิเสธหรือไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร (โดยเฉพาะกับพื้นที่ที่ยังไม่มีผลงาน/ประสบความสำเร็จมากนัก) การหนุนเสริมในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นการให้แบบขาดๆ เกินๆ อันส่งผลต่อทัศนคติของชาวบ้านที่มองว่าหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาหนุนเสริมยังขาดความจริงใจ จริงจังและความต่อเนื่อง แน่นอนว่าย่อมส่งผลให้การดำเนินงานของกลุ่มไม่ต่อเนื่อง/หยุดชะงัก และ

บางครั้งยังส่งผลต่อความสับสนในทิศทางการทำงานระหว่างแนวทางของชาวบ้านกับนโยบายรัฐอีกด้วย

ชุมชนที่ประสบกับอุปสรรคดังกล่าว ประกอบด้วย แผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง ตำบลท่าหิน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา แผนแม่บทชุมชนตำบลปากพะยูน อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง แผนแม่บทชุมชนตำบลบางโรง ตำบลปากลอก อำเภอกลาง จังหวัดภูเก็ต กองทุนสวัสดิการชุมชน ตำบลหนองตรุด อำเภอเมือง จังหวัดตรังและศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชน จังหวัดนครศรีธรรมราช

4. รูปแบบการดำเนินงานของทั้ง 7 ชุมชนเป็นรูปแบบที่สวนกระแสสังคมและการพัฒนาตามกระแสนิยม เพราะทิศทางการทำงานของกลุ่มต่างๆ ล้วนมีเป้าหมายเพื่อการพึ่งพาตนเอง หากแต่ในกระแสสังคมหรือกระแสตลาดปัจจุบันเป็นการดำเนินงานในระบบทุนนิยม ที่ต้องพึ่งพิงตลาด ผู้คนส่วนใหญ่ก็หลงไหลไปกับแนวทางดังกล่าว แน่แน่นอนว่าการต่อสู้ระหว่างระบบทุนกับวิถีชาวบ้านจึงปรากฏขึ้น ดังจะเห็นได้จากกลุ่มแผนแม่บทชุมชนตำบลบางโรง ตำบลปากลอก อำเภอกลาง จังหวัดภูเก็ต ที่ประสบกับการเข้ามาประกอบอาชีพของคนนอกพื้นที่ / นายทุน รวมถึงสิ่งยั่วยุจากระบบทุนนิยมที่มีผลต่อแนวคิดคนรุ่นหลังในชุมชน ทำให้เกิดความกังวลถึงการสานต่อและอนาคตของกิจกรรมของชุมชน

นอกจากประเด็นปัญหาร่วมที่กล่าวถึงในข้างต้น ยังพบว่ามีประเด็นปัญหา/อุปสรรคที่เกิดเฉพาะพื้นที่ อันเป็นปัญหา/อุปสรรคที่เกิดขึ้นจากรูปแบบการดำเนินงาน เช่น การดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงปะนาเระ ตำบลปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ที่พบปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน คือ สภาพภูมิอากาศส่งผลต่อการผ่อนชำระหนี้ของสมาชิก ซึ่งมักพบว่าสมาชิกผ่อนเงินไม่ตรงตามกำหนด อันเป็นผลจากการที่อาชีพของสมาชิกต้องพึ่งพิงสภาพภูมิอากาศ อีกทั้งสภาพภูมิอากาศของพื้นที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการสร้างบ้านมั่นคง ทำให้การดำเนินงานเกิดความล่าช้า เป็นต้น

พื้นที่ภาคตะวันออก

1. ตัวแทนกลุ่มกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมประชุมในพื้นที่ภาคตะวันออกมีทั้งสิ้น 7 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรศรีพัฒนา ต.ทุ่งมหาเจริญ อ.วังน้ำเย็น จ.สระแก้ว
2. ไชยธนาการ ต.บางกระไชย อ.แหลมสิงห์ จ.จันทบุรี
3. กองทุนสวัสดิการตำบลทุ่งโพธิ์ อ.นาดี จ.ปราจีนบุรี
4. เครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลบางสระแก้ว อ.แหลมสิงห์ จ.จันทบุรี
5. บ้านจำรุง ต. เนินซ้อ อ.แกลง จ.ระยอง
6. กลุ่มคนรักกลุ่มน้านครนายก ต.วังกระโจม อ.เมือง จ.นครนายก
7. กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนเปรตใน ต.ห้วยน้ำขาว จ.ตราด

2. รูปแบบดำเนินการ

ชุมชนทั้ง 7 กลุ่ม มีรูปแบบการรวมกลุ่ม 3 ประเภท คือ กลุ่มองค์กรการเงิน และสวัสดิการชุมชน กลุ่มแม่บ้านแม่บทชุมชน และกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยกล่าวในรายละเอียดดังนี้

กลุ่มองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชน ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรศรีพัฒนา ตำบลทุ่งมหาเจริญ อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว ไชยธนาการ ตำบลบางกระไชย อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี กองทุนสวัสดิการตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี

กลุ่มแม่บทชุมชน ได้แก่ เครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี บ้านจำรุง ตำบลเนินซ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ กลุ่มคนรักกลุ่มน้านครนายก ตำบลวังกระโจม อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนเปรตใน ตำบลห้วยน้ำขาว จังหวัดตราด

3. วัตถุประสงค์ของการดำเนินการ

ชุมชนทั้ง 7 กลุ่มของภาคตะวันออก มีวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่มเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยใช้วิธีการสร้างสวัสดิการที่มั่นคงให้แก่ชาวบ้านในด้านของเงินทุน เงินช่วยเหลือในด้านต่างๆ รวมถึงการส่งเสริมอาชีพ การร่วมวางแผนในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างเป็นองค์รวมผ่านการสร้างแผนแม่บทชุมชน ทั้งในมิติทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ยังมีการรวมกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อดูแล ฟื้นฟู สภาพความเสื่อมโทรมของทรัพยากรเหล่านั้นให้กลับคืนสู่ปกติ โดยการดำเนินงานของแต่ละกลุ่มจะมีการพัฒนากลไกและรูปแบบที่แตกต่างกัน กล่าวคือ

กลุ่มองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชน เป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและพัฒนาด้านอาชีพของคนในชุมชน ป้องกันการอพยพย้ายถิ่นของแรงงาน ทั้งยังเป็นการฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ของชุมชน เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลของผู้คน เป็นการสร้างทุนทางสังคมในการสร้างงานพัฒนาในด้านอื่นๆ ผ่านการส่งเสริมการออมและจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกให้ครอบคลุมทุกมิติของการดำรงชีวิต โดยเฉพาะการเข้าถึงแหล่งเงินทุนและการพัฒนาอาชีพที่มั่นคง การจัดสวัสดิการดูแลตั้งแต่การเกิด แก่ เจ็บ และการตาย

กลุ่มแม่บทชุมชน การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างรวดเร็ว ปัญหาหนี้สิน ปัญหาด้านสังคมอื่นๆ ที่เกิดขึ้น ทำให้ชาวบ้านเกิดการรวมกลุ่มศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการของชุมชน เพื่อรับทราบข้อมูล นำมาใช้เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาชุมชนและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างครอบคลุม ทั้งในมิติทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ผ่านการเข้ามามีส่วนร่วมจากชาวบ้านในการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผลประโยชน์

กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งน้ำถูกทำลาย ป่าชายเลนถูกบุกรุก ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม การเข้ามาจับสัมปทานจากนายทุน ทำให้ชาวบ้านเกิดการรวมกลุ่ม

เพื่ออนุรักษ์ ดูแล พื้นฟู ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เกิดเป็นแหล่งอาหาร และสร้างอาชีพการประมงให้แก่ชาวบ้าน พร้อมๆ กับการอนุรักษ์ทรัพยากรควบคู่กันไป

กลุ่มภาคตะวันออกเฉียงมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นตามบริบทพื้นที่ของตน ผ่านการรวมกลุ่มของชาวบ้านเป็นหลัก มีการศึกษาข้อมูลวางแผนการพัฒนาโดยใช้ข้อมูล สภาพปัญหา และความต้องการที่เกิดขึ้นจริงในชุมชนเป็นตัวตั้ง ก่อให้เกิดงานพัฒนาที่สามารถส่งเสริมคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในชุมชนได้อย่างสอดคล้องกับบริบทสังคมนั้นๆ

4. กลไกกระบวนการ/วิธีการดำเนินงาน

กลไกการดำเนินงานในกลุ่มภาคตะวันออกเฉียงทั้ง 7 กลุ่ม มีกลไกและวิธีการดังนี้

กลุ่มองค์กรการเงินและสวัสดิการชุมชน มีกลไกการดำเนินงานโดยการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ใช้กระบวนการการรวมกลุ่มออมทรัพย์และส่งเสริมอาชีพ เพื่อสร้างสวัสดิการให้แก่สมาชิก มีการปล่อยสินเชื่อเงินกู้และให้สวัสดิการอย่างหลากหลายตั้งแต่การเกิด แก่ เจ็บ และการตาย รวมถึงในด้านการศึกษา ผ่านกลไกการมีส่วนร่วมในการออกกฎระเบียบปฏิบัติร่วมกัน มีตัวแทนจากทุกหมู่บ้านที่สมาชิกเลือกเข้ามาเป็นคณะกรรมการดำเนินงาน ทำให้เข้าใจและเรียนรู้ปัญหาของสมาชิกได้อย่างทั่วถึง ทั้งนี้ในการดำเนินงานบางส่วนนั้นก็ได้รับการสนับสนุนงบประมาณและแนวคิดจากภาครัฐและเอกชน เพื่อให้การดำเนินงานนั้นๆ สามารถขับเคลื่อนไปได้

กลุ่มแผนแม่บทชุมชน เป็นกระบวนการในการวางแผนแก้ไขและพัฒนาชุมชน โดยใช้กลไกการมีส่วนร่วมจากประชาชน ผ่านการเปิดเวทีประชาคม แลกเปลี่ยน เรียนรู้ ระดมความคิด เพื่อค้นหาแนวทางในการแก้ไข รับทราบข้อมูลข้อเท็จจริงร่วมกัน ส่งเสริมให้ชาวบ้านทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีบทบาทอย่างเท่าเทียมในการปฏิบัติจริง ทั้งนี้การดำเนินงานที่เกิดขึ้นยังมีการขยายระดับการทำงานสร้างเป็นเครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน โดยใช้ชาวบ้านและข้อมูลเป็นหลักในการดำเนิน

งานควบคู่กับการสนับสนุนงบประมาณและแนวคิดจากภาครัฐและเอกชนควบคู่กันไป

กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการดำเนินงานโดยใช้ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรในพื้นที่เป็นตัวตั้ง ผ่านกลไกการดำเนินงานโดยการรวมกลุ่มของชาวบ้านเป็นคณะทำงาน เพื่อฟื้นฟู ดูแล และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น มีการออกกฎระเบียบเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรร่วมกัน อีกทั้งยังมีการขยายเครือข่ายความร่วมมือในการอนุรักษ์พื้นที่ที่ใกล้เคียง เพื่อสร้างแนวร่วมในการอนุรักษ์ให้เพิ่มขึ้น

จะเห็นได้ว่ากลไกการดำเนินงานของแต่ละกลุ่มภายใต้บริบทภาคตะวันออกเฉียงนั้น นอกจากจะใช้กลไกการมีส่วนร่วมจากชาวบ้านซึ่งมองปัญหาและความต้องการของชุมชนเป็นหลักในการดำเนินงาน ทำให้การขับเคลื่อนงานพัฒนาสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้นั้น การดำเนินงานดังกล่าวยังมีการเข้ามาให้ความรู้ สนับสนุนแนวคิด งบประมาณ จากทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อให้การดำเนินงานเหล่านั้นสามารถขับเคลื่อนไปได้อย่างต่อเนื่องและมีการพัฒนาศักยภาพการทำงานตลอดเวลาอีกด้วย

5. ปัจจัยความสำเร็จ

ความสำเร็จจากการดำเนินงานของทั้ง 7 ชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงมีปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน การดำเนินงานของแต่ละกลุ่มสามารถขับเคลื่อนไปได้อย่างต่อเนื่องเกิดจากการตระหนักถึงปัญหาร่วมกันของชาวบ้าน ทำให้เกิดความร่วมมือในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เน้นการสร้างทีมงานมากกว่าผลงานของแต่ละบุคคลหรือเฉพาะตัวผู้นำ ดังจะเห็นจากการดำเนินงานของบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ที่เน้นการทำงานเป็นทีม สร้างการมีส่วนร่วมจากชาวบ้านในทุกระดับ ทำให้ทุกคนมีบทบาทเท่าเทียมกันในการทำงาน ก่อให้เกิดสำนึกร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรมนั้นๆ การมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นยังหมายถึงการเคารพในกฎระเบียบ ข้อปฏิบัติของกลุ่มดำเนินงานนั้นๆ

ร่วมกันของชาวบ้าน ซึ่งจะมีการตั้งกฎ ข้อปฏิบัติร่วมกัน หากมีความร่วมมือที่ดี ในการปฏิบัติก็จะเป็นผลให้สามารถขับเคลื่อนงานไปสู่เป้าหมายได้ ฉะนั้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านซึ่งเกิดขึ้นภายใต้ความสมัครใจ มีสำนึกความเป็นเจ้าของ ร่วมกัน ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนงานของทั้ง 7 ชุมชน รวมถึงชุมชนอื่นๆ ให้สามารถขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายได้

2. การสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน การดำเนินของแต่ละกลุ่มแม้จะมีหัวใจสำคัญอยู่ที่การมีส่วนร่วมจากชาวบ้าน หากแต่การเข้ามามีส่วนในการสนับสนุนด้านงบประมาณ และพัฒนาแนวคิด การทำงานจากหน่วยงานภายนอก ทั้งภาครัฐ เช่น อบต. พมจ. ภาคเอกชน เช่น พอช. รวมถึงเงินงบประมาณสนับสนุน จากภาคเอกชนอื่นๆ ล้วนเป็นส่วนสนับสนุนให้การดำเนินงานที่เกิดขึ้นมีประสิทธิภาพ มากยิ่งขึ้น หน่วยงานทั้งในท้องถิ่นหรือส่วนกลางเหล่านี้ จึงเข้ามาเป็นส่วนเติมเต็ม ในส่วนที่ชาวบ้านขาดประสบการณ์ เสริมสร้างแนวคิดให้เท่าทันสถานการณ์ ปัจจุบัน ก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพการทำงานอย่างต่อเนื่อง

3. แกนนำหรือคณะทำงาน หัวใจของการขับเคลื่อนการดำเนินงานไปสู่ เป้าหมายของความสำเร็จได้นั้น แกนนำหรือคณะทำงานถือเป็นหนึ่งกลไกที่จะ ทำให้การดำเนินงานนั้นๆ สามารถขับเคลื่อนได้อย่างต่อเนื่อง จากตัวอย่างการ ดำเนินงานของทั้ง 7 ชุมชน ในภาคตะวันออก เห็นได้ว่า แกนนำหรือคณะทำงาน เป็นอีกหนึ่งปัจจัยแห่งความสำเร็จ เพราะการดำเนินงานทุกกลุ่มนั้น ล้วนอาศัย ความตั้งใจแน่วแน่ ความเสียสละของบรรดาแกนนำ ทำให้เกิดผลงานที่มีความ ชัดเจน เป็นแบบอย่างแก่คนทั่วไป แกนนำหรือคณะทำงานมีความซื่อสัตย์ สุจริต มีการบริหารงานที่โปร่งใส เช่น การดำเนินงานของกลุ่มไชยธนากร ตำบลบางกระไชย อำเภอลแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ปัจจัยแห่งความสำเร็จบางส่วนเกิดจากการ จัดการของธนากรและความซื่อสัตย์ของคณะกรรมการ การเสียสละตั้งใจแน่วแน่ ไม่ย่อท้อกับอุปสรรคของผู้นำกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรชัยพัฒนา ตำบลทุ่งมหาเจริญ อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว หรือจะเป็นในเรื่องของการเป็นแบบอย่างที่ดีของ แกนนำคณะทำงานบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอกกลง จังหวัดระยอง ที่ใช้การ ปฏิบัติจริงในการถ่ายทอดและปลูกจิตสำนึกแก่คนรุ่นหลังในการทำกิจกรรม ปัจจัย

แห่งความสำเร็จที่เกิดจากแกนนำหรือคณะทำงานเหล่านี้ล้วนเป็นแรงบันดาลใจ ให้กับชาวบ้านที่จะเข้าร่วมการดำเนินงาน ก่อให้เกิดการทำงานที่มีความต่อเนื่อง สามารถสร้างงานให้เป็นรูปธรรม ด้วยปัจจัยแห่งความเสียสละ มุ่งมั่น ตั้งใจจริง มีความซื่อสัตย์กับงานของแกนนำคณะทำงานในการดำเนินงานของแต่ละกลุ่ม

4. การสร้างเครือข่ายการทำงาน ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนิน งานนอกจากจะเกิดขึ้นจากปัจจัยภายในกลุ่ม หากแต่สิ่งสำคัญที่จะเข้ามาเติมเต็ม เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ แนวคิด ประสบการณ์ ต่อยอดกิจกรรมให้หลากหลายขึ้น คือ การสร้างเครือข่ายการทำงาน ปัจจัยดังกล่าวเห็นได้ชัดจากการดำเนินงานของ กลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลบางสระแก้ว อำเภอลแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ที่มีการสร้างเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ก่อให้เกิดความรู้ที่หลากหลาย สามารถ นำมาใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการพัฒนาที่ครอบคลุมในทุกมิติ ทั้งการจัด สวัสดิการการเงิน เศรษฐกิจชุมชน กิจกรรมการเกษตร การส่งเสริมอาชีพ รวมถึง การอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน

6. ปัญหาและอุปสรรค

ปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินการที่ 7 ชุมชนพื้นที่ภาคตะวันออกมีดังนี้

1. การสนับสนุนด้านงบประมาณ การขาดแคลนงบประมาณถือเป็น อุปสรรคในการดำเนินงานที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ เพราะในการดำเนินงาน จำเป็นที่ต้องมีการสนับสนุนด้านงบประมาณที่เพียงพอ โดยเฉพาะกับกลุ่มกิจกรรม ที่ดำเนินเกี่ยวกับองค์การการเงินและสวัสดิการ เห็นได้จาก กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ชัยพัฒนา ตำบลทุ่งมหาเจริญ อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว ที่ผลิตเครื่องจักร สานส่งขาย หากไม่มีเงินทุนหมุนเวียนหรือประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ การดำเนิน ของกลุ่มดังกล่าวก็ไม่อาจขับเคลื่อนต่อไปได้ รวมไปถึงกลุ่มไชยธนากร ตำบลบาง กระไชย อำเภอลแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ที่มองว่ากลุ่มของตนยังมีเงินทุนน้อย ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก อาจส่งผลให้การดำเนินงานของกลุ่ม มีปัญหา เติบโตช้า ทั้งนี้มีบางกลุ่มที่ต้องใช้งบประมาณในกาดำเนินงานอยู่ตลอด เช่น กลุ่มรักษาลุ่มน้ำนครนายก ตำบลวังกระโจม อำเภอมือง จังหวัดนครนายก

เพราะต้องใช้ในการดูแลสัตว์น้ำ หากขาดงบประมาณสนับสนุนที่เพียงพอ กลุ่มอาจประสบปัญหาขึ้นได้ ฉะนั้นงบประมาณจึงถือเป็นอีกหนึ่งกลไกในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน เพราะงบประมาณคือส่วนสนับสนุนให้เกิดพลังความคิด การรวมกลุ่ม และการปฏิบัติที่จะสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานของแต่ละกลุ่มให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2. การสนับสนุนด้านแนวคิดและวิชาการ การรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นจากชาวบ้านเป็นตัวตั้ง ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของการพัฒนา หากแต่บางครั้งกลุ่มเหล่านั้นอาจประสบปัญหาการดำเนินงานในอนาคต เพราะชาวบ้านอาจไม่รู้เท่าทันสถานการณ์สังคมภายนอก กระบวนการจัดกลุ่ม เนื่องจากขาดประสบการณ์การทำงาน การเข้ามาสนับสนุนด้านแนวคิด วิชาการ จากหน่วยงานภายนอก จึงถือเป็นหนทางที่จะช่วยเสริมสร้างศักยภาพการทำงานให้กับกลุ่มนั้นๆ ได้อย่างต่อเนื่อง เห็นได้จากกลุ่มไชยธนาการ ตำบลบางกระไชย อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ที่นอกเหนือจากการสนับสนุนงบประมาณ การสนับสนุนด้านแนวคิด วิชาการ ก็ถือเป็นส่วนสำคัญ เพราะจะทำให้การบริหารจัดการของกลุ่มมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมไปถึงกลุ่มอื่นๆ ที่ต้องมีการพัฒนาแนวคิด เสริมสร้างศักยภาพการดำเนินงานของตนอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคมภายนอก ฉะนั้น หากขาดการสนับสนุนด้านแนวคิดและวิชาการจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนแก่กลุ่มดำเนินงานต่างๆ กลุ่มเหล่านั้นก็อาจประสบปัญหากระบวนการจัดการที่ดี ขาดแนวคิดการทำงานไม่ต่อเนื่อง ไม่เท่าทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป

3. นโยบายภาครัฐ ปัญหาอุปสรรคของกลุ่มดำเนินงานที่มีการจัดการการวางแผนโดยชาวบ้านเองนั้น บางครั้งอาจเจอกับนโยบายของภาครัฐที่ไม่สอดคล้องกับแผนงานของตน ทำให้ขาดการสนับสนุนที่ดี เช่น เครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ที่มองว่านโยบายภาครัฐที่เน้นการสั่งการแบบ Top-down เป็นปัญหาอุปสรรคการดำเนินงานของกลุ่ม เพราะเป็นการสั่งการที่ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง ไม่ตรงกับความต้องการและสภาพปัญหาของชุมชน การดำเนินงานที่เกิดขึ้นจึงไม่ถาวรและยั่งยืนได้ เป็นเพียงการตอบสนองคำสั่งที่สั่งมาเท่านั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าว นโยบายของภาครัฐที่ถูก

กำหนดลงมาในพื้นที่ ชาวบ้านจึงมีสิทธิ์ตัดสินใจที่จะปฏิบัติหรือไม่ และเป็นไปได้การกำหนดนโยบายแผนงานจากภาครัฐทั้งหน่วยงานส่วนกลางและท้องถิ่น ควรเอาข้อมูลข้อเท็จจริงในพื้นที่เป็นตัวตั้ง การดำเนินงานจึงจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ง่าย ภาครัฐจึงควรสนับสนุนให้ชาวบ้านได้ร่วมคิด และกำหนดแผนนโยบายในการพัฒนาด้วยตนเอง เพราะจะทำให้นโยบายที่กำหนดออกมาสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงตรงกับความต้องการมากกว่า

4. กระแสสังคมบริโภคนิยม รูปแบบการดำเนินงานของทั้ง 7 ชุมชนเกิดขึ้นโดยการบริหารจัดการของชาวบ้าน มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตอบสนองความต้องการโดยชาวบ้านเพื่อชาวบ้าน สู่เป้าหมายของการพึ่งพาตนเอง เป็นแนวคิดที่สวนกระแสสังคมภายนอกที่เน้นระบบทุนนิยม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสภาวะสังคมภายนอกย่อมส่งผลกระทบต่อการทำงานของกลุ่ม เห็นได้จากการดำเนินงานของบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ที่มีการออกไปศึกษาออกชุมชนของเด็กและเยาวชนบางส่วน ทำให้เกิดความเหินห่าง ไม่มีความสัมพันธ์กับชุมชน ทั้งที่บุคคลเหล่านี้ถือเป็นส่วนสำคัญที่กลับมาเสริมสร้างศักยภาพ แลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชน เพื่อสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและเท่าทันกับกระแสสังคมภายนอกมากขึ้น กระแสสังคมบริโภคนิยมจึงเป็นข้อกังวลสำหรับหลายๆ กลุ่มที่ดำเนินงานเพื่อสร้างสรรค์ชุมชน เพราะกระแสดังกล่าวสามารถกลืนความคิด และดึงชาวบ้านให้หลงใหลไปกับวัตถุนิยมได้ง่าย การดำเนินงานเพียงลำพังโดยการขาดการสนับสนุนจากหลายๆ ส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งงบประมาณ ความรู้ แนวคิด อาจทำให้กลุ่มนั้นๆ ไม่ประสบผลสำเร็จ และอาจล่มสลายได้อนาคตเพราะขาดผู้สืบทอดกิจกรรม

ส่วนที่ 3

สรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติการ
ระดับพื้นที่ภูมิภาค : เวทีกลไกการบูรณาการ
การพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม

สำหรับเนื้อหาในส่วนที่ 3 จะเป็นการนำเสนอข้อมูลสรุปผลการประชุมเชิงปฏิบัติโดยทางคณะวิทยากรได้กำหนดประเด็นการอภิปรายในที่ประชุมเกี่ยวกับแนวทางการบูรณาการการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมว่าควรเป็นอย่างไร โดยเริ่มจากคณะวิทยากรได้นำเสนอข้อมูลเพื่อการทบทวนผลจากการพัฒนาที่ผ่านมาหรือบทเรียนการพัฒนาว่าเป็นอย่างไร ต่อจากนั้นได้กำหนดให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีโอกาสแลกเปลี่ยน อภิปรายความคิดเห็นในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาที่เริ่มจากการกำหนดสิ่งดีๆ ที่อยากให้เกิดขึ้นหรืออยากให้มีในสังคมไทย ต่อด้วยประเด็นที่ว่าเราจะทำให้สิ่งนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร และได้ตั้งประเด็นคำถามที่เชิญชวนให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นว่าเราจะร่วมกันสร้างสังคมที่ดีงามได้อย่างไรผ่านแนวทางการทำงานที่เป็นอยู่ และควรมีใครหรือหน่วยงานใดเข้ามามีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนอะไร อย่างไร

ลำดับเนื้อหาในการนำเสนอข้อมูลในส่วนที่ 3 นี้ จะกล่าวถึงลักษณะของบริบทพื้นที่ การพัฒนาและบริบทการเปลี่ยนแปลง ข้อห่วงใยที่มีต่อพื้นที่ และผลการประชุมที่เกิดขึ้นจากเวทีกลไกการบูรณาการการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมโดยจะนำเสนอข้อมูลเป็นรายภาค ดังนี้

เวทีกลไกการบูรณาการการพัฒนาสังคม และสวัสดิการสังคม : กรณีพื้นที่ภาคกลาง

สรุปเวทีกลไกการบูรณาการการพัฒนาสังคม และสวัสดิการสังคม : พื้นที่ภาคกลาง

1. บริบทเชิงพื้นที่ภาคกลาง

ภาคกลางเป็นพื้นที่ที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจสูง เนื่องจากมีศักยภาพในการพัฒนาทั้งด้านอุตสาหกรรม การค้า/การค้าชายแดน การท่องเที่ยวและการเกษตร โดยเป็นพื้นที่ที่มีความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานอันทันสมัยและสะดวกสบายทั้งทางบกและทางน้ำ สภาพภูมิประเทศมีความหลากหลายไม่ว่าจะเป็นภูเขา ป่าไม้ ทะเล ที่ราบลุ่มน้ำ แม่น้ำและระบบชลประทาน ภาคกลางมีบทบาทในการเป็นฐานอุตสาหกรรมหลักด้านการผลิตอุปกรณ์และเครื่องมือทางวิทยุ โทรทัศน์และการสื่อสาร และอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม เป็นศูนย์กลางการค้า การขนส่งและสื่อสารเชื่อมโยงประเทศเพื่อนบ้าน เป็นฐานการเรียนรู้และวิจัย พัฒนารพยากรมนุษย์ สามารถอธิบายโดยจำแนกตามกลุ่มจังหวัดได้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน 1 (ประกอบด้วยจังหวัดนนทบุรี ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา สระบุรี) จากการที่มีทำเลที่ตั้งอยู่บนจุดเชื่อมเส้นทางสายเหนือ-ตะวันตก-ตะวันออกและตะวันออกเฉียงเหนือมี แม่น้ำป่าสัก เจ้าพระยาเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งทางน้ำ และมีระบบรางที่เชื่อมต่อไปยังแหลมฉบัง มีศักยภาพของดิน แหล่งน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ จึงเป็นแหล่งเพาะปลูก ข้าว ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ถั่วเหลืองและทำการปศุสัตว์ประเภท โคเนื้อ ไก่เนื้อ สุกร และการทำประมงน้ำจืด และเป็นศูนย์ราชการ แหล่งที่อยู่อาศัย รวมถึงเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา โดยเป็นที่ตั้งของแหล่งสถาบันทางวิชาการ ทั้งสถาบันอุดมศึกษา สถาบันวิจัยเป็นจำนวนมาก รวมทั้งยังเป็นแหล่งอุตสาหกรรมการเกษตรและนอกภาคเกษตร และมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำ ทางวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกที่มีชื่อเสียง

กลุ่มที่ 2 กลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน 2 (ประกอบด้วยจังหวัดชัยนาท ลพบุรี สิงห์บุรี อ่างทอง) เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูง ในด้านการผลิตสินค้าเกษตร

มีการพัฒนาพื้นที่ชลประทานที่เป็นระบบโครงข่าย และเป็นพื้นที่แก้มลิง ที่ใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ มีระบบโครงข่ายทางถนนและทางน้ำ (ในลำน้ำเจ้าพระยาและป่าสัก) ที่เชื่อมต่อไปยังพื้นที่ต่างๆ ของประเทศและอยู่ในทำเลที่เป็นจุดกึ่งกลางของประเทศ

กลุ่มที่ 3 ภาคกลางตอนล่าง 1 (ประกอบด้วยจังหวัดนครปฐม ราชบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี) เป็นแหล่งปลูกข้าว ปลูกผัก และปศุสัตว์ที่สำคัญของภาคกลาง มีลักษณะความหลากหลายทางกายภาพของพื้นที่ ทั้งป่าไม้ ภูเขา ที่ราบลุ่มแม่น้ำ และมีทำเลที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ มีการขยายการศึกษาในระดับอุดมศึกษา (มหาวิทยาลัย) ในพื้นที่ นอกจากนี้กลุ่มจังหวัดยังมีพื้นที่ชายแดนติดกับสหภาพพม่า ในจังหวัดกาญจนบุรี และราชบุรี จึงมีศักยภาพสูงในการพัฒนาความร่วมมือด้านการค้าและการลงทุนกับสหภาพพม่าในลักษณะเขตเศรษฐกิจร่วมไทย-พม่า เพื่อเปิดประตูการค้าสู่อันดามัน สู่เอเชียใต้ ตะวันออกกลางและยุโรป และยังมีทรัพยากรน้ำผิวดิน แม่น้ำสายสำคัญ หลายสายได้แก่ แม่น้ำแม่กลอง และเขื่อนกั้นน้ำที่สำคัญ คือ เขื่อนวชิราลงกรณ์ และเขื่อนศรีนครินทร์ และยังเป็นแหล่งพลังงานพื้นฐาน (Base load Plant) โดยมีโรงไฟฟ้าพลังความร้อนที่นำเข้าแก๊สธรรมชาติจากสหภาพพม่า และมีแหล่งผลิตไฟฟ้าพลังน้ำที่สำคัญของประเทศ

กลุ่มที่ 4 ภาคกลางตอนล่าง 2 (ประกอบด้วยจังหวัดเพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม) มีพื้นที่เลี้ยงชายฝั่งอ่าวไทย ทุกจังหวัดมีพื้นที่ติดทะเลด้านอ่าวไทยทั้ง 4 จังหวัดและมีท่าเรือประมง และชายฝั่ง มีโครงข่ายการคมนาคมขนส่ง ที่เชื่อมต่อกับพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก และภูมิภาคอื่นๆ ปัจจุบันจึงเป็นแหล่งที่ตั้งของอุตสาหกรรมหลัก แหล่งประมงที่สำคัญของประเทศและยังเหมาะสมต่อกิจกรรมด้านการวิจัยและพัฒนาด้านการประมงและพืช รวมทั้งปัจจุบันยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ECO TOURISM) และแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลที่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

2. การพัฒนาและบริบทการเปลี่ยนแปลง

ภาคกลางมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจส่วนรวมของประเทศ โดยดูได้จากมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาค (GRP per capita) อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ รายได้

ของครัวเรือน และค่าใช้จ่ายต่อครัวเรือน ซึ่งมีค่าสูงที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ ในประเทศ ซึ่งค่าเหล่านี้ล้วนเป็นค่าที่แสดงถึงความเติบโตและการขยายตัวทางเศรษฐกิจของภาคกลางที่มีมากกว่าภาคอื่นๆ จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อด้านสังคมในหลายๆ เรื่องเช่นกัน

ในด้านสังคมของพื้นที่ภาคกลางพบว่าการย้ายถิ่นของประชากรสูงที่สุดมีปัญหาภาวะการว่างงานโดยดูจากอัตราการว่างงานเปรียบเทียบกับปี 2551 มีอัตราที่เพิ่มขึ้นมากกว่าทุกภาคมีปัญหาแรงงานต่างด้าวที่อพยพเข้ามาในภาคกลางจำนวนมาก จำนวนผู้สูงอายุสูงเป็นอันดับสองรองจากภาคตะวันออกเนื่องเหนือครอบครัวหย่าร้างเพิ่มขึ้นและที่สำคัญมีอัตราที่สูงกว่าทุกภาคอีกเช่นกัน

เด็กและเยาวชนของภาคกลางมีสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วง ได้แก่ เด็กเล่นเกมออนไลน์เพิ่มขึ้น ใช้เวลาส่ง SMS มากขึ้น เล่นอินเทอร์เน็ตมากขึ้น ใช้จ่ายเงินเพิ่มมากขึ้น แต่กลับไม่ได้อยู่กับพ่อแม่มากขึ้น ไปเที่ยวกับพ่อแม่หรือพี่น้องลดลง มีเวลาที่พักปะพุดคุยกับผู้ปกครองหรือญาติน้อยลง เด็กประถมและ มัธยมต้นช่วยงานบ้านลดลง อยู่บ้านคนเดียวมากขึ้น ขอคำปรึกษาจากครูลดลง คิดเชิงลบลดลง เชื่อกฎแห่งกรรมลดลง ถูกล่อลวงละเมิดทางเพศเพิ่มขึ้น ขอบำบัดยาเสพติดเพิ่มขึ้น พื้นที่เสี่ยงเพิ่มขึ้น และมีร้านอินเทอร์เน็ตมากขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่าจำนวนเด็กเร่ร่อนในภาคกลางมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นด้วย

นอกจากนี้ภาคกลางยังมีค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์ต่ำกว่าทุกภาคและต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของทั้งประเทศอีกด้วย ซึ่งหากพิจารณาในรายมิติ พบว่า มิติความมั่นคงส่วนบุคคล มิติครอบครัวและมิติที่อยู่อาศัย มีค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์ต่ำ แต่จะมีมิติสุขภาพอนามัย มิติการมีงานทำและรายได้ และมีมิติสังคม-วัฒนธรรมที่มีค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์สูง ในส่วนของความสุขมวลรวมและการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ภาคกลางอยู่ระดับปานกลางเมื่อเทียบกับภาคอื่น

ในด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า การที่เศรษฐกิจของภาคกลางพึ่งพิงภาคอุตสาหกรรมสูงประกอบกับการขาดจิตสำนึกของประชาชน ทำให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินกว่าความสามารถในการรองรับได้ และยังก่อให้เกิดของเสียจากการผลิต ทำให้ระบบนิเวศขาดความสมดุล เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลการดำรง

ชีวิตของประชาชนภาคกลาง ตั้งแต่ปัญหาแหล่งน้ำเสื่อมโทรม ที่ปัจจุบันภาคกลาง เหลือแหล่งน้ำที่ยังมีคุณภาพน้ำอยู่ในระดับดี เพียงแค่แม่น้ำแควน้อย แควใหญ่ และ เพชรบุรีตอนบน ในขณะที่แม่น้ำเพชรบุรีตอนล่าง ลพบุรี ป่าสัก ท่าจีนตอนกลาง เจ้าพระยาตอนกลางและตอนล่างเสื่อมโทรม และที่เสื่อมโทรมมากที่สุด คือ แม่น้ำ ท่าจีนตอนล่างที่อยู่ในขั้นวิกฤต สามารถใช้ในการคมนาคมได้เพียงอย่างเดียว ส่วนคุณภาพน้ำทะเล บริเวณที่มีคุณภาพน้ำทะเลเสื่อมโทรมอยู่ในพื้นที่อ่าวไทย ตอนใน ได้แก่ บริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำแม่กลอง สาเหตุที่ทำให้คุณภาพน้ำทะเลบริเวณนี้มีคุณภาพเสื่อมโทรมมาก เนื่องจากได้รับอิทธิพลโดยตรงจากแหล่งอุตสาหกรรม ชุมชนบริเวณปากแม่น้ำ และชายฝั่ง ซึ่งส่วนใหญ่ ไม่มีการบำบัดน้ำเสีย และปัญหาของเสียอันตรายที่พบว่าของเสียอันตรายส่วนใหญ่ เรียกได้ว่าเกือบครึ่งหนึ่งของประเทศเกิดในเขตกรุงเทพฯ ปริมณฑล และภาคกลาง ส่วนใหญ่ถูกทิ้งปะปนไปกับขยะมูลฝอยทั่วไป นอกจากนี้ยังมีขยะที่มาจากความเจริญทางเทคโนโลยี ทั้งตู้เย็น เครื่องซักผ้า เครื่องปรับอากาศ โทรทัศน์ และ คอมพิวเตอร์ที่คาดการณ์ว่าจะเพิ่มขึ้นอีกในอนาคต

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น คงเป็นภาพสะท้อนสถานการณ์ได้เพียงส่วนหนึ่ง เท่านั้น หากแต่คนภาคกลางจะต้อง ตื่นขึ้น รับรู้ เข้าใจ และตระหนัก ถึงสถานการณ์ ต่างๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อทบทวนถึงสิ่งที่เคยทำมา และเส้นทางที่เดินต่อไปในอนาคต โดยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนด้วยมุมมองของคนในพื้นที่

3. ความห่วงใยต่อพื้นที่ภาคกลาง

ผลจากการวิเคราะห์เอกสารร่วมกับการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่ ภาคกลาง พบข้อห่วงใยในหลายเรื่อง เริ่มจากเรื่องของการเติบโตของภาวะทาง เศรษฐกิจของพื้นที่ภาคกลางที่ไม่ยั่งยืน ถึงแม้ว่าภาคกลางมีบทบาทสำคัญต่อการ พัฒนาเศรษฐกิจส่วนรวมของประเทศ โดยมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจและ ผลิตภัณฑ์ภาคต่อหัว (GRP) สูงกว่าภาคอื่น เมื่อพิจารณาถึงเศรษฐกิจครัวเรือนยัง พบเช่นเดียวกันว่า ครัวเรือนภาคกลางมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงกว่าภาคอื่นและ ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนสูงขึ้น สิ่งที่ตามมาคือหนี้สินของครัวเรือนสูงตามไปด้วย ด้วย ระบบเศรษฐกิจที่มุ่งแสวงหามูลค่าผลตอบแทนเป็นตัวเงิน ความทันสมัยทางวัตถุ

เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ภาวะการแข่งขันและต้องพึ่งพาภาคอุตสาหกรรม สูง จนต้องประสบกับปัญหาการว่างงาน และแรงงานต่างด้าวจำนวนมากที่อพยพ เข้ามาทำงาน ที่อาจก่อให้เกิดปัญหาโรคติดต่อ ความไม่เพียงพอของบริการด้าน สาธารณูปการต่างๆ ส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยประชาชนที่อาศัยอยู่เดิม ความ ไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และปัญหาอาชญากรรม

สิ่งที่เกิดขึ้นจริงเหล่านี้เป็นภาพที่ตรงข้ามกับคนในภาคกลางอยากเห็น ความคาดหวังของคนภาคกลางต้องการเห็นการพัฒนาตามระบบการพัฒนา เศรษฐกิจพอเพียง สามารถพึ่งตนเองได้ โดยอยู่บนฐานของความรู้จักพอประมาณ ไม่หลงใหลไปกับกระแสวัตถุนิยม สามารถดำรงชีวิตโดยปราศจากภาวะหนี้สิน อันจะส่งผลให้ตนเอง ครอบครัวมีความสุข และมีศักดิ์ศรี สังคมอยู่ร่วมกันด้วยความ รักและความเอื้ออาทรต่อกันเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

ความห่วงใยเรื่องของผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อครอบครัว ผู้สูง อายุ เด็กและเยาวชน เนื่องจากครอบครัวเป็นหน่วยย่อยที่เล็กที่สุดของสังคม เป็นการรวมกลุ่มของบุคคลที่มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิตหรือทางการสมรส สถาบันครอบครัวถือเป็นจุดกำเนิดของการเลี้ยงดู ชัดเจน หล่อหลอมให้สมาชิก ปฏิบัติตามกรอบของประเพณี วัฒนธรรม และค่านิยมในสังคม สถานการณ์ใน ปัจจุบันสภาพครอบครัวของภาคกลางมีการเปลี่ยนแปลง อันเป็นผลมาจากการ พัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม ลักษณะครอบครัวภาคกลางเป็นครอบครัวเดี่ยว ความสัมพันธ์ที่ห่างเหิน เกิดปัญหาหย่าร้างที่อาจส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุที่มีแนว โนม์สูงขึ้น และจะถูกทอดทิ้งหรืออยู่เพียงลำพังในครัวเรือน ส่วนเด็กและเยาวชนได้ รับการอบรมสั่งสอนน้อยลง จนทำให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การติดเกม การเสพยาเสพติด เป็นต้น

ในขณะที่คนภาคกลางอยากเห็น ครอบครัวอบอุ่น ผู้สูงอายุไม่ถูกทอดทิ้ง ปลูกฝังให้เยาวชนรักถิ่นฐานบ้านเกิด ไม่ลืมรากเหง้าของตนเอง รักษาภูมิปัญญา ไทย เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ลด ละเลิก อบายมุขหรือสิ่งเสพติดต่างๆ ตลอดจน ร่วมมือสืบทอดเจตนารมณ์การทำงานเพื่อสังคมต่อไป

ความห่วงใยในเรื่องของปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมที่เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการขยายตัวของเมืองและการเพิ่มขึ้นของประชากร และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งพื้นที่ภาคกลางเป็นแหล่งอุตสาหกรรมและมีชุมชนอยู่อย่างหนาแน่น ส่งผลให้เกิดภาวะมลพิษทางน้ำ ที่พบว่าแหล่งน้ำผิวดินและน้ำทะเลอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม และของเสียอันตรายที่ถูกทิ้งปะปนไปกับขยะมูลฝอยทั่วไป โดยขาดการจัดการอย่างเป็นระบบ อาจส่งผลกระทบในระยะยาวและมีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ที่จะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากร ภาวะขาดแคลนน้ำ และแหล่งอาหาร ปัญหาสุขภาพ ภาพที่คนภาคกลางต้องการให้เป็น คือ การพัฒนาอย่างยั่งยืนบนฐานเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ครอบคลุมและสังคมอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ประชาชนมีจิตสำนึกและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ความห่วงใยในเรื่องการขาดความมั่นคงของมนุษย์และความสุขที่แท้จริง ที่ผ่านมามีการวัดค่าความสุขของประชากร โดยดูจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (GDP) อัตราการรู้หนังสือของประชากร อายุขัยโดยเฉลี่ยของประชากร และอื่นๆ แล้วตัดสินว่าคือความสุขของประชากรในประเทศ หากวันนี้สถานการณ์ในภาคกลางได้สะท้อนให้เห็นแล้วว่า การที่ภาคกลางมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ มีรายได้ มีงานทำ มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ได้รับโอกาสในการเข้าถึงบริการทางการแพทย์ แต่กลับมีค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์และความสุขน้อยกว่าภาคอื่นๆ ความสุขของคนในภาคกลางมีได้อยู่ในรูปแบบของการแสวงหาความสุขส่วนตัวแต่เป็นความปรารถนาที่ต้องการให้คนในสังคมมีความสมัครใจ สิ่งแวดล้อมที่ดี ปลอดภัยจากอบายมุขและสิ่งเสพติด สุขภาพดี เศรษฐกิจดี ประกอบอาชีพสุจริต และคงไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามของสังคมอันจะเป็นความสุขที่แท้จริง

4. ผลการประทุษที่เกิดขึ้น

การประชุมเชิงปฏิบัติการเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “การบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม” ในพื้นที่ภาคกลาง ที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 16-17 มีนาคม 2552 ณ โรงแรมกรุงศรีวิเวอร์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นกิจกรรมหลักของโครงการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ ปี 2552 โดยสำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความ

มั่นคงของมนุษย์ได้กำหนดให้มีกิจกรรมดังกล่าวเพื่อที่จะเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านการถอดบทเรียนการทำงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบข้ามกลุ่มพื้นที่ โดยเน้นการอภิปรายประเด็นปัญหาาร่วมกัน ซึ่งประเด็นปัญหาดังกล่าวถือเป็นประเด็นที่ตัวแทนพื้นที่ผู้เข้าร่วมประชุมเล็งเห็นว่าเป็นประเด็นปัญหาาร่วมกันที่พื้นที่ภาคกลางจำเป็นต้องพิจารณาถึงสภาพที่เป็นอยู่ ผลกระทบที่เกิดขึ้น และค้นหาแนวทางในการพัฒนาร่วมกัน

เวทีการประชุมเชิงปฏิบัติถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อบูรณาการแนวความคิด เพื่อกำหนดแนวทางการทำงานเพื่อการพัฒนาและการจัดสวัสดิการสังคมทั้งจากกิจกรรมที่ได้ดำเนินการอยู่และการกำหนดกิจกรรมอื่นๆ เพิ่มเติม เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและข้อท้าทายที่จะเกิดขึ้น

ความคาดหวังประการหนึ่งจากการจัดเวทีดังกล่าว ทางคณะผู้จัดหวังว่าแนวทางดังกล่าวจะเป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพบุคคลที่เข้าร่วมโดยดำเนินการผ่านการมีปฏิสัมพันธ์อย่างเข้มข้นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งนี้เพราะการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเป็นการเรียนรู้จากบทเรียน ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ของผู้ที่มีทุนทางสังคมอยู่ในระดับหนึ่งแล้ว ซึ่งทำให้การอภิปรายจะเกิดความลุ่มลึกและเปิดประเด็นในแนวกว้างที่จะเชื่อมโยงไปสู่เรื่องต่างๆ

ผลจากการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำให้เกิดข้อค้นพบเพื่อการบูรณาการกลไกพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม ดังนี้

1. การประชุมเชิงปฏิบัติการตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการพัฒนาสังคม จำเป็นต้องทำความเข้าใจและให้ความสนใจในหลายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันที่จับต้องได้ เพราะการพัฒนาสังคมมีความหมายที่กว้าง สวัสดิการสังคมจึงต้องครอบคลุมไปยังหลายประเด็นไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจน ปัญหาขยะ หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม

2. การบูรณาการการทำงานด้านการพัฒนาสังคมได้มีความหมายเพียงแค่มาร่วมมือกัน หรือการสร้างความร่วมมือการทำงานให้เกิดขึ้นในลักษณะการรับรู้ในประเด็นร่วมกันหรือการกำหนดกรอบการทำงานเท่านั้น หากแต่การบูรณาการการทำงานเป็นการสร้างหรือส่งเสริมศักยภาพให้เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น ซึ่งการเพิ่มพูน

ดังกล่าวอาจเกิดจากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและขยายออกไปยังมิติต่างๆ ที่กว้างมากยิ่งขึ้น

3. ลักษณะการทำงานด้านการพัฒนาสังคมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ภาคกลาง มีลักษณะของการเอาธรรมาภิบาลกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ในลักษณะของการมีจิตอาสาของกลุ่มคนที่เป็นแกนนำกิจกรรมหรือแกนนำชุมชน โดยกระบวนการทำงานดังกล่าวเป็นไปในลักษณะอาสาสมัครที่ไม่ได้มีค่าตอบแทนที่ชัดเจน (ยกเว้นกรณีของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกองทุนสวัสดิการที่อาจมีค่าตอบแทนในลักษณะการบริหารจัดการกองทุนบ้างเล็กน้อย)

4. กิจกรรมที่เกิดขึ้นโดยมากมีจุดเริ่มต้นมาจากปัญหาหลักที่เกิดขึ้นในชุมชน ตัวอย่างเช่นกรณีปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งและประสบปัญหาความต้องการทั้งค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพ ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน จึงนำไปสู่การจัดสวัสดิการและการตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการเพื่อให้ความช่วยเหลือทั้งในลักษณะการบรรเทาปัญหาความต้องการเฉพาะหน้าในด้านความเป็นอยู่ และการสร้างหลักประกันในการดำเนินชีวิต ในขณะเดียวกัน มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในพื้นที่ชุมชน อันเป็นการเติมคุณค่ามากกว่าละเลยคุณค่าของผู้สูงอายุ

5. สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมด้านการพัฒนาสังคมในกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังเช่นกรณีกลุ่มอนุรักษ์เขาเอราวัณพบว่ากระบวนการต่อสู้เรียกร้องเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ และความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นกระบวนการต่อสู้ที่ใช้สันติวิธีทั้งในรูปของการเจรจาและการสร้างความเข้าใจ มากกว่าการใช้กำลังอำนาจหรือความรุนแรงเข้าตัดสิน มีการใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมของผู้คนให้เกิดการยอมรับ ตระหนักและเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติในความหมายของการอยู่ร่วมกันเพื่อให้เกิดการเกื้อกูลหล่อเลี้ยงซึ่งกันและกัน

6. เครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายพื้นที่ที่นิยมใช้ก็คือการพัฒนาศักยภาพผ่านการศึกษาฐานข้ามพื้นที่ ซึ่งทำให้เกิดแนวคิดใหม่ๆ ในการ

ทำงาน โดยหลายบทเรียนที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ทำให้เห็นถึงปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรคที่เป็นเงื่อนไขที่พึงต้องระวังในการทำงานด้านการพัฒนาสังคม

7. ภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง เป็นปัจจัยเสริมที่ทาบทมให้การรวมกลุ่มเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว มีความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่น และขยายผลไปยังกิจกรรมที่หลากหลายให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นในชุมชน ปัจจัยภาวะผู้นำและตัวผู้นำที่น่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับถือได้ว่าเป็นปัจจัยความสำเร็จของกิจกรรมในแทบทุกพื้นที่ ซึ่งความน่าเชื่อถือและยอมรับนั้นมีความหมายที่เกี่ยวข้องกับการมีศรัทธาต่อตัวผู้นำ (Charisma) ซึ่งความเชื่อมั่นดังกล่าวก่อให้เกิดพลังชุมชนในการทำงานในพื้นที่ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

8. วิธีการดำเนินงานที่มักเกิดขึ้นควบคู่ไปกับความยั่งยืนของกิจกรรมก็คือการทำงานแบบเครือข่ายภายในพื้นที่และระหว่างพื้นที่ในลักษณะการข้ามพื้นที่ การเชื่อมโยงพื้นที่การทำงานให้เกิดการขยายตัว การแลกเปลี่ยนและการเสริมหนุนการทำงานซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตาม การทำงานในลักษณะเครือข่ายจำเป็นต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้การทำงานร่วมกับภาคส่วนอื่นๆ เพื่อก่อให้เกิดพลังแนวร่วมในการทำงาน และจำเป็นต้องมีการกำหนดแนวทางการบริหารจัดการการทำงานของเครือข่ายเพื่อเชื่อมประสานให้ลูกข่ายได้เรียนรู้กันอย่างต่อเนื่อง

9. นอกเหนือไปจากการทำงานแบบเครือข่ายที่เป็นผลให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนของกิจกรรมด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการแล้ว การขยายขอบเขตประเด็นเนื้อหาในการทำงานไปยังกิจกรรมอื่นๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการอย่างครบวงจรก็ถือเป็นอีกหนึ่งลักษณะการทำงานที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีการบูรณาการงานด้านการพัฒนาสังคม

10. อย่างไรก็ตาม การทำงานด้านการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมในพื้นที่ชุมชนซึ่งถือเป็นกิจกรรมของภาคประชาชนในการแสวงหาแนวทางการสร้างหลักประกันความมั่นคงในความเป็นมนุษย์ จำเป็นต้องมีวิถีคิดเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งที่เกิดขึ้นจากภายในชุมชนมากกว่าการรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก ซึ่งพบว่าทุกกลุ่มกิจกรรมมีเป้าหมายในการทำงานที่นอกเหนือจาก

สำเร็จในเนื้อหาหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นก็คือ การพึ่งตนเองได้ โดยการพึ่งพาตนเอง ดังกล่าวสิ่งที่ชุมชนให้ความสำคัญก็คือการรู้จักสร้างและใช้ทุนทางสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนทางวัฒนธรรมเป็นต้นทุนและเป็นเครื่องมือในการทำงาน ซึ่งทุนดังกล่าวเป็นทุนเกิดขึ้นและมียู่ควบคู่ไปกับวิถีความเป็นอยู่ ดังเช่นกรณีกลุ่มสวัสดิการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรมสร้างวิถีเพื่อการอนุรักษ์ ดูแลทรัพยากรธรรมชาติ และนำผลที่เกิดขึ้นมาสร้างเป็นบทเรียนแห่งการเรียนรู้ของผู้คนในสังคมให้กลายเป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่เรียนรู้ถึงการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ

แม้ว่าที่ประชุมจะมีข้อคิดเห็นที่เกิดขึ้นจากเวทีการประชุมดังกล่าวที่ถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดการบูรณาการการทำงานด้านการพัฒนาสังคม แต่ที่ประชุมก็ยังคงมีข้อห่วงใยต่อสถานการณ์และแนวทางการบูรณาการการทำงานร่วมกัน โดยสามารถจำแนกประเด็นข้อห่วงใยได้ดังนี้

1. แม้ว่ากิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะจิตอาสาหรือเป็นงานอาสาสมัครเป็นส่วนใหญ่ก็ตาม แต่ก็คงปฏิเสธไม่ได้ว่าการดำเนินกิจกรรมจำเป็นต้องมีงบประมาณเพื่อใช้ในการดำเนินกิจกรรม สิ่งที่มีข้อห่วงใยที่ประชุมแสดงถึงความกังวลก็คือ วิธีคิดเกี่ยวกับการดำเนินโครงการยังเน้นการพึ่งพาทุน (ตัวเงิน) จากภายนอกมากกว่าการใช้ทุนในพื้นที่ ซึ่งในหลายพื้นที่ได้กล่าวถึงงบประมาณในลักษณะที่เป็นเงื่อนไขความสำเร็จมากกว่าการให้ความสำคัญต่อทุนทางสังคมที่มีใช้ตัวเงิน ประกอบกับหน่วยงานภาครัฐมักจะมุ่งสร้างผลงานที่เป็นรูปธรรมมากกว่ากระบวนการเรียนรู้ ทำให้การอุดหนุนงบประมาณเป็นการสร้างกิจกรรมที่ขาดการเรียนรู้กับพื้นที่ และมักเป็นกิจกรรมที่ไม่เน้นความยั่งยืนหรือการขยายผล

2. ในหลายกลุ่มมีการพูดถึงความสำเร็จของการดำเนินงานที่มีผลมาจากตัวบุคคล ซึ่งบางพื้นที่ บุคคลเหล่านั้นเริ่มไม่ได้รับการยอมรับ และอาจนำมาซึ่งปัญหาในการดำเนินงาน เช่นกรณีการทำงานขาดความโปร่งใส หรือการผูกขาดการทำงานที่ไม่สร้างการมีส่วนร่วม ดังที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า หากปัจจัยความสำเร็จคือตัวผู้นำนั้นหมายความว่าปัจจัยดังกล่าวก็อาจส่งผลต่อความล้มเหลวในอนาคตได้ หากไม่มีกระบวนการสร้างผู้นำรุ่นใหม่หรือตัวแทนที่จะเข้ามาสืบสานการทำงานต่อไป

3. จำเป็นต้องมีการทบทวนเนื้อหาและลักษณะการดำเนินกิจกรรมบางกิจกรรมที่มีอยู่ ทั้งนี้เพราะกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่อาจเกิดความไม่มั่นคงขึ้นในอนาคตอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังกรณีกิจกรรมสวัสดิการผู้สูงอายุที่มีแนวโน้มว่าจะมีภาระค่าใช้จ่ายการดูแลผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

4. การทำงานด้านการพัฒนาสังคมในพื้นที่ชุมชนเป็นลักษณะการทำงานแบบอาสาสมัคร โดยผู้ที่มีจิตอาสาต้องการสร้างการเปลี่ยนแปลงเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีในพื้นที่ชุมชน การทำงานดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับการยอมรับและการเสริมหนุนอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการทำงานที่ผ่านมามีลักษณะที่ห่างจากหน่วยงานภาครัฐ เป็นการทำงานที่ขาดการสื่อสาร การประสานงาน และการสร้างความร่วมมือในลักษณะหุ้นส่วนการทำงาน เป็นการทำงานอย่างแยกส่วน ทำให้อาสาสมัครเกิดภาวะหมดแรง อ่อนล้า (Burn out) ประกอบกับคนรุ่นใหม่ให้ความสนใจกับงานดังกล่าวค่อนข้างน้อยทั้งนี้เนื่องมาจากความจำเป็นของภาวะทางเศรษฐกิจ ภาระด้านการศึกษา

นอกจากนี้ กิจกรรมที่ทำโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยความมุ่งมั่น ความอดทนและตั้งใจจริงซึ่งพบว่า ผู้ที่ดำเนินการมักเป็นผู้ที่ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นแต่ไม่ได้เป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์โดยตรงขณะที่ผู้ได้รับประโยชน์กลับไม่ค่อยเล็งเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญ กล่าวคือ การแก้ไขปัญหาเป็นคนต้นน้ำทำการรักษา อนุรักษ์ไว้ แต่คนปลายน้ำเป็นคนใช้อย่างขาดความเข้าใจและไม่ใส่ใจในการอนุรักษ์

เวทีกลไกการบูรณาการการพัฒนาสังคม และสวัสดิการสังคม : กรณีพื้นที่ภาคเหนือ

สรุปเวทีกลไกการบูรณาการการพัฒนาสังคม และสวัสดิการสังคม : พื้นที่ภาคเหนือ

1. บริบทเชิงพื้นที่ภาคเหนือ

ภาคเหนือมีสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขา เป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำหลายสายที่สำคัญ มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วยพื้นที่ชายแดนติดกับประเทศพม่าและประเทศลาว ทำให้ระบบเศรษฐกิจในภาคเหนือมีการค้าขายแดนที่คล่องตัว และก่อให้เกิดการหมุนเวียนของรายได้ในพื้นที่ ดังจะอธิบายจำแนกตามกลุ่มพื้นที่ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ภาคเหนือตอนบน (ครอบคลุมจังหวัดเชียงใหม่ เชียงใหม่ น่าน พะเยา แพร่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง และลำพูน) เนื่องจากบริเวณพื้นที่ภาคเหนือตอนบนเป็นจุดกำเนิดแม่น้ำหลายสาย อาทิเช่น แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน จึงเป็นบริเวณที่มีศักยภาพทางการเกษตรสูง โดยบริเวณที่ราบลุ่มริมแม่น้ำทั้ง 4 นั้น เป็นดินตะกอนน้ำพา จึงเหมาะที่จะทำนา ทำไร่ ทำสวน ส่วนบริเวณที่อยู่บนเขาก็จะสามารถปลูกพืชเมืองหนาวได้ และสามารถทำฟาร์มสัตว์เลี้ยงในเขตที่ราบระหว่างภูเขา พื้นที่บริเวณภาคเหนือตอนบนมีแร่ธาตุอุดมสมบูรณ์ ทำให้ภาคเหนือตอนบนมีการทำเหมืองแร่เป็นจำนวนมาก พื้นที่บริเวณนี้มีบางส่วนที่ติดกับชายแดนพม่าและลาว ทำให้มีการค้าขายแลกเปลี่ยนกันอย่างกว้างขวาง รวมถึงมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และทางธรรมชาติมากมายอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของภาคเหนือตอนบน

กลุ่มที่ 2 ภาคเหนือตอนล่าง (ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย อุตรดิตถ์ พิจิตร เพชรบูรณ์ ตาก และกำแพงเพชร) ลักษณะที่ดินบริเวณที่ราบภาคเหนือตอนล่างมีปัญหาเรื่องดินดานและดินทราย ซึ่งเมื่อถึงฤดูแล้งน้ำในดินจะแห้งทำให้ดินจับตัวกันแข็งทันทึ แต่ในบริเวณที่ราบลุ่มชายฝั่งแม่น้ำปิง วัง ยม น่านจะสามารถปลูกพืชได้ ด้วยเหตุนี้เอง บริเวณภาคเหนือตอนล่างจึงมีการสร้างเขื่อนเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ เขื่อนที่สำคัญในบริเวณนี้คือ เขื่อนสิริกิติ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ อาชีพส่วนใหญ่ของประชาชนแถบนี้คือ การทำนา ทำไร่

2. การพัฒนาและบริบทการเปลี่ยนแปลง

การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาของภาคเหนือ ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยลักษณะทางเศรษฐกิจของภาคเหนือมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศค่อนข้างน้อย เนื่องจากมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคและอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ตลอดจนรายได้ครัวเรือนต่ำเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ

ด้านสังคมและประชากร พบว่า ในพื้นที่ภาคเหนือมีจำนวนคนว่างงานมากที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น และมีอัตราการว่างงานเพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับปี 2551 มีปัญหาแรงงานต่างด้าวในกลุ่มเข้าเมืองผิดกฎหมายและคนไร้สัญชาติอยู่เป็นจำนวนมาก ประชาชนมีการอพยพย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำมากขึ้น ผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่มีแนวโน้มที่จะขาดการดูแลและมีจำนวนสูงขึ้น เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมทั้งการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การใช้เวลาว่างอย่างไม่เหมาะสม (คุยโทรศัพท์ การเล่นเกมออนไลน์และเกมออนไลน์) มีพฤติกรรมด้านสุขภาพที่น่าเป็นห่วง อาทิ การดื่มสุราและสูบบุหรี่ที่มีแนวโน้มว่าพฤติกรรมดังกล่าวจะเพิ่มมากขึ้นในกลุ่มอายุวัยที่น้อยลง แต่อย่างไรก็ดีในด้านความมั่นคงของมนุษย์กลับพบว่า ในปี 2550 ภาคเหนือมีค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์สูงกว่าทุกภาค โดยมีดัชนีความมั่นคงส่วนบุคคล มิติการสนับสนุนทางสังคมและมิติสังคม-วัฒนธรรม มีค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์สูง ในขณะที่มิติการมีงานทำและรายได้ และมีมิตรครอบครัว มีค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์ต่ำ

นอกจากนี้ในด้านความสุขมวลรวม พบว่า ประชาชนในภาคเหนือมีคะแนนความสุขมวลรวมสูงเป็นอันดับสองรองลงมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และในปี 2551 ภาคเหนือมีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนสูงเป็นอันดับสองรองจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเช่นเดียวกัน

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภาคเหนือจะมีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรทางธรรมชาติและแร่ธาตุอยู่มาก แต่ก็พบว่าในปัจจุบันมีปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อมอยู่มากเช่นกัน เนื่องจากป่าไม้ที่มีอยู่มากในภาคเหนือได้ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว จากการสำรวจเดือนมีนาคม 2552 พบว่า ป่าไม้มีจำนวนลดลงจาก

เดิม โดยมีสาเหตุจากการที่ป่าถูกบุกรุกในบริเวณเขตป่าสงวนแม่สุก-แม่สอย และบริเวณเขตอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นการบุกรุกของชาวบ้านในลักษณะขยายพื้นที่ทำกิน อีกทั้งประชาชนมีการเผาพื้นที่ทำการเกษตร พืชไร่ และเศษวัสดุการเกษตร ทำให้เกิดการลุกลามของเปลวไฟเข้าไปในพื้นที่ป่ายัง ส่งผลให้ป่าลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดภาวะอุทกภัยอันเนื่องมาจากปริมาณน้ำฝนที่ตกหนักติดต่อกันเป็นเวลานานเกินความสามารถในการรองรับของแม่น้ำปิง ประกอบกับการขยายตัวของเมืองทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำลดลง ปัญหาคุณภาพน้ำ คือ ค่าความสกปรกในรูปสารอินทรีย์สูง (BOD) แม่น้ำกว๊ม น่าน ยม ปิงบอระเพ็ด กว๊านพะเยา มีคุณภาพน้ำเสื่อมโทรม

คุณภาพอากาศในภาคเหนือมีความเสี่ยงที่จะเป็นโรคระบบทางเดินหายใจสูง โดยเฉพาะประชาชนจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน และน่าน เนื่องจากหมอกควันที่เกิดจากไฟป่าทุกปี ซึ่งเกิดจากการที่ชาวบ้านมักจะทำการเผาวัชพืชในพื้นที่การเกษตรของตนเอง ที่มีอาณาบริเวณใกล้กับพื้นที่ป่า แล้วไม่มีการดูแล เปลวไฟก็จะลุกลามไปถึงพื้นที่ป่าทำให้เกิดปัญหาไฟป่า หมอกควันกระจายเข้าสู่เมืองและปกคลุมชุมชน พื้นที่อยู่อาศัย ซึ่งทำให้ยากต่อการควบคุม ส่งผลให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคทางเดินหายใจ

3. ความห่วงใยต่อพื้นที่ภาคเหนือ

ผลจากการวิเคราะห์เอกสาร และข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า ในพื้นที่ภาคเหนือมีข้อห่วงใยในประเด็นของครอบครัว ผู้สูงอายุ เด็กและเยาวชน เนื่องจากสถานการณ์ในปัจจุบันสภาพครอบครัวของภาคเหนือ ประชาชนมีการอพยพเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำมากขึ้น ผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่มีแนวโน้มที่จะขาดการดูแลและมีจำนวนสูงขึ้น เด็กและเยาวชนก็มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมทั้งการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การใช้เวลาว่างอย่างไม่เหมาะสม โดยส่วนใหญ่จะดูโทรทัศน์ ซีดี คุยโทรศัพท์ เล่นเกมและอินเทอร์เน็ต มากกว่าการอ่านหนังสือและเล่นกีฬา แต่มีเวลาพูดคุยหรือไปเที่ยวกับครอบครัวน้อยลง มีเวลาทำงานบ้านลดลง ประกอบกิจกรรมทางศาสนาลดน้อยลง ยอมรับการอยู่ก่อนแต่งงานมากขึ้น การดูคลิปวีดีโอเป็นที่ยอมรับมากขึ้น ส่วนพฤติกรรมด้านสุขภาพที่น่าเป็นห่วง อาทิ การดื่มสุราและสูบบุหรี่

ที่มีแนวโน้มว่าพฤติกรรมดังกล่าวจะเพิ่มมากขึ้นในกลุ่มอายุวัยที่น้อยลง โดยมีการดื่มสุราและสูบบุหรี่ตั้งแต่มัธยมศึกษาตอนต้น

ในขณะที่สิ่งชาวภาคเหนืออยากจะเห็นคือ การที่ลูกหลานช่วยกันดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน ตักเตือนและสอนให้รู้ถึงโทษของอบายมุขทั้งหลาย รวมถึงการสอนให้เด็กและเยาวชนมีจิตสำนึกสาธารณะร่วมกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

นอกจากนี้ ภาคเหนือยังน่าเป็นห่วงในเรื่องของปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อม เนื่องจากป่าไม้ที่มีอยู่มากในภาคเหนือได้ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เมื่อเวลาฝนตกน้ำจะไหลลงมาจากภูเขาโดยไม่มีต้นไม้มันเป็นตัวชะลอความเร็ว อีกทั้งยังพาดินโคลนมากับน้ำ จึงทำให้พื้นที่ภาคเหนือเสี่ยงที่จะเกิดปัญหาอุทกภัย ภาวะน้ำท่วมฉับพลัน และดินโคลนถล่ม รวมถึงการที่ชาวบ้านมักจะทำการเผาวัชพืชในพื้นที่การเกษตรของตนเอง ที่มีอาณาบริเวณใกล้กับพื้นที่ป่า แล้วไม่มีการดูแลเผาไฟก็จะลุกลามไปถึงพื้นที่ป่าทำให้เกิดปัญหาไฟป่า หมอกควันกระจายเข้าสู่เมืองและปกคลุมชุมชน พื้นที่อยู่อาศัย ซึ่งทำให้ยากต่อการควบคุม ส่งผลให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคทางเดินหายใจ

ดังนั้น สิ่งที่ชาวภาคเหนือต้องการเห็นการแก้ไขปัญหาด้านมลภาวะและสิ่งแวดล้อม โดยสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ประชาชนในพื้นที่มีจิตสำนึกที่ดีต่อทรัพยากรธรรมชาติ ร่วมกันใส่ใจทรัพยากรทางธรรมชาติ ไม่บุกรุกเข้าไปทำลายป่า ช่วยกันสร้างพื้นที่สีเขียว (การปลูกป่า ปลูกต้นไม้) เพื่อให้เกิดพื้นที่ป่าอันเป็นที่อยู่ของสัตว์ป่าและสิ่งมีชีวิต ซึ่งเป็นการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพและความสมบูรณ์ของระบบนิเวศให้มากยิ่งขึ้น

4. ผลการประชุมที่เกิดขึ้น

การประชุมเชิงปฏิบัติเวที “การบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม” ในพื้นที่ภาคเหนือ ณ โรงแรมฟรายเดย์ จังหวัดอุดรธานี ระหว่างวันที่ 7-8 เมษายน 2552 เป็นเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการลำดับที่สองภายใต้โครงการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ ปี 2552 ที่มุ่งหมายให้เกิดกระบวนการ

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมด้วยเล็งเห็นแล้วว่าการพัฒนาสังคมไม่อาจดำเนินการภายใต้ความรับผิดชอบของหน่วยงานใดหน่วยงานเดียว หากแต่ต้องมีการประสาน ถักทอให้เกิดพลังการพัฒนาาร่วมกันจากภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อร้อยรัดเข้ามามีบูรณาการการทำงานร่วมกัน

เวทีการบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม ถือเป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมที่เปิดโอกาสให้พื้นที่ชุมชนในภาคเหนือได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงประสบการณ์ มุมมอง ความรู้ที่เกิดจากการทำงานเพื่อช่วยกันยกระดับการพัฒนาสังคมในพื้นที่ภาคเหนือให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเป็นไปได้จริงในทางปฏิบัติ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ผ่านการถอดบทเรียนและการเสวนาร่วมกันอย่างพินิจพิเคราะห์เพื่อสร้างแนวทางที่เป็นรูปธรรมในการพัฒนาพื้นที่ภาคเหนือทั้งเชิงประเด็นเนื้อหา เชิงนโยบาย และแนวทางการทำงานร่วมกันแบบเครือข่ายข้ามพื้นที่

การเรียนรู้ในรูปแบบเวทีเชิงปฏิบัติการเป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมแบบหนึ่งเพื่อให้เกิดการอภิปราย ค้นหาแนวทางและข้อสรุปในการขับเคลื่อนงานและทิศทางการพัฒนาสังคมแบบมีส่วนร่วม โดยคณะวิทยากรได้ออกแบบเวทีฯ ให้มีความสอดคล้องกับสภาพการณ์ของพื้นที่ภาคเหนือ รวมถึงได้นำสถานการณ์ทางสังคมพื้นที่ภาคเหนือมาเป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณาถึงประเด็นการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมในพื้นที่ควบคู่ไปกับการถอดบทเรียนการทำงานในเชิงประสบการณ์และทัศนะมุมมองต่างๆ ต่อการพัฒนาสังคม โดยคาดหวังว่าข้อมูลที่ได้จากการถอดบทเรียนจะเป็นบทเรียนที่ถูกถ่ายทอดไปสู่สังคมวงกว้างให้ได้เรียนรู้เนื้อหาบทเรียนและข้อคิดดีๆ รวมถึงต้องการสรุปบทเรียนจากประสบการณ์การดำเนินงานที่ผ่านมาของภาคีเครือข่ายผู้เข้าร่วมประชุมที่มาจากภาคส่วนต่างๆ เพื่อให้เกิดการทบทวนตนเอง ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับภาคีอื่น ซึ่งเป็นการพัฒนาข้อเสนอแนะทางไปสู่เป้าหมาย และในอีกทางหนึ่งหวังว่าจะทำให้กลุ่มแกนนำผู้เข้าร่วมประชุมสามารถนำกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับถอดบทเรียนไปใช้ในการสังเคราะห์ความรู้จากบทเรียนในงาน/โครงการที่กำลังรับผิดชอบอยู่และโครงการอื่นๆ ในโอกาสอื่นอย่างต่อเนื่อง

กิจกรรมหลักที่เกิดขึ้นในเวทีดังกล่าวนอกจากจะเน้นบรรยากาศการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันแล้ว ทางคณะวิทยากรยังได้จัดประกายผู้เข้าร่วมประชุมผ่านการนำเสนอรายงานสถานการณ์ทางสังคมในพื้นที่ภาคเหนือเพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้พินิจพิจารณาถึงสิ่งที่เกิดขึ้นและพยายามที่จะเชื่อมโยงกิจกรรมการทำงานที่มีอยู่ในการตอบสนองต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ในลักษณะที่ว่าประเด็นที่ได้นำเสนอควรได้รับการพิจารณาอย่างควบคู่ไปกับการทำงานที่เป็นอยู่ เพื่อให้การพัฒนาสังคมในพื้นที่ภาคเหนือให้มีมิติมุมมองที่กว้างขึ้น เพราะจำเป็นอย่างยิ่งที่การทำงานด้านการพัฒนาไม่อาจยุติเพียงแค่ประเด็นเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยขาดการเชื่อมโยงไปเรื่องอื่น ทั้งนี้เป็นเพราะปัญหาสังคมมีลักษณะที่เกี่ยวข้องไปยังเรื่องต่างๆ (Interrelation) การแก้ไขปัญหาสังคมเพื่อให้เกิดการพัฒนาสังคมจึงต้องมีการบูรณาการเนื้อหาทั้งหมดเข้าหากันเพื่อให้เห็นภาพรวมและต้องพิจารณาในแต่ละประเด็นเพื่อให้เห็นองค์ประกอบย่อย

นอกจากการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านการนำเสนอเนื้อหารายงานสถานการณ์ทางสังคมแล้ว คณะวิทยากรยังได้ใช้วิธีการถอดบทเรียนการทำงานที่ผ่านเพื่อสร้างชุดความรู้จากประสบการณ์การทำงานในพื้นที่เพื่อเป็นองค์ความรู้การทำงานที่สามารถเข้าถึงและจับต้องได้ผ่านการนำเสนอเป็นเอกสารเพื่อการเรียนรู้ อีกทั้งยังเน้นการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาสังคม และรูปแบบการทำงานที่จะเกิดขึ้นจากความร่วมมือของตัวแทนพื้นที่ที่เข้าร่วมประชุม

รูปแบบของกิจกรรมนอกจากจะมีการให้ข้อมูลด้านสถานการณ์ทางสังคมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทพื้นที่ภาคเหนือแล้ว ยังได้มีการจัดแบ่งผู้เข้าร่วมประชุมออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ตามประเด็นด้านการพัฒนาและการจัดสวัสดิการที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชน อันได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มเครือข่ายป่าชุมชน และกลุ่มที่ 2 กลุ่มเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน

วัตถุประสงค์ในการประชุมกลุ่มย่อยคือ เพื่อให้ทั้งสองกลุ่มได้ค้นหาแนวทางร่วมกันในการบูรณาการการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมในพื้นที่ โดยผ่านการระดมความคิด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานที่หลากหลาย

ที่ได้ดำเนินการในพื้นที่ โดยประเด็นหลักในการหารือภายในกลุ่มย่อยทั้งสอง ได้แก่ การนิยามความหมายเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมหรือสิ่งดีๆ ที่อยากให้เกิดขึ้นในพื้นที่แนวทางหรือวิธีการที่จะทำให้สิ่งดีๆ เกิดขึ้น และความต้องการการสนับสนุนจากภายนอก

ที่ประชุมกลุ่มย่อยทั้งสองกลุ่มได้สรุปประเด็นสาระสำคัญเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาสังคมและการบูรณาการงานด้านการพัฒนาและการจัดสวัสดิการไว้ดังนี้

1. จุดเริ่มต้นในงานพัฒนาสังคมจำเป็นที่จะต้องมีการทบทวนถึงจุดหมายความหมายของสิ่งที่กำลังดำเนินการอยู่หรือต้องการพัฒนาว่าสิ่งเหล่านั้นคืออะไร เพราะเมื่อที่ประชุมได้ทบทวนความหมายของการพัฒนาสังคมซึ่งน่าจะเป็นสิ่งที่มีความคุ้นเคยกันอยู่แล้ว กลับพบว่าสิ่งคุ้นเคยดังกล่าวเป็นสิ่งที่ยากในการนิยามอย่างชัดเจน และเมื่อได้ครุ่นคิดแล้ว ก็พบว่าความหมายของการพัฒนากับสิ่งที่กำลังดำเนินการอยู่ไม่ได้เป็นสิ่งที่มีเป้าหมายตรงกันเท่าที่ควรกับการดำเนินชีวิตที่เป็นอยู่ดังเช่น กิจกรรมด้านการพัฒนาสังคมและสวัสดิการอาจช่วยให้เกิดความสะดวกสบาย มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแต่ไม่ได้ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทางความคิด และจิตใจ หรือทำให้พื้นที่ดีขึ้น เจริญงอกงามมากขึ้น การทำความเข้าใจ ตลอดจนการให้ความหมายเกี่ยวกับการพัฒนาและการพัฒนาสังคมจึงน่าจะเป็นสิ่งเบื้องต้นที่ควรสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ชัดเจนเกี่ยวกับเป้าหมายและวิธีการ

2. สิ่งที่ผู้เข้าร่วมประชุมมีความคิดเห็นตรงกันก็คือ การพัฒนาสังคมต้องนำไปสู่สภาพแห่งการอยู่ร่วมกันได้ทั้งภายในครอบครัว และระหว่างครอบครัวหรือสังคมที่มีรักใคร่ กลมเกลียวกัน ประเด็นดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงนัยสำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ณ ปัจจุบันในความหมายที่ว่า ยิ่งสังคมมีการพัฒนาและความเจริญก้าวหน้ามากเท่าไร แต่ความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมกลับยิ่งห่างเหินมากขึ้น ข้อห่วงใยดังกล่าวจึงเป็นอารมณ์ ความรู้สึกร่วมของผู้คนในสังคมที่มีต่อปฏิสัมพันธ์ในสังคม เพราะแต่เดิมสังคมไทยถือได้ว่าเป็นสังคมแห่งความเอื้ออาทร เห็นอกเห็นใจกัน มีความรักความสามัคคี ขอบเขตการพัฒนาสังคมจึงควรคำนึงถึงการพัฒนาความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมไปพร้อมกันด้วย

3. แนวความคิดที่น่าสนใจประการหนึ่งของผู้เข้าร่วมประชุมก็คือ การมองว่าการพัฒนาสังคมต้องไม่มีการกำหนดแบ่งสังคมให้เกิดความเหลื่อมล้ำ หรือเน้นการพัฒนาบางส่วนที่เอื้อประโยชน์อย่างไม่สมดุลกัน แต่กลับมองว่าการพัฒนาสังคมต้องให้ความสำคัญเสมอภาคเป็นธรรม เลือกปฏิบัติไม่ได้ และไม่ว่าแต่ละคน แต่ละพื้นที่จะมีลักษณะเช่นใดก็ตาม ก็ควรให้ความสำคัญในการพัฒนาเหมือนกัน รวมถึงประเด็นที่ว่าขอบเขตของการพัฒนาต้องครอบคลุมไปถึงวิถีแบบแผนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต อาทิ มิติทางประเพณีวัฒนธรรม มิติทางด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งล้วนมีความเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับความเป็นอยู่ทั้งทางตรงและทางอ้อม

4. สิ่งที่ผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นสอดคล้องกันประการหนึ่งก็คือ มองว่าภาพรวมหรือผลของการพัฒนาต้องนำไปสู่ความน่าอยู่ของสังคม มีความมั่นคงในการดำเนินชีวิต มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมที่ดี สังคมมีคุณธรรม ผู้คนในสังคมมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม บนพื้นฐานการพัฒนาสังคมร่วมกัน ไม่แบ่งแยกกัน หากแต่ต้องมุ่งเน้นการพลังเพื่อสร้างสรรค์สังคมที่ดีงามให้เกิดขึ้น ซึ่งความคิดและความต้องการดังกล่าวถือว่าเป็นสิ่งที่แย้งกับคติแบบทุนนิยมและบริโภคนิยมที่เป็นอยู่ในสังคมไทย ณ ขณะนี้ที่พยายามให้ผู้คนรู้จักการบริโภคเพื่อการบริโภค (สิ่งที่เกินความจำเป็น) อันเป็นมายาคติและกับดักสำคัญต่อการพัฒนาสังคม

5. รูปแบบการพัฒนาสังคมที่เกิดขึ้นตามความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม อาจไม่ใช่รูปแบบเดียวที่ตายตัวก็ได้ หากแต่ต้องเป็นรูปแบบที่มุ่งเน้นให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน สังคม และเป็นกิจกรรมที่มีความต่อเนื่อง ตรงกับความต้องการของพื้นที่ชุมชน ซึ่งสิ่งที่ผู้เข้าร่วมประชุมได้เสนอเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมก็คือ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาในรูปของการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ซึ่งกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนนับเป็นกิจกรรมที่สร้างความตื่นตัว ความตระหนักต่อความสนใจในปัญหาที่เกิดขึ้น และกำหนดแนวทางการปฏิบัติที่เน้นการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม เพราะกิจกรรมแผนแม่บทชุมชนประกอบด้วยกิจกรรมหลักที่เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างความร่วมมือ

ร่วมกัน การพัฒนาศักยภาพกลุ่มเพื่อให้เกิดสำนึกความรับผิดชอบและความเป็นเจ้าของร่วมกันโดยกำหนดผ่านแผนงานและกิจกรรมที่เน้นการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

6. สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งในการพัฒนาสังคมก็คือการสร้างพลังความเป็นเครือข่ายการทำงานร่วมกันระหว่างสถาบันองค์กรที่สำคัญในพื้นที่ชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสถาบันทางศาสนา สถาบันการศึกษา หน่วยงานองค์กรชุมชนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน รวมถึงกลุ่มคนต่างๆ ที่อยู่ในชุมชน เช่น เด็ก สตรี และผู้สูงอายุที่ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและรับประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา

7. กิจกรรมที่มีรูปแบบที่ส่งเสริมให้เกิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้สำหรับการพัฒนา ถือเป็นกิจกรรมที่จำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาศักยภาพความคิด และความสามารถในการพัฒนา เพราะเป็นการแลกเปลี่ยนทั้งทางความคิด มุมมอง ความรู้ ประสบการณ์ รวมถึงการบอกเล่าถึงปัญหาและอุปสรรคที่ควรระวังในการทำงานด้านการพัฒนา กิจกรรมดังกล่าวต้องมีการออกแบบให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการและประเด็นหลักที่ต้องการพัฒนาเพื่อป้องกันมิให้ได้รับแต่ข้อมูลที่ไม่สามารถนำไปพัฒนาต่อได้

เวทีกลไกการบูรณาการการพัฒนาสังคม และสวัสดิการสังคม : กรณีพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สรุปเวทีกลไกการบูรณาการการพัฒนาสังคม และสวัสดิการสังคม : พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. บริบทเชิงพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือนิยมเรียกกันทั่วไปว่า “ภาคอีสาน” เป็นภาคที่มีพื้นที่และประชากรมากที่สุดในประเทศไทย มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศลาวและกัมพูชา โดยมีแม่น้ำและเทือกเขาเป็นเส้นกั้นเขตแดน ลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบสูง เทือกเขาสูงสลับซับซ้อน มีลักษณะเป็นแอ่งคล้ายกระทะ เป็นต้นกำเนิดแม่น้ำหลายสาย และเป็นแหล่งอารยธรรมโบราณ พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงมีบทบาทในการเป็นพื้นที่การผลิตพืชผลทางการเกษตร และเป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างประเทศ การขนส่งและการค้าเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน เป็นฐานการเรียนรู้และวิจัย และเป็นศูนย์รวมอารยธรรมที่สำคัญระดับประเทศ สามารถอธิบายโดยจำแนกตามกลุ่มจังหวัดได้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มจังหวัดภาคอีสานตอนบน 10 จังหวัด (ประกอบด้วยจังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น นครพนม มุกดาหาร มหาสารคาม เลย สกลนคร อุดรธานี หนองบัวลำภู และ หนองคาย) เป็นกลุ่มจังหวัดที่มีความหลากหลายทางกายภาพ มีแม่น้ำโขงไหลผ่าน และเป็นจุดยุทธศาสตร์ทางการค้าระหว่างประเทศไทยและประเทศลาว อาณาเขตกว้างขวาง ศักยภาพในการพัฒนาระดับจังหวัดสูง อีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นที่ตั้งของสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ เส้นทางคมนาคมสะดวกทั้งทางรถยนต์ และรถไฟที่เชื่อมต่อประเทศเพื่อนบ้าน อุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้ ภูเขา มีแม่น้ำสำคัญหลายสาย เป็นแหล่งผลิตอาหารทั้งด้านพืชผล และ ปลาที่มากที่สุดในประเทศ มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และประเพณี มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งทางธรรมชาติ และวัฒนธรรม และเป็นแหล่งอารยธรรมโบราณที่มีชื่อเสียงระดับโลก

กลุ่มที่ 2 กลุ่มจังหวัดภาคอีสานตอนล่าง (ประกอบด้วยจังหวัดร้อยเอ็ด ยโสธร อุบลราชธานี อำนาจเจริญ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ สุรินทร์ ชัยภูมิ และ

นครราชสีมา) จากการที่เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูง ในด้านการผลิตข้าวหอมมะลิ และ เกล็ดสินเธาว์ มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ วัฒนธรรมอาณาเขตติดต่อกับลาว และกัมพูชา ลักษณะเป็นเทือกเขาสูง เป็นที่ตั้งอาณาจักรและอารยธรรมโบราณ (เขาพระวิหาร ผาแต้ม) มีการขุดค้นพบโบราณสถานหลายแห่งในพื้นที่นี้ จึงเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญระดับประเทศ ศักยภาพการพัฒนาระดับจังหวัดสูง เป็นแหล่งผลิตกระแสไฟฟ้าที่สำคัญของประเทศ (เขื่อนปากมูล และเขื่อนสิรินธร) การคมนาคมสะดวก ทั้งทางรถยนต์และรถไฟ มีด่านพรมแดนไทย-ลาวที่มีความสำคัญทางด้านความสัมพันธ์ระดับประเทศ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ผลิตสินค้าทดแทนการนำเข้าระดับประเทศ จำพวกผ้าไหม และสิ่งทอ

2. การพัฒนาและบริบทการเปลี่ยนแปลง

การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยด้านเศรษฐกิจ พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมี ผลิตภัณฑ์ภาคต่อหัว (GRP per capita) และรายได้ของครัวเรือนต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น ส่วนค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่ำกว่าภาคอื่นๆ แต่มากกว่าภาคเหนือเล็กน้อย

เนื่องจากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่น้อยกว่าภาคอื่นๆ ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม ได้แก่ การย้ายถิ่นของประชากรมากเป็นอันดับสองรองจากภาคกลาง มีจำนวนผู้ว่างงานและมีแรงงานไทยที่ออกไปทำงานอยู่ต่างประเทศเป็นจำนวนมากที่สุดในประเทศ สถานการณ์ทางสังคมนั้นยังคงน่าเป็นห่วงในเรื่องของความยากจน ยาเสพติด และขาดความอบอุ่นในครอบครัว เห็นได้จากอัตราการหย่าร้างที่เพิ่มมากขึ้น เด็กและเยาวชนมีปัจจัยเสี่ยงต่อการมีพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ จำนวนผู้สูงอายุที่อาศัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีมากที่สุดและต้องอยู่ตามลำพังเป็นจำนวนมาก อีกทั้งประชากรที่พิการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสูงกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ และสูงเป็นอันดับสองรองลงมาจากภาคเหนือ

นอกจากนี้ จากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้านของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย พบว่า จำนวนเด็กกำพร้า เด็กเร่ร่อน เด็กถูกทอดทิ้ง เด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ ปี 2546 -2550 ในภาพรวมมีแนวโน้มลดลงในทุกภาค แต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังมีจำนวนเด็กกำพร้า เด็กเร่ร่อน เด็กถูกทอดทิ้ง เด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์สูงที่สุด

แต่อย่างไรก็ตามก็กลับพบว่า ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีคะแนนความสุขมวลรวมมากที่สุดในประเทศ และเมื่อมีการประเมินสถานการณ์ความมั่นคงของมนุษย์ในประเทศไทยปี 2550 พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์สูงเป็นลำดับ 2 ของประเทศ โดยมีดัชนีความมั่นคงส่วนบุคคล มิติการสนับสนุนทางสังคมและมิติสังคม-วัฒนธรรม มีค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์สูง ในขณะที่ มิติการมีงานทำและรายได้ และมิติครอบครัว มีค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์ต่ำ นอกจากนี้ยังพบว่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสภาองค์กรชุมชนมากที่สุดในประเทศ โดยในจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นจังหวัดที่มีการจัดตั้งมากที่สุด

ในด้านสิ่งแวดล้อมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะพบว่าเป็นภาคที่มีพื้นที่กว้างใหญ่มากที่สุดของประเทศ มีทรัพยากรแร่ธาตุน้อยกว่าภาคอื่นๆ แต่ที่มีมากที่สุดคือ แร่เกลือหิน ซึ่งถือเป็นแหล่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การประกอบอาชีพของประชากรส่วนใหญ่ คือ การทำการเพาะปลูก ซึ่งประสบกับปัญหาหลักๆ 3 ประการ คือ ปัญหาเกี่ยวกับดิน เนื่องจากความสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ ดิน น้ำ แร่ธาตุต่างๆ ปัญหาด้านแหล่งน้ำและป่าไม้ แหล่งน้ำธรรมชาติมีไม่เพียงพอทำให้ดินขาดความชุ่มชื้น ส่งผลต่อการเพาะปลูกพืช มีการถางป่าเพื่อการประกอบอาชีพจนทำให้แหล่งต้นน้ำลำธารและระบบนิเวศวิทยาถูกทำลาย ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ทั้งนี้กรมควบคุมมลพิษได้ทำการตรวจสอบคุณภาพแหล่งน้ำผิวดิน ปี 2551 ทั้งหมด 41 แหล่งน้ำ พบว่า แหล่งน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่คุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์ดี มีเพียงแหล่งน้ำเดียวนั่นก็คือ ลำพะเนียง ในขณะที่แหล่งน้ำจากแม่น้ำสายหลักเช่น แม่น้ำโขงมีความเสื่อมโทรมมากหรืออยู่ในขั้นวิกฤต และยังมีอีกหลายแหล่งน้ำ เช่น แม่น้ำมูล แม่น้ำลำตะคองที่อยู่ในขั้นน่าเป็นห่วงหรือมีความ

เสื่อมโทรม หมายความว่าสามารถใช้ได้ในการอุปโภคและบริโภค แต่ต้องผ่านการฆ่าเชื้อโรคและปรับปรุงคุณภาพน้ำเป็นพิเศษก่อน และแหล่งน้ำที่เสื่อมโทรมมากอย่างแม่น้ำโขงใช้ได้เพียงการคมนาคมเท่านั้น

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่พบปัญหาทรัพยากรดินสูงที่สุดในประเทศ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาดินขาดอินทรีย์วัตถุ ดินมีคุณภาพต่ำไม่สามารถอุ้มน้ำได้และมีความเค็ม ดินมีปัญหาต่อการใช้ประโยชน์ทางด้านการเกษตร การใช้ประโยชน์จากที่ดินไม่ถูกต้องตามศักยภาพ ส่งผลให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น ปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำ และดินขาดความอุดมสมบูรณ์ทำให้พื้นที่บางแห่งไม่สามารถใช้ประโยชน์ในการเกษตรได้อย่างเต็มที่ทำให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นภาคที่มีเนื้อที่มากที่สุดแต่กลับมีเนื้อที่ป่าน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับปริมาณพื้นที่ในแต่ละปีป่าไม้ถูกทำลายลงไปมาก จังหวัดที่เหลือป่าไม้มากที่สุดคือ จังหวัดเลย รองลงมาคือ จังหวัดอุบลราชธานีและชัยภูมิ ตามลำดับ การที่ป่าไม้เหลือน้อยส่งผลถึงปริมาณของสัตว์ป่าที่ลดน้อยลงด้วย แหล่งที่ยังคงมีชื่อเสียงว่าเป็นเขตที่มีสัตว์ป่าอยู่มากคือ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา แต่ก็มีปัญหารุกป่าของประชาชนและการทำลายสัตว์ป่าอยู่บ่อยครั้ง แม้จะมีปัญหาเรื่องป่าไม้ถูกทำลายแต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ยังมีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามหลงเหลืออยู่อีกมาก

3. ความห่วงใยต่อพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผลจากการวิเคราะห์เอกสารร่วมกับการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบข้อห่วงใยในหลายประเด็น ได้แก่ ประเด็นของเด็กและเยาวชน เนื่องจากสถานการณ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า เด็กและเยาวชนใช้ชีวิตประจำวันกับสื่อมากขึ้น ประมาณ 6-7 ชั่วโมงต่อวัน ส่วนใหญ่จะหมดไปกับการดูโทรทัศน์ ดูโทรศัพท์ เล่นอินเทอร์เน็ต เด็กและเยาวชนก็มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมทั้งการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรทำให้พบปัญหาเด็กอายุต่ำกว่า 19 ปีมาทำคลอดสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเด็กก่อปัญหาอาชญากรรมที่นับวันจะทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ซึ่งคดีส่วนใหญ่จะเป็นคดี ลักทรัพย์ ยาเสพติด ทำร้ายชีวิตและร่างกาย

ประเด็นปัญหาหาบุงกรพื้นที่ป่าเพื่อการเกษตร จะเห็นว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่มากที่สุดของไทย แต่พื้นที่ป่ากลับมีน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับขนาดพื้นที่ สาเหตุส่วนหนึ่งเกิดจากการบุกรุกพื้นที่ป่าของประชาชนเพื่อการเพาะปลูกทำไร่เลื่อนลอย มีการเผาป่าเพื่อใช้ประโยชน์จากที่ดิน แต่เมื่อผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำลงทำได้แค่ 2-3 ปี เนื่องจากคุณภาพของดินลดลง มีวัชพืชปกคลุมมากขึ้นก็ย้ายไปบุกรุกที่ใหม่โดยการโค่นป่า เผาป่าแหล่งใหม่เพิ่ม เป็นสาเหตุให้พื้นที่ป่ามีจำนวนน้อยลง สัตว์ป่าไม่สามารถอยู่ได้ ระบบนิเวศถูกทำลาย ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนและสัตว์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ประเด็นปัญหารายย้ายถิ่น อพยพเพื่อเข้ามาทำงานในเขตกรุงเทพมหานครพบว่า แรงงานในพื้นที่ภาคกลาง และกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่เป็นประชาชนที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้เนื่องมาจากสภาพพื้นที่ที่ต้องอาศัยน้ำฝนตามฤดูกาลเท่านั้น อีกทั้งระบบชลประทาน และความช่วยเหลือด้านน้ำยังไม่ทั่วถึงทุกพื้นที่ จึงทำให้เกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำเป็นต้องอพยพเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯชั่วคราว ก่อให้เกิดความห่างระหว่างเครือญาติและความเป็นคนในพื้นที่เดิมสูญหายไป การอพยพย้ายถิ่นของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็นับเป็นอีกข้อห่วงใยอีกประการหนึ่งที่น่าเป็นห่วงเพราะหากพื้นที่เดิมไม่มีคนในพื้นที่อยู่ พื้นที่ก็จะไร้การดูแล คนในพื้นที่ก็จะไร้เครือญาติ และอาจจะไม่มีชุมชน มีสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่เช่นเดิมก็เป็นได้

4. ผลการประชุมที่เกิดขึ้น

การประชุมเชิงปฏิบัติเวที “การบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม” ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ณ โรงแรมดกสิลา จังหวัดมหาสารคาม ระหว่างวันที่ 27-28 เมษายน 2552 เป็นการประชุมเพื่อค้นหาแนวทางการบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการ รูปแบบของกิจกรรมนอกจากจะมีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ทางสังคมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือแล้ว คณะวิทยากรได้จัดแบ่งผู้เข้าร่วมประชุมออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ อันได้แก่ กลุ่มที่ 1. กลุ่มจังหวัดหนองบัวลำภู กาฬสินธุ์ บุรีรัมย์ 2. กลุ่มจังหวัดขอนแก่น อุบลราชธานี และยโสธร และ 3. กลุ่มจังหวัดมหาสารคามและอำนาจเจริญ

วัตถุประสงค์ในการประชุมกลุ่มย่อยคือ เพื่อให้แต่ละกลุ่มได้ค้นหาแนวทางร่วมกันในการบูรณาการการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมในพื้นที่ผ่านการระดมความคิด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานที่หลากหลาย ในประเด็นกิจกรรมร่วมที่คล้ายคลึงกันโดยมุ่งหวังให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้น (Active Participation) ในการสะท้อนแนวคิดมุมมองจากลักษณะกิจกรรมที่คล้ายกันผ่านมุมมองและประสบการณ์ที่ต่างกัน โดยคณะวิทยากรได้กำหนดประเด็นหลักในการหารือภายในกลุ่มย่อยทั้ง 3 ไว้ตามลำดับ คือ ประเด็นของค่านิยมความหมายเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมหรือสิ่งดีๆ ที่อยากให้เกิดขึ้นในพื้นที่ประเด็นของแนวทาง/วิธีการที่จะทำให้สิ่งดีๆ เกิดขึ้น และประเด็นของความต้องการการสนับสนุนจากภายนอก

การประชุมเชิงปฏิบัติการดังกล่าวก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนมุมมองที่หลากหลาย ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ทางความคิดดังกล่าวเป็นการสร้างความตระหนักรู้ให้เกิดขึ้น โดยที่ประชุมทั้งสามกลุ่มย่อย ได้ให้ข้อคิดเห็นในการพัฒนาสังคม ตลอดจนแนวทางในการขับเคลื่อนกิจกรรมด้านสวัสดิการสังคมไว้อย่างน่าสนใจดังต่อไปนี้

1. ทุกกลุ่มมีความเห็นสอดคล้องกันที่ว่า จุดเริ่มต้นในงานพัฒนาสังคมหรือการพัฒนาสังคมที่เกิดขึ้นจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน ควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมหรือสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาคน เพราะเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่าการพัฒนาสังคมที่ไม่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนในสังคมให้มีคุณภาพ ย่อมส่งผลดีมากกว่าผลเสีย ขณะเดียวกันการพัฒนาสังคมก็ควรต้องสร้างเงื่อนไขที่เอื้อต่อการพัฒนาด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟู ส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นการสร้างค่านิยมและแบบอย่างความประพฤติที่ดีให้เกิดขึ้นในสังคม โดยความหมายของการพัฒนาคนมุ่งเน้นที่ความดีความงามทางด้านจิตใจและความประพฤติ รวมไปถึงการมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง เพื่อเป็นกำลังที่สำคัญในการพัฒนาสังคมต่อไป

2. กิจกรรมที่มีอยู่ในสังคมต้องเป็นไปในแนวทางที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสังคม ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาโดยเน้นที่การผลิตแม่พิมพ์ แบบอย่างที่ดี หรือการส่งเสริมการละเล่นอบายมุข สิ่งมีนเมาต่างๆ รวมไปถึงการมีบุคคลต้นแบบในสังคมเพื่อเป็น

แบบอย่างทางความประพฤติ นอกจากนี้ การพัฒนาสังคมต้องให้ความสำคัญกับหน่วยย่อยทางสังคมที่สำคัญที่สุดซึ่งก็คือ สถาบันครอบครัว โดยเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นในทุกครอบครัวก็คือ “กินอมนอนอุ่น” อันเป็นสภาวะที่บ่งบอกถึงการมีชีวิตที่สมดุลและสมบูรณ์ ได้รับการส่งเสริม พัฒนาจากระบบสังคม

3. ระบบสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งสวัสดิการที่มีอยู่ในสังคมต้องเอื้อต่อบุคคลกลุ่มต่างๆ ในสังคมที่เป็นกลุ่มผู้ด้อยโอกาสหรือมีความต้องการจำเป็น (Needs) ที่ต้องการได้รับการพัฒนา ส่งเสริม ฟื้นฟู ดูแลเพื่อป้องกันมิให้ประสบกับภาวะปัญหาความเดือดร้อน หรือเป็นปัญหาสังคมต่อไป ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทั้งคนพิการ ผู้สูงอายุที่ควรได้รับการดูแลและมีการจัดสวัสดิการให้เหมาะสมและเพียงพอ

4. กระบวนการพัฒนาสังคมต้องมุ่งเน้นให้คนในสังคมมีความมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอื้ออาทร และแบ่งปันซึ่งกันและกัน รวมถึงต้องสร้างสังคมที่ปลอดภัยในทุกเหล่า การพนัน ยาเสพติด

5. กระบวนการพัฒนาสังคม ควรมุ่งเน้นให้เกิดการพึ่งตนเองโดยแท้จริง ไม่ใช่การพึ่งพิงจากภายนอกเพียงอย่างเดียว ต้องส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ไม่มีหนี้สิน มีความพออยู่ พอกิน และพอเพียง รวมถึงการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างรู้คุณค่า เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และความยั่งยืน

6. กิจกรรมทางสังคม รวมถึงนโยบายการพัฒนาสังคมควรมุ่งเน้นการสร้าง ความเข้มแข็งของสังคมชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทางด้านจิตใจ ในส่วนของนโยบายการพัฒนาสังคม ควรเป็นนโยบายที่มุ่งส่งเสริมการทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน เช่นการพาลูกหลานเข้าวัด การพัฒนาทางคุณธรรมจริยธรรม การสร้างค่านิยมฟื้นฟูประเพณี วัฒนธรรมชุมชนที่ดีงาม

7. หลายกลุ่มให้ความเห็นในเรื่องของสื่อมวลชนที่ควรมีการนำเสนอข่าวสารที่สร้างสรรค์ เพราะในภาวะสังคมปัจจุบัน สื่อมวลชนมักถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือ

ทางการเมือง นำมาสร้างประโยชน์ใส่ตัว รวมไปถึงการใช้เทคโนโลยีที่ควรมีการใช้
อย่างสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น

8. ทุกกลุ่มได้พูดถึงความเข้มแข็งของชุมชนที่เกิดขึ้นต้องไม่ละเลยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนต้องมีความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดี
ใช้เหตุผลในการพูดคุย ไม่ใช้อารมณ์หรือใช้จำนวนคนที่มากกว่าในการตัดสินใจ
กระทำการต่างๆ ดังเช่นการพูดคุยในเวทีครั้งนี้ที่เราทุกคนต่างก็ใช้เหตุผลในการ
แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ที่ประชุมมีการยกตัวอย่างการนำเสนอเรื่อง การ
ล่มสลาย 4 ด้าน ของสังคมอีสาน คือ ด้านเศรษฐกิจ ครอบครัวยุคใหม่ ระบบนิเวศ
วัฒนธรรม การใช้คำว่าล้มละลายเป็นสิ่งที่ดีเพราะล้มละลายนั้น เราสามารถสร้าง
กลับคืนมาใหม่ได้ ดังเช่นงานที่เราทำอยู่ เรากำลังฟื้นฟูในเรื่องของเศรษฐกิจ ชีวิต
ความเป็นอยู่ที่ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางดำเนินชีวิต ฟื้นฟูระบบนิเวศ
ที่มีมุมมองใหม่เกี่ยวกับป่า เป็นการมองป่าด้วยคุณค่าในเรื่องของอาหาร เปรียบ
เหมือนห้างสรรพสินค้า รวมไปถึงการฟื้นฟูระบบวัฒนธรรมที่ดีงาม ซึ่งเหล่านี้ล้วน
เป็นสิ่งที่งามที่เราทุกคนอยากเห็นร่วมกัน

เวทีกลไกการบูรณาการการพัฒนาสังคม และสวัสดิการสังคม : กรณีพื้นที่ภาคใต้

สรุปเวทีกลไกการบูรณาการการพัฒนาสังคม และสวัสดิการสังคม : พื้นที่ภาคใต้

1. บริบทเชิงพื้นที่ภาคใต้

ภาคใต้เป็นภาคที่มีพื้นที่เป็นอันดับที่ 4 ของประเทศ คิดเป็นร้อยละ 13.8 ของพื้นที่ทั้งประเทศ มีประชากรทั้งหมด 8,654,831 คน คิดเป็นร้อยละ 13.73 ของประเทศ ตั้งอยู่บนคาบสมุทรอินโดจีน ขนาบด้วยทะเลอ่าวไทยทางฝั่งตะวันออก และทะเลอันดามันทางฝั่งตะวันตก ทุกจังหวัดของภาคมีเขตติดต่อกับทะเล ยกเว้น จังหวัดยะลา ลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบ มีป่าไม้ ภูเขา หาดทราย น้ำตก ถ้ำ ทะเลสาบ และกลุ่มเกาะในท้องทะเลทั้งสองฝั่ง มีเทือกเขาที่สำคัญได้แก่ เทือกเขาตะนาวศรี เทือกเขาภูเก็ต เทือกเขานครศรีธรรมราช โดยมีเทือกเขาสันกาลาคีรีเป็นพรมแดนกั้นระหว่างไทย-มาเลเซีย มีแม่น้ำสายสำคัญ ได้แก่ แม่น้ำพุมดวง แม่น้ำตาปี แม่น้ำปัตตานี แม่น้ำท่าทอง แม่น้ำตะกั่วป่า แม่น้ำปากพนัง และแม่น้ำตรัง สภาพอากาศค่อนข้างร้อน แต่เนื่องจากได้รับอิทธิพลของลมมรสุมจึงทำให้มีฝนตกชุกตลอดทั้งปี ภาคใต้จึงมี 2 ฤดู คือฤดูร้อนและฤดูฝน ภาคใต้ประกอบด้วยจังหวัดต่างๆ 14 จังหวัด ซึ่งสามารถจำแนกลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมได้ตามกลุ่มจังหวัด ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มจังหวัดภาคใต้ตอนบน 7 จังหวัด (ประกอบด้วยจังหวัดชุมพร ระนอง นครศรีธรรมราช กระบี่ พังงา ภูเก็ต สุราษฎร์ธานี) เป็นกลุ่มจังหวัดที่มีชนบทธรรมนิยม ประเพณีทางพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศ ประเพณีที่มีชื่อเสียง ได้แก่ ประเพณีชิงเปรตและประเพณีชักพระ ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น เป็นแหล่งอุตสาหกรรมแปรรูปปาล์มน้ำมันชั้นต้น เป็นฐานการท่องเที่ยวทางทะเลชั้นนำของโลก เช่น เกาะภูเก็ต เกาะลันตา เกาะพีพี เป็นฐานอุตสาหกรรมเหล็ก ดีบุก และอุตสาหกรรมพลังงานก๊าซธรรมชาติ

กลุ่มที่ 2 กลุ่มจังหวัดภาคใต้ตอนล่าง 7 จังหวัด (ประกอบด้วย ตรัง พัทลุง สงขลา สตูล ยะลา ปัตตานี นราธิวาส) เป็นฐานการผลิตยางพาราและปาล์มน้ำมันที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ เป็นฐานการผลิตอาหารทะเลแปรรูป เป็นประตูการค้าและการขนส่งเชื่อมโยงประเทศเพื่อนบ้านตามแนวสงขลา-ปีนัง-เมดาน เชื่อมโยงทะเล

อันดามันและอ่าวไทย สงขลา-สตูล ประชากรเกือบร้อยละ 60 นับถือศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะ 3 จังหวัดชายแดน

ภาษาที่ใช้เป็นภาษาไทยสำเนียงชาวใต้ แต่ผู้ที่อยู่ใกล้ชายแดนระหว่างไทยกับมาเลเซียจะพูดภาษาวิหรือภาษามลายู นอกจากเชื้อชาติและภาษาชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมแล้ว ยังมีกลุ่มชาวพื้นเมือง ที่เรียกว่า “ชาวน้ำหรือชาวเล” อาศัยอยู่ตามริมฝั่งทะเลในอำเภอตะกั่วป่า

จังหวัดพังงา หาดราไวย์และ เกาะสิเหร่ จังหวัดภูเก็ต และตามหมู่เกาะต่างๆ ของจังหวัดสตูล ชาวพื้นเมืองเหล่านี้เรียกตัวเองว่า “ชาวไทยใหม่” เชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษ ของชนชาติมลายู ชาวน้ำหรือชาวเล มีสีผิวคล้ำ ร่างกายแข็งแรง นิยสรักสงบนับถือภูตผีปีศาจ มีประเพณีบวงสรวงบรรพบุรุษและเจ้าเกาะ โดยมีพิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์เป็นบทพิสูจนความเชื่ออันนี้ ส่วนอาชีพหลักคือการทำประมง

สำหรับชาวซาไก หรือที่เรียกว่าเงาะป่านั้น เป็นชนพื้นเมืองอีกเผ่าหนึ่งที่อาศัยอยู่ทางภาคใต้ โดยเฉพาะ ที่อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง อำเภอบันนังสตา และอำเภอเบตง ในจังหวัดยะลา ชาวซาไกมีผิวพรรณและรูปร่างคล้ายชาวน้ำ แต่อาศัยอยู่ตาม ป่าเขามีอาชีพหาของป่าและเก่งในการล่าสัตว์

2. การพัฒนาและบริบทการเปลี่ยนแปลง

การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมาของภาคใต้ ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยในด้านเศรษฐกิจดูได้จากปี 2550 ค่าผลิตภัณฑ์ภาคต่อหัว (GRP per capita) ภาคใต้อยู่ที่อันดับที่ 4 ของประเทศ มีค่าเฉลี่ยผลิตภัณฑ์ภาคต่อหัวต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของผลิตภัณฑ์ภาคต่อหัวของทั้งประเทศ มีอัตราการขยายตัวน้อยกว่าภาคอื่นๆ และลดลงมากอย่างเห็นได้ชัด รายได้ของครัวเรือนภาคใต้อยู่ในลำดับที่ 4 ของประเทศ ซึ่งสูงกว่ารายได้เฉลี่ยครัวเรือนทั่วประเทศ เมื่อเปรียบเทียบค่าใช้จ่าย ปี 2549-2551 พบว่า ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนของภาคใต้มีมากกว่าภาคอื่นๆ ซึ่งเป็นลำดับที่ 2 ของประเทศ รองจากกรุงเทพฯ และ 3 จังหวัดปริมณฑลอยู่เพียงเล็กน้อย

ภาวะการท้องเที่ยวขยายตัวในอัตราที่ชะลอลง เนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบทางการเมืองในประเทศที่มีการปิดสนามบินและวิกฤตเศรษฐกิจโลก อย่างไรก็ตาม การที่ภาครัฐและเอกชนเร่งประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจในสถานการณ์และการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้นักท่องเที่ยวมีความมั่นใจในความปลอดภัยรวมทั้งเป็นช่วงปิดภาคเรียนของมาเลเซีย ส่งผลให้นักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียที่เป็นนักท่องเที่ยวหลักของภาคใต้ตอนล่างเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น จึงทำให้นักท่องเที่ยวโดยรวมชะลอลงไม่มาก

สำหรับแนวโน้มเศรษฐกิจในปี 2552 คาดว่าจะชะลอตัวต่อเนื่อง เนื่องจากได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจโลก ประกอบกับรายได้เกษตรกรมีแนวโน้มชะลอตัวลง จากการที่ราคายางพาราและปาล์มน้ำมันมีแนวโน้มลดลงตามราคาในตลาดโลก อันเนื่องมาจากความต้องการที่ลดลง นอกจากนี้การส่งออกและการท่องเที่ยวจะชะลอตัวตามการชะลอตัวของเศรษฐกิจโลก

จากการที่ภาคใต้มีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่แตกต่างจากภาคอื่นๆ ซึ่งส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคม โดยดูได้จากอัตราการว่างงานที่เพิ่มขึ้น โดยจังหวัดนราธิวาสมีอัตราการว่างงานสูงที่สุด รองลงมา คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช ส่วนจังหวัดระนองมีอัตราการว่างงานน้อยที่สุด ภาคใต้มีส่วนของผู้ย้ายถิ่นน้อยเป็นอันดับสอง รองลงมาจากกรุงเทพฯ แต่มีการย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานต่างประเทศเพิ่มขึ้น ส่วนใหญ่เดินทางไปทำงานประเทศมาเลเซีย อินเดีย และ สิงคโปร์

ในส่วนของสภาพครอบครัว พบว่า ภาคใต้มีการจดทะเบียนสมรส และการหย่าร้างน้อยกว่าภาคอื่นๆ มีจำนวนผู้สูงอายุอาศัยอยู่น้อยกว่าทุกภาค แต่มากกว่ากรุงเทพมหานครเล็กน้อย มีคนพิการอาศัยอยู่ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ แต่มากกว่าคนพิการในภาคกลางและกรุงเทพมหานครมีจำนวนเด็กกำพร้า เด็กเร่ร่อน เด็กถูกทอดทิ้ง เด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์น้อยกว่าทุกภาค แต่มากกว่าภาคกลาง เด็กและเยาวชนภาคใต้มีสถานการณ์ทางสังคมน่าเป็นห่วงในเรื่องของความยากจน ยาเสพติด และขาดความอบอุ่นในครอบครัว โดยเด็กจะเล่นเกมออนไลน์เพิ่มขึ้น ใช้เวลาส่ง SMS มากขึ้น เล่นอินเทอร์เน็ตมากขึ้น ใช้จ่ายเงินเพิ่มมากขึ้น

ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่มากขึ้น ไปเที่ยวกับพ่อแม่หรือพี่น้องลดลง มีเวลาที่พบปะพูดคุยกับผู้ปกครองหรือญาติน้อยลง ในเด็กประถมและมัธยมต้นจะช่วยงานบ้านลดลง อยู่บ้านคนเดียวมากขึ้น คิดเชิงบวกลดลง เชื้อกฏแห่งกรรมลดลง ถูกล่อลวงละเมิดทางเพศเพิ่มขึ้น ขอบำบัดยาเสพติดเพิ่มขึ้น พื้นที่เสี่ยงเพิ่มขึ้น และมีร้านอินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้น

ภาคใต้มีค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์ต่ำกว่าภาพรวมของประเทศ หากพิจารณาในรายมิติ พบว่า มิติที่มีค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์เฉลี่ยสูงกว่าภาพรวมของประเทศ ได้แก่ มิติสุขภาพอนามัย มิติมีงานทำและรายได้ มิติครอบครัว มิติสิทธิและความเป็นธรรม และมิติการเมืองและธรรมาภิบาล ในขณะที่มิติที่อยู่อาศัย มิติการศึกษา มิติความมั่นคงส่วนบุคคล มิติการสนับสนุนทางสังคม มิติทางสังคม-วัฒนธรรมมีค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์ต่ำ ในส่วนของความสุขมวลรวมก็เช่นกัน พบว่า ประชาชนในภาคใต้มีคะแนนความสุขมวลรวมต่ำ โดยต่ำเป็นอันดับสองรองจากกรุงเทพฯที่ต่ำที่สุด นอกจากนี้ในเรื่องของการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนในภาคใต้ยังมีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่นทั้งประเทศอีกเช่นกัน

ด้านสิ่งแวดล้อมของภาคใต้ เนื่องจากเป็นภาคที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลทั้งด้านทิศตะวันตกและทิศตะวันออกของประเทศไทย มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติทั้งป่าไม้และท้องทะเลที่สวยงาม จึงเป็นแหล่งอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่สำคัญในประเทศไทย ทำให้ประสบกับปัญหาในเรื่องของคุณภาพของแหล่งน้ำอยู่บ้าง แม้จะไม่มากเท่าภาคอื่น โดยแหล่งน้ำที่มีคุณภาพดีในภาคใต้ ได้แก่ แม่น้ำตาปิตอนบน แม่น้ำสายบุรี แม่น้ำพุมดวง แม่น้ำปัตตานี และแม่น้ำหลังสวน ส่วนคุณภาพน้ำที่อยู่ในเกณฑ์พอใช้ได้แก่ แม่น้ำตาปิตอนล่าง และแม่น้ำชุมพร และแหล่งน้ำที่อยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรม ได้แก่ แม่น้ำตรัง ทะเลหลวง ทะเลน้อย แม่น้ำปากพอง ทะเลสาบสงขลา และคลองเทพา ในส่วนของคุณภาพน้ำทะเลที่อ่าวไทยฝั่งตะวันตกเริ่มจากจังหวัดเพชรบุรีถึงจังหวัดสงขลา คุณภาพน้ำทะเลส่วนใหญ่อยู่ในระดับดีถึงพอใช้ บริเวณที่อยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรม ได้แก่ ปากคลองบ้านบางตะบูน บ้านแหลม ปากแม่น้ำชุมพร และอ่าวปากหาด ทะเลด้านฝั่งอันดามันเริ่มจากจังหวัดระนองถึงจังหวัดสตูล คุณภาพน้ำทะเลส่วนใหญ่อยู่ในระดับดี บริเวณที่อยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรม คือ หาดชาญดำริ (ปากแม่น้ำระนอง)

การกระจายและปริมาณของพื้นที่ป่าชายเลนในจังหวัดต่างๆ ของประเทศไทย ส่วนใหญ่จะมีมากทางภาคใต้ โดยจะพบทั้งทางด้านฝั่งตะวันออกติดกับอ่าวไทย และฝั่งตะวันตกด้านทะเลอันดามัน ส่วนมากจะเกิดเป็นแนวยาวติดต่อกันทางชายฝั่งทะเลด้านตะวันตก หรือด้านทะเลอันดามัน ในเขตจังหวัดระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง และสตูล ส่วนชายฝั่งด้านตะวันออก หรือด้านอ่าวไทย จะพบตามปากน้ำและลำน้ำใหญ่ๆ ในจังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา และปัตตานี แต่จากการสำรวจพบว่าปริมาณพื้นที่ป่าชายเลนเหล่านี้ลดลงจากในอดีตอยู่มาก

ภาคใต้เป็นภาคที่มีแร่ธาตุต่างๆ มากมาย แร่ที่ขุดได้มากที่สุดในภาคนี้และในประเทศ คือ ดีบุก มีมากที่สุดทางชายฝั่งตะวันตกในเขตจังหวัดพังงา ภูเก็ต และระนอง จังหวัดทางชายฝั่งตะวันออกมีแร่ดีบุกเกือบทุกจังหวัด ยกเว้นจังหวัดปัตตานี และนราธิวาส แร่ที่มีค่าทางเศรษฐกิจชนิดอื่นๆ ได้แก่ หินปูน ยิปซัม เฟลด์สปาร์ หินดินดาน ดินขาว หวายแก้ว แร่เซอร์คอน (ZIRCON) รวมทั้งมีแหล่งน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ

3. ความห่วงใยต่อพื้นที่ภาคใต้

ผลจากการวิเคราะห์เอกสารร่วมกับการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่ภาคใต้ สามารถสรุปถึงประเด็นสำคัญที่เป็นปัญหาและเป็นข้อห่วงใยในพื้นที่ภาคใต้ได้แก่ ปัญหาการประมงในเขตภาคใต้ คือ การเปลี่ยนแปลงคุณภาพของน่านน้ำ เช่น การทำลายป่าชายเลน การตื้นเขินของบริเวณปากน้ำ การทำเหมืองแร่ ทำให้เกิดผลเสียต่อแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำตามธรรมชาติตลอดจนการจับสัตว์น้ำที่มีขนาดเล็กจนเกินไปเป็นการทำลายวงจรชีวิตของสัตว์น้ำทะเล นอกจากนี้การขยายเขตเศรษฐกิจจำเพาะ 200 ไมล์ทะเลที่ซับซ้อนกันของประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน ทำให้มีผลกระทบต่อการประมงน้ำลึกอย่างยิ่ง

ปัญหาป่าชายเลนเสื่อมโทรม ภาคใต้มีป่าชายเลนมีเนื้อที่กว้างกว่าภาคอื่นๆ ทั้งหมด ป่าชายเลนนี้มีประโยชน์หลายประการ นอกจากจะสามารถตัดไม้มาใช้ประโยชน์เป็นฟืนและถ่านแล้วยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำด้วย ในปัจจุบันได้มี

การตัดไม้จากป่าชายเลนมาใช้ประโยชน์มากเกินไปจนเกิดความเสื่อมโทรมลง ซึ่งก่อให้เกิดผลเสียทางด้านนิเวศวิทยาของสัตว์น้ำในอนาคต นักวิชาการได้ให้ความสนใจในเรื่องป่าชายเลนนี้มาก ในขณะนี้ได้มีการสำรวจและศึกษาเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาคความเสื่อมโทรมของป่าชายเลนต่อไป

ปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ ชายแดนภาคใต้ซึ่งเป็นภาคที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งที่เป็นพื้นดินและพื้นน้ำจึงมักมีปัญหาชายแดนเกิดขึ้นเสมอๆ ได้แก่ ปัญหาการลักลอบขนส่งสินค้าและอาวุธ ปัญหาโจรจ้นคอมมิวนิสต์ ปัญหาคนสองสัญชาติ และปัญหาขบวนการโจรก่อการร้ายชายแดน เป็นต้น

ในด้านสังคมของภาคใต้จะพบว่า ปัญหาด้านเด็กและเยาวชนยังเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วง อีกทั้งในด้านความมั่นคงของมนุษย์ ภาคใต้มีค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์ต่ำกว่าภาพรวมของประเทศ มีเพียงมิติมีงานทำและรายได้ มีค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์สูง ในขณะที่มิติที่อยู่อาศัย มิติการศึกษา มิติความมั่นคงส่วนบุคคล มิติการสนับสนุนทางสังคม มิติทางสังคม-วัฒนธรรมมีค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์ต่ำ ซึ่งควรได้รับการส่งเสริมและแก้ไขอย่างเร่งด่วน

4. ผลการประมูมที่เกิดขึ้น

การประชุมเชิงปฏิบัติเวที “การบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม” ในพื้นที่ภาคใต้ ณ โรงแรมเมืองลิเกอร์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ระหว่างวันที่ 12-13 พฤษภาคม 2552 เป็นการประชุมเพื่อค้นหาแนวทางการบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการ รูปแบบของกิจกรรมนอกจากจะมีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ทางสังคมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทพื้นที่ภาคใต้

คณะวิทยากรได้จัดแบ่งผู้เข้าร่วมประชุมออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ อันได้แก่ กลุ่มที่ 1. กลุ่มแผนแม่บทชุมชน อันประกอบด้วย จังหวัดนครศรีธรรมราช สตูล สงขลา พัทลุง และ กลุ่มที่ 2. กลุ่มสวัสดิการชุมชน อันประกอบด้วย จังหวัดชุมพร ตรัง ภูเก็ต และปัตตานี วัตถุประสงค์ในการประชุมกลุ่มย่อยคือ เพื่อให้แต่ละ

กลุ่มได้ค้นหาแนวทางร่วมกันในการบูรณาการการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมในพื้นที่ ผ่านการระดมความคิด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานที่หลากหลายในประเด็นกิจกรรมร่วมที่คล้ายคลึงกัน โดยมุ่งหวังให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างเข้มข้น (Active Participation) ในการสะท้อนแนวคิดมุมมองจากลักษณะกิจกรรมที่คล้ายกันผ่านมุมมองและประสบการณ์ที่ต่างกัน

ประเด็นหลักในการหารือภายในกลุ่มย่อยทั้งสอง ได้แก่ การนิยามความหมายเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมหรือสิ่งดีๆ ที่อยากให้เกิดขึ้นในพื้นที่ แนวทาง/วิธีการที่จะทำให้ง่ายๆ เกิดขึ้น และความต้องการการสนับสนุนจากภายนอก ซึ่งที่ประชุมกลุ่มย่อยทั้งสองกลุ่มได้สรุปประเด็นสาระสำคัญเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาสังคมและการบูรณาการงานด้านการพัฒนาและการจัดสวัสดิการไว้เป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. การพัฒนาต้องเริ่มที่ตัวเรา เราต้องรู้ว่าเราต้องการอะไร เรากำลังพูดถึงชีวิตจริงๆ ของการพัฒนาที่ต้องระเบิดจากข้างใน ต้องมีความดีงาม มีหลักธรรมในการพัฒนา มีระบบคุณค่าในการพัฒนา เพราะระบบคุณค่าในการพัฒนาเป็นสิ่งที่สำคัญมาก การพัฒนาที่ขาดจริยธรรมเปรียบเสมือนปีศาจร้ายที่หลอกหลอน เพราะเป็นการใช้กำลังที่มากกว่าของคนที่มีอำนาจในการกดขี่ทรัพยากรท้องถิ่นขึ้นมาเป็นการพัฒนาของคนที่มีอำนาจ จึงเกิดภาวะมือใครยาวสาวได้สาวเอา แต่สิ่งที่ที่ประชุมได้อภิปรายร่วมกันเป็นการพูดถึงการพัฒนาที่เน้นหลักคุณธรรม เอาหลักความเชื่อทางศาสนา ความดีความ ความจริงมาเป็นหลักพื้นฐานในการพัฒนา ซึ่งทำให้รู้จักมองเพื่อนมนุษย์อย่างมีคุณค่า เคารพเพื่อนมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคมก่อให้เกิดจิตใจที่งาม

สิ่งที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ การพัฒนาของทุกกลุ่มไม่มีกลุ่มใดพูดถึงเรื่องเงินเป็นปัจจัยสำคัญ หากแต่กล่าวถึงการพัฒนาคนต้องพัฒนาที่จิตใจ ความคิด มากกว่าพัฒนาทางวัตถุ การที่จะได้ซึ่งสิ่งที่มีมูลค่าโดยละเลยคุณค่าที่แท้จริง

2. การพัฒนาต้องเริ่มจากจุดเล็กไปสู่จุดใหญ่ เป็นการระเบิดจากข้างในต้องขยายออกจาก โดยเริ่มจากครอบครัว เครือญาติ ชุมชน สังคม ที่ต้องสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทั้งในลักษณะการกำหนดแนวทางการพัฒนา การกำหนด

กติกา และร่วมปฏิบัติอย่างไม่รอคอย พัฒนาเป็นระบบ จากตัวเรา สู่กลุ่ม สู่จังหวัด สู่ระดับภาค ต่อไป

การพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมที่ต้องระเบิดจากข้างในนั้น เป็นการสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องไม่ใช่เพียงการพูดถึงเพียงแค่การเข้ามาเป็นสมาชิก การเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน แต่ต้องหมายถึงการมีค่านิยมที่ถูกต้อง ตามหลักธรรม มีแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้อง รู้ว่ากำลังจะพัฒนาอะไร ฉะนั้น ภาพของการระเบิดจากข้างในจึงเป็นสิ่งที่ชัดเจนมาก เพราะการระเบิดไม่คอยใคร ดังนั้น การพัฒนาจึงอยู่ที่ตัวเราเพราะเรารู้อยู่เสมอว่าเรากำลังจะพัฒนาอะไรอย่างไม่รอคอย

3. การพัฒนาต้องเน้นการส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง ของชุมชนกล่าวคือ การพัฒนาที่พูดถึงนั้นไม่ได้หมายถึงว่ารัฐจะเข้ามาทำอะไร จะมีแนวทางการพัฒนาอย่างไร (ที่มาจากภายนอก) แต่เรากำลังพูดถึงชีวิตจริงว่า ลูกของเราต้องเป็นอย่างไร สังคม บ้าน ทรัพยากรในพื้นที่ต้องเป็นอย่างไร และสิ่งที่สำคัญที่สุดที่ทุกกลุ่มพูดถึง คือหลักธรรมในการพัฒนา เราพัฒนาสังคมเพราะเราอยากเห็นสังคมที่ดีงาม แตกต่างจากนักการเมืองที่มองเรื่องผลประโยชน์เป็นสำคัญ โดยไม่คำนึงถึงหลักธรรม

4. การพัฒนาต้องเน้นการพึ่งพิง พึ่งพาตนเองเป็นหลักสำคัญ โดยที่ประชุมได้เน้นคำพูดที่ว่า “เราไม่เคยสร้างฝันให้ตัวเอง เราไม่รอโอกาสหรือให้โอกาสมาหาเรา” นอกจากคำพูดดังกล่าวแล้ว ผู้เข้าร่วมประชุมได้แสดงออกซึ่งความต้องการที่จะพัฒนาเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง โดยเน้นว่าสิ่งที่กำลังดำเนินการในพื้นที่ไม่สามารถสื่อสารให้สังคมภายนอกได้รู้และเข้าใจในการกระทำได้ ดังนั้น ควรมีเครื่องมือในการทำงานด้านการพัฒนาที่จะช่วยสรุปความรู้การทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การถอดบทเรียนที่ควรเป็นสิ่งที่ได้รับการส่งเสริม เพื่อเรียนรู้ตนเองและสื่อสารกับสังคมภายนอกได้มากยิ่งขึ้น

5. การทำงานด้านการพัฒนาแนวใหม่ที่จะเกิดขึ้นต้องเป็นการสร้างความร่วมมือในระดับพื้นที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาความสัมพันธ์และความเข้าใจในการทำงาน เพราะการสร้างความร่วมมือที่ผ่านมานั้นมักหมายถึง การร่วมคิด ร่วมกันปฏิบัติ วางแผน ติดตามประเมินผล และรับผลประโยชน์ร่วมกัน นั่นเป็นความ

หมายที่เรามักคุ้นเคย แต่การทำงานที่จะเกิดขึ้นต่อไประดับภาคนั้น จำเป็นต้องมีการยกระดับความร่วมมือ ต้องสร้างความไว้วางใจ เชื่อใจต่อกัน ฉะนั้น ภายหลังจากประชุมชนในครั้งนี้จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นการทำงานในระดับที่มากกว่าการทำงานในพื้นที่ของตน ต้องสร้างความเชื่อใจและไว้วางใจต่อกัน เพราะสิ่งนี้จะเป็นพลังสำคัญที่จะทำให้เกิดการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ ทำให้เกิดการยอมรับซึ่งจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาสังคมภาคต่อไป

6. แนวทางการพัฒนาสังคมที่เกิดขึ้นต่อไปจะยั่งยืนหรือไม่ ส่วนสำคัญขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านตัวบุคคลที่ต้องมีการสร้างผู้นำหรือแกนนำรุ่นใหม่ ซึ่งทุกกลุ่มได้พูดถึงการพัฒนาผู้ก่อการดี หมายถึงเราต้องสร้างเยาวชน คนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาสืบทอดการทำงานของเรต่อไป

7. กระบวนการทำงานพัฒนานั้นต้องมีการทบทวนรูปธรรม การติดต่อความร่วมมือในการทำงานให้ชัดเจน หลายกลุ่มกล่าวถึงการเชื่อมโยงการทำงาน การบูรณาการ เชื่อมโยงข้อมูลการพัฒนาในพื้นที่ที่ต้องมีการจัดการข้อมูลชุมชน มีการถอดบทเรียนอยู่เสมอเพื่อให้ข้อมูลที่เท่าทันต่อปัจจุบัน ซึ่งประเด็นดังกล่าวมิได้หมายความว่า เป็นหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เท่านั้น ดังคำพูดของผู้แทนจากบ้านบางโรงที่ได้กล่าวไว้ว่า “...ถ้าเราไม่ช่วยเหลือกัน เราคงอยู่ไม่ได้ในสังคมโลกาภิวัตน์...” คำพูดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า จำเป็นที่จะต้องทำงานร่วมกัน วันนี้เราคือคนที่แข็งแรง เพื่อนเราก็แข็งแรง แต่วันใดถ้าเราแข็งแรง แต่คนอื่นอ่อนแอหมด เราย่อมได้รับผลกระทบจากคนที่อ่อนแอ ฉะนั้น การทำงานที่มีความร่วมมือกันจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นเป็นอย่างมาก

เวทีกลไกการบูรณาการการพัฒนาสังคม และสวัสดิการสังคม : กรณีพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สรุปเวทีกลไกการบูรณาการการพัฒนาสังคม และสวัสดิการสังคม : พื้นที่ภาคตะวันออก

1. บริบทเชิงพื้นที่ภาคตะวันออก

ภาคตะวันออกเป็นภูมิภาคย่อยทางทิศตะวันออกของประเทศไทยมีพื้นที่ขนาดเล็กกว่าภาคอื่นๆ เดิมทีภาคนี้เรียกรวมเป็นภาคกลางแต่เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศซึ่งต่างไปจากภาคกลาง คือผลิตผลและภูมิอากาศคล้ายคลึงกับภาคใต้ นับเป็นอีกภูมิภาคหนึ่งที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นแหล่งอุตสาหกรรมผลไม้ และอัญมณีของประเทศ ภาคตะวันออกมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูง สลับกับภูเขาสูงเตี้ยๆ มีชายฝั่งทะเลที่เรียบยาวและโค้งเว้า มีเทือกเขาจันทบุรีอยู่ทางด้านชายฝั่งทะเลตะวันออกทอดตัวไป ทางด้านทิศตะวันตกจรดกับเทือกเขาบรรทัด ซึ่งเป็นเทือกเขาที่เป็นเส้นแบ่งเขตอาณาจักรของประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา และมีแม่น้ำสายสำคัญอยู่หลายสายที่ไหลลงสู่อ่าวไทย ได้แก่ แม่น้ำระยอง แม่น้ำจันทบุรี แม่น้ำประแสร์ และแม่น้ำตราด ทางคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้แบ่งภาคตะวันออกประกอบด้วย 9 จังหวัด ได้แก่ จันทบุรี ชลบุรี ตราด ระยอง ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี สระแก้ว นครนายก สมุทรปราการ ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละจังหวัด ดังนี้

จังหวัดจันทบุรี เป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายทางกายภาพ มีสภาพพื้นที่โดยทั่วไป ทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกเป็นป่าไม้ ภูเขา และที่ราบสูงเป็นส่วนใหญ่ ทิศใต้เป็นชายฝั่งทะเลมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม บางแห่งเป็นอ่าวแหลมและหาดทราย จันทบุรีจึงเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติทั้งในดินและในน้ำ เป็นศูนย์กลางสำคัญของธุรกิจด้านอัญมณี นอกจากนี้สภาพดินฟ้าอากาศและผืนดินยังเอื้ออำนวยแก่การปลูกพืชผลการเกษตร โดยเฉพาะผลไม้ที่ขึ้นชื่อของจังหวัด ได้แก่ เงาะ ทุเรียน มังคุด ลำไย และผลิตผล พริกไทย ส่วนบริเวณชายฝั่งทำการประมงและผลิตภัณช์มีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามหลายแห่ง ดังนั้นจังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของภาคตะวันออกไทย

จังหวัดชลบุรี เป็นพื้นที่ตั้งอยู่ติดทะเลและมีชายฝั่งทอดยาวถึง 160 กิโลเมตร ส่งผลให้มีอากาศเย็นสบายตลอดปี ฤดูร้อนไม่ร้อนจัด ฤดูหนาวอากาศไม่ถึงกับแห้งแล้งมากนัก เพราะยังมีฝนตกอย่างชุ่มฉ่ำภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ตอนในของจังหวัด ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาและที่ราบลอนลูกคลื่นสลับกันไป มักจะมีฝนตกชุกกว่าชายฝั่งทะเล ความได้เปรียบทางทำเลที่ตั้ง ณ ชายฝั่งทะเลซึ่งมีคลื่นลมไม่แรงจัดตลอดปี ทำให้ชลบุรีกลายเป็นเมืองท่าสำคัญมาแต่ครั้งโบราณกาล ส่งผลให้ปัจจุบันชลบุรีได้รับการวางแผนให้เป็นเมืองหลักทางด้านอุตสาหกรรมและการค้าชายของภาคตะวันออก มีท่าเรือแหลมฉบัง เป็นท่าเรือพาณิชย์สำคัญของประเทศไทย เป็นรองก็แต่ท่าเรือกรุงเทพฯ เท่านั้น และยังมีโรงงานอุตสาหกรรมมากมาย อาทิ โรงกลั่นน้ำมัน โรงงานประกอบรถยนต์ โรงงานน้ำตาลทราย โรงงานมันสำปะหลังอัดเส้นและอัดเม็ด และโรงงานผลิตชิ้นส่วนอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น นอกจากนี้ชลบุรียังมีแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมหลากหลาย ทั้งด้านธรรมชาติและสรรพชีวิต วัดวาอารามเก่าแก่ วิถีชีวิตชุมชนน่าสัมผัส งานหัตถกรรมอันประณีต รวมถึงยังมีสถาบันเท็กซัสสมัย ควบคู่ไปกับกิจกรรมผจญภัยหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการขี่ม้า ดำน้ำ เล่นเรือใบ ขึ้นเครื่องร่อน ฯลฯ ซึ่งต่างก็ช่วยส่งเสริมให้เมืองชลมีความน่าดึงดูดในทุกมิติ

จังหวัดตราด มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงและประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ ประเทศกัมพูชา มีทิวเขาบรรทัดเป็นแนวกันเขตแดนทิศตะวันตก และมีอาณาบริเวณทั้งที่เป็นแผ่นดินและพื้นน้ำ ประกอบด้วยเทือกเขาสูงอุดมด้วยป่าเบญจพรรณและป่าดิบ ทางส่วนบริเวณหมู่เกาะต่างๆ ทางด้านใต้ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงชันเดียวกัน ตอนเหนือเป็นที่ราบบริเวณภูเขา ตอนกลางเป็นที่ราบลุ่มน้ำที่อุดมสมบูรณ์แล้วลาดลงเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล สภาพภูมิประเทศที่ปรากฏจึงแบ่งเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเหมาะสำหรับทำนาข้าวและปลูกผลไม้

บริเวณที่ราบบริเวณภูเขาเหมาะสมแก่การทำสวนผลไม้ ยางพารา และสับปะรด บริเวณที่สูง ภูเขา และเกาะต่างๆ ซึ่งส่วนมากมีสภาพเป็นพื้นที่ป่าไม้ และ

บริเวณที่ราบต่ำชายฝั่งทะเล บริเวณนี้เป็นป่าชายเลนอย่างหนาแน่น และยังเป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์น้ำบางชนิดด้วย

จังหวัดระยอง ตั้งอยู่ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกของประเทศไทยมีชายฝั่งทะเลยาวประมาณ 100 กิโลเมตร มีเนื้อที่ 3,552 ตารางกิโลเมตร เป็นแหล่งอาหารทะเลและผลไม้จำนวนมาก เป็นเมืองอุตสาหกรรมและเป็นที่ตั้งของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งเป็นเมืองท่องเที่ยวชายทะเลที่สำคัญ

จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกและเป็นจังหวัดเดียวในประเทศไทยที่มีอาณาเขตติดต่อกับกรุงเทพมหานครที่ไม่ได้เป็นจังหวัดบริเวณพื้นที่ทางทิศตะวันตกและทิศใต้ของจังหวัดติดต่อกับกรุงเทพมหานคร จังหวัดสมุทรปราการ และจังหวัดชลบุรี มีสภาพเป็นที่ลุ่ม พื้นที่ส่วนนี้มีแนวโน้มจะกลายเป็นย่านอุตสาหกรรม ชุมชนเมือง การบริการ และที่อยู่อาศัย และอยู่ใกล้สนามบินสุวรรณภูมิ จะเป็นตัวเร่งขยายความเจริญเติบโตของบ้านเมืองฉะเชิงเทรา ส่วนพื้นที่ตอนกลางของจังหวัดเป็นพื้นที่ฝั่งแม่น้ำบางปะกง ส่วนใหญ่ทำการเกษตรกรรมปลูกข้าว ผลไม้ เลี้ยงสัตว์ และพืชไร่ ขณะนี้มีเขื่อนทดน้ำบางปะกงในท้องที่อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา ซึ่งได้สร้างเสร็จในต้นปี 2543 ความจุต้นทุน 30 ล้านลูกบาศก์เมตร สำหรับอำเภอแปลงยาวจะเป็นเขตพื้นที่อุตสาหกรรม นอกจากนี้จังหวัดฉะเชิงเทรายังมีบริเวณที่เป็นที่ราบลุ่มภูเขา มีป่าไม้เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และแหล่งต้นน้ำลำธาร เป็นแหล่งน้ำต้นทุนในการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรม การบริการ และกิจการประปาของชุมชนอีกด้วย

จังหวัดปราจีนบุรี เป็นจังหวัดแห่งมรดกโลก ซึ่งมีอุทยานแห่งชาติที่เป็นมรดกโลกถึง 2 แห่ง

จังหวัดสระแก้ว สภาพทั่วไปพื้นที่จังหวัดสระแก้วโดยรวม เป็นพื้นที่ราบถึงที่ราบสูงและมี

ภูเขาสูงสลับซับซ้อน มีระดับความสูงจากน้ำทะเล 74 เมตร กล่าวคือ ด้านเหนือมีทิวเขาบรรทัดซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำบางปะกง มีลักษณะเป็นป่าเขาที่

ได้แก่ บริเวณอุทยานแห่งชาติปางสีดา เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ด้านใต้ มีลักษณะเป็นที่ราบเชิงเขา มีสภาพเป็นป่าโปร่ง และที่สำคัญยังเป็นจังหวัดชายแดนด้านตะวันออกตอนบนของประเทศจึงเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศในการค้าและการท่องเที่ยวชายแดนอีกจังหวัด

จังหวัดนครนายก สภาพโดยทั่วไปเป็นที่ราบ ทางตอนเหนือและตะวันออก เป็นภูเขาสลับชั้นในเขตอำเภอบ้านนา อำเภอเมืองนครนายก และอำเภอปากพลี ส่วนหนึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ซึ่งเป็นเขตรอยต่อกับอีก 3 จังหวัด ได้แก่ สระบุรี นครราชสีมา และปราจีนบุรี ซึ่งมีเทือกเขาติดต่อกับเทือกเขาทางพญาเย็น มียอดเขาสูงที่สุดของจังหวัดคือ ยอดเขาเขี้ยวมีความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,351 เมตร ส่วนทางตอนกลางและตอนใต้เป็นที่ราบอันกว้างใหญ่ เป็นส่วนหนึ่งของที่ราบสามเหลี่ยมลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาที่เรียกว่า “ที่ราบกรุงเทพฯ” ลักษณะดินเป็นดินปนทรายและดินเหนียวเหมาะแก่การ ทำนา ทำสวนผลไม้ และการอยู่อาศัย

จังหวัดสมุทรปราการ หรือเรียกโดยทั่วไปว่า “เมืองปากน้ำ” เป็นเมืองหน้าด่านทางทะเลที่สำคัญในอดีต ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา โดยอยู่ตอนปลายสุดของแม่น้ำเจ้าพระยาและเหนืออ่าวไทย มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงโดยทิศเหนือติดต่อกับกรุงเทพมหานคร ทิศใต้ติดต่อกับอ่าวไทย ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดฉะเชิงเทรา และทิศตะวันตกติดต่อกับกรุงเทพมหานคร ทำให้เป็นเมืองที่รองรับการขยายตัวและการเจริญเติบโตของกรุงเทพฯ ในการถ่ายเทประชากร การคมนาคม และเป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่สำคัญ อีกทั้งในฐานะที่เป็นจังหวัดหน้าด่านทางทะเลจึงเป็นพื้นที่หลักในการรับส่งสินค้าทางเรือก่อนกระจายไปในเขตเมืองและเขตอื่นๆ

2. การพัฒนาและบริบทการเปลี่ยนแปลง

ภาคตะวันออกมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจส่วนรวมของประเทศ โดยมูลค่าผลิตภัณฑ์ภาคสูงเป็นอันดับแรกของประเทศ มีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจสูงกว่าภาพรวมของประเทศ และปี 2550 ยังพบว่าจังหวัดที่มีมูลค่าผลิตภัณฑ์สูงสุด 10 อันดับอยู่ในภาคตะวันออก 4 จังหวัดได้แก่ จังหวัดระยอง สมุทรปราการ ชลบุรี และฉะเชิงเทรา

ในด้านสังคม พบว่า การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกไปอย่างชัดเจน วิถีชีวิตของสังคมอุตสาหกรรมและสังคมเมืองได้เข้ามาแทนที่สังคมเกษตรกรรมและสังคมชนบทอย่างรวดเร็ว การอพยพย้ายถิ่นของประชากรในภาคตะวันออกนี้มีสัดส่วนของผู้ย้ายถิ่นน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ ส่วนใหญ่เกิดจากการอพยพย้ายถิ่นจากภูมิภาคอื่นเข้ามาอาศัยในภาคตะวันออกซึ่งมีอยู่สม่ำเสมอ โดยแต่เดิมเป็นการย้ายเฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่ในแถบจังหวัดที่อยู่ทางตะวันออกของภาคกลางไปอยู่ชลบุรีเท่านั้น ต่อมาอัตราการอพยพย้ายถิ่นภายในภูมิภาคสูงขึ้นและมีรูปแบบเปลี่ยนไปคือแทนที่จะอพยพย้ายถิ่นไปอยู่ชลบุรีเช่นเดิม กลับย้ายต่อไปยังจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราดเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากจังหวัดทั้งสามนี้ยังมีพื้นที่สำหรับทำการเพาะปลูกพืชผลต่างๆ และการขาดพลอยในแหล่งใหม่เพิ่มขึ้น

ในส่วนของการขยายตัวของเมือง จำนวนผู้สูงอายุ เด็กกำพร้า เด็กเร่ร่อน เด็กถูกทอดทิ้ง เด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ พบว่า ภาคตะวันออกมีอัตราเหล่านี้ต่ำกว่าภาคอื่นๆ แต่อย่างไรก็ตามพบว่า สภาพการณ์เด็กและเยาวชนภาคตะวันออกยังคงน่าเป็นห่วงในเรื่องการอยู่กับสื่อมากเกินไป การเล่นเกมอินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ใช้จ่ายเงินเพิ่มมากขึ้น มีเวลาอยู่กับพ่อแม่ลดลง ไปเที่ยวกับพ่อแม่ พึ่งพอใจเวลาที่ได้พบปะพูดคุยกับปู่ย่าตายายหรือญาติผู้ใหญ่ อยู่ก่อนแต่งหรือมีเพศสัมพันธ์ระหว่างเรียนมากขึ้น กระแสบริโภคนิยมในเรื่องเครื่องมือสื่อสารมากขึ้น มีพฤติกรรมใช้ความรุนแรงตัดสินปัญหาและขาดความอบอุ่นในครอบครัว เหล่านี้ล้วนส่งผลต่อความมั่นคงของมนุษย์และความสุขมวลรวม ซึ่งพบว่า ต่ำกว่าภาคอื่นๆ โดยค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์ที่ภาคตะวันออกใช้ร่วมกับภาคกลางมีค่าต่ำที่สุดเมื่อเทียบกับทั้งประเทศ

หากพิจารณาในรายมิติด้านความมั่นคงของมนุษย์ พบว่า มิติมีงานทำและรายได้ มิติสุขภาพอนามัย และมิติสังคม-วัฒนธรรมมีค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์สูง ในขณะที่มิติที่อยู่อาศัย มิติการศึกษา มิติความมั่นคงส่วนบุคคล มิติครอบครัว มิติการสนับสนุนทางสังคม มิติสิทธิความเป็นธรรม และมิติการเมืองและธรรมาภิบาลมีค่าดัชนีความมั่นคงของมนุษย์ต่ำ ส่วนการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนในภาคตะวันออกพบว่ามีการจัดตั้งเป็นจำนวนน้อยรองจากภาคใต้ที่มีสภาองค์กรชุมชนน้อยที่สุด

ด้านสิ่งแวดล้อมของภาคตะวันออก เนื่องจากเป็นภาคที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลของประเทศไทย มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติทั้งป่าไม้ แร่ธาตุ และท้องทะเลที่สวยงาม จึงเป็นแหล่งอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่สำคัญในประเทศไทย คุณภาพสิ่งแวดล้อมจึงเสื่อมโทรมกว่าภาคอื่นๆ ด้วยเช่นกัน โดยคุณภาพแหล่งน้ำ ปี 2550 พบว่าภาคตะวันออกมีแหล่งน้ำที่อยู่ในเกณฑ์ดีและเสื่อมโทรมจำนวนใกล้เคียงกัน แหล่งน้ำที่มีคุณภาพดีในภาคตะวันออกได้แก่ แม่น้ำจันทบุรี แม่น้ำเวฬุ และแม่น้ำประแสร์ คุณภาพน้ำที่อยู่ในเกณฑ์พอใช้ได้แก่ แม่น้ำตราด แม่น้ำพังราด และแม่น้ำระยองตอนบน ส่วนแหล่งน้ำที่อยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรม ได้แก่ แม่น้ำระยองตอนล่าง แม่น้ำปราจีนบุรี แม่น้ำนครนายก และแม่น้ำบางปะกง

ภาคตะวันออกมีแร่หลายชนิด แต่ปริมาณการผลิตยังไม่มากพอแร่ธาตุที่สำคัญ ได้แก่ แร่เหล็ก พบมากที่จังหวัดชลบุรี และระยอง แร่แมงกานีส พบที่ระยอง แร่พลวง แหล่งผลิตอยู่ที่จังหวัดจันทบุรี และระยอง แร่ทรายแก้ว ใช้ในกิจกรรมอุตสาหกรรมผลิตแก้ว พบมากที่เกาะเสม็ด จังหวัดระยอง แร่รัตนชาติ เป็นแร่ธาตุที่มีความสำคัญของภาค พบมากที่จังหวัดจันทบุรีโดยเฉพาะ ทับทิมสยาม ที่มีชื่อเสียง ส่วนป่าไม้ของภาคตะวันออกในปัจจุบันถูกทำลายลงไปมาก เพราะการขยายตัวของอุตสาหกรรมทุกประเภท จังหวัดที่ยังมีป่าไม้หลงเหลืออยู่ คือ ปราจีนบุรี ลักษณะป่าไม้ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้ผลัดใบ สัตว์ป่าในภาคตะวันออก เหมือนกับทุกภาคที่มีจำนวนลดน้อยลงแม้ว่าจะมีเขตอุทยานหลายแห่งในภาคตะวันออก คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาเขียว อุทยานแห่งชาติทุ่งสียัด (ฉะเชิงเทรา)

นอกจากนี้ยังพบว่าภาคตะวันออกมีปริมาณของเสียอันตรายอยู่เป็นจำนวนมาก โดยใกล้เคียงกับกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ซึ่งเมื่อนำปริมาณมารวมกัน มีมากกว่าครึ่งหนึ่งของทั้งประเทศ

3. ความห่วงใยต่อพื้นที่ภาคตะวันออก

ผลจากการวิเคราะห์เอกสารร่วมกับการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่ภาคตะวันออก พบข้อห่วงใยในพื้นที่ภาคตะวันออกในหลายเรื่อง ได้แก่ ปัญหามลพิษทางทะเล เนื่องจากเป็นพื้นที่ประกอบกิจการอุตสาหกรรมที่ต้องใช้น้ำ

ทะเลในอุตสาหกรรมหนัก อีกทั้งน้ำที่ใช้อย่างมีการปล่อยน้ำเสียลงสู่พื้นที่ทะเล สัตว์น้ำทะเล และแนวปะการังถูกทำลายเป็นจำนวนมาก อีกทั้งพื้นที่ภาคตะวันออกมีการประกอบธุรกิจการท่องเที่ยว มีการสร้างอาคารสถานที่ มีการขยายตัวของอุตสาหกรรมและประชากร พื้นที่ป่าไม้จึงถูกทำลายไปมาก รวมทั้งการสูญเสียพื้นที่ป่าชายเลน ภาคตะวันออกเคยมีป่าชายเลนมีเนื้อที่กว้างขวาง ซึ่งป่าชายเลนนี้มีประโยชน์หลายประการ นอกจากจะสามารถตัดไม้มาใช้ประโยชน์เป็นฟืนและถ่านแล้วยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำด้วย ในปัจจุบันได้มีการตัดไม้จากป่าชายเลนมาใช้ประโยชน์มากเกินไปจนเกิดการเสื่อมโทรมลง อีกทั้งการเปลี่ยนอาชีพมาทำนาถั่วเพิ่มขึ้น มีการใช้สารเคมีและบุกรุกพื้นที่ป่าหลายพื้นที่ ซึ่งก่อให้เกิดผลเสียทางด้านนิเวศวิทยา

ปัญหาอพยพของประชาชน เนื่องจากเป็นภาคที่มีความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมและมีการประกอบกิจการที่ก่อรายได้จำนวนมาก ดังนั้นการลงทุนและการย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยในพื้นที่ภาคตะวันออกจึงมีจำนวนการย้ายออกน้อย มีการอพยพเข้ามามากขึ้น มีผลให้เกิดปัญหาด้านที่อยู่อาศัย การบริการด้านสาธารณสุขและการสาธารณสุขไม่เพียงพอ ก่อให้เกิดปัญหาชุมชนอื่นๆ ตามมา รวมทั้งปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ เพราะภาคตะวันออกเป็นภาคที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านคือกัมพูชา จึงมักมีปัญหายาเสพติดเกิดขึ้นเสมอๆ ได้แก่ ปัญหารากกล้วยขนส่งสินค้าและอาวุธ ปัญหาคนสองสัญชาติ และปัญหาขบวนการโจรก่อการร้ายชายแดน เป็นต้น

4. ผลการประมูมที่เกิดขึ้น

การประชุมเชิงปฏิบัติเวที “การบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม” ในพื้นที่ภาคตะวันออก ณ โรงแรมสตาร์ จังหวัดระยอง ระหว่างวันที่ 28-29 พฤษภาคม 2552 เป็นการประชุมเพื่อค้นหาแนวทางการบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการ รูปแบบของกิจกรรม นอกจากจะมีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ทางสังคมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในบริบทพื้นที่ภาคตะวันออก คณะวิทยากรยังได้ดำเนินการประชุมโดยเน้นการแลกเปลี่ยนแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้อภิปรายในประเด็นต่างๆ อย่างกว้างขวาง โดยมุ่งหวังให้เกิดการระดมความคิด การแลกเปลี่ยน

เปลี่ยนประสบการณ์การทำงานที่หลากหลายในประเด็นกิจกรรมร่วมที่คล้ายคลึงกันผ่านมุมมองและประสบการณ์ที่ต่างกัน โดยประเด็นหลักในการหารือในที่ประชุม คือ สิ่งๆ ที่อยากให้เกิดขึ้นในพื้นที่ภาคตะวันออก และแนวทาง/ วิธีการที่จะทำให้เกิดสิ่งๆ เกิดขึ้น

เวทีการบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม ถือเป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมที่เปิดโอกาสให้พื้นที่ชุมชนในภาคตะวันออกได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงประสบการณ์ มุมมอง ความรู้ที่เกิดจากการทำงานเพื่อช่วยกันยกระดับการพัฒนาสังคมในพื้นที่ภาคตะวันออกให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเป็นไปได้จริงในทางปฏิบัติ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ผ่านการถอดบทเรียนและการเสวนาร่วมกันอย่างพินิจพิเคราะห์เพื่อสร้างแนวทางที่เป็นรูปธรรมในการพัฒนาพื้นที่ภาคเหนือทั้งเชิงประเด็นเนื้อหา เชิงนโยบาย และแนวทางการทำงานร่วมกันแบบเครือข่ายข้ามพื้นที่ (Cross Area)

กิจกรรมหลักที่เกิดขึ้นในเวทีดังกล่าวนอกจากจะเน้นบรรยายภาคการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันแล้ว ทางคณะวิทยากรยังได้จัดประกายผู้เข้าร่วมประชุมผ่านการนำเสนอรายงานสถานการณ์ทางสังคมในพื้นที่ภาคตะวันออกเพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้พิจารณาถึงการดำเนินการด้านการพัฒนาสังคมของตนว่าควรมีแนวทางการทำงานต่อไปอย่างไรเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เฉพาะเพียงพื้นที่ชุมชนของตนเองเท่านั้น หากแต่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่อื่นๆ รวมถึงพื้นที่ภาคตะวันออกในลักษณะการบูรณาการการทำงานร่วมกันกับภาคี หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

นอกจากการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านการนำเสนอเนื้อหา รายงานสถานการณ์ทางสังคมแล้ว คณะวิทยากรยังได้ใช้วิธีการถอดบทเรียนการทำงานที่ผ่านเพื่อสร้างชุดความรู้จากประสบการณ์การทำงานในพื้นที่เพื่อให้เป็นองค์ความรู้การทำงานที่สามารถเข้าถึงและจับต้องได้ผ่านการนำเสนอเป็นเอกสารเพื่อการเรียนรู้ อีกทั้งยังเน้นการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาสังคม และรูปแบบการทำงานที่จะเกิดขึ้นจากความร่วมมือของตัวแทนพื้นที่ที่เข้าร่วมประชุม

เนื้อหาที่เกิดจากการประชุมเชิงปฏิบัติการ สามารถสรุปเป็นประเด็นหลักได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมประชุมแสดงทัศนะต่อการพัฒนาสังคมที่เกิดขึ้นว่า การพัฒนาสังคมต้องเน้นที่การสร้างกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมถึงต้องมีกระบวนการพัฒนาผู้นำและแกนนำรุ่นใหม่ ทั้งนี้เพราะการพัฒนาตามระบบทุนนิยมท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันซึ่งขาดการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมที่ดี ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเป็นจำนวนมาก ทั้งยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนให้ขาดความมั่นคง แข็งแรง นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังทำให้ผู้คนดำเนินชีวิตอย่างเกินพอดี ส่งผลกระทบทั้งต่อตัวบุคคล ครอบครัว และชุมชน กล่าวคือในทางกายภาพทรัพยากรของชุมชนเกิดความร่อยหรอ หดไป ในระดับปัจเจกบุคคลก็มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะการประกอบอาชีพที่จากเดิมทำงานในชุมชนกลายเป็นการรับจ้างทำงานต่างถิ่น มีการอพยพเดินทางไปทำงานในต่างพื้นที่ ทำให้ชุมชนถูกละทิ้งถิ่นฐานรวมไปถึงปัญหาเกี่ยวกับภาวะหนี้สินที่เพิ่มมากขึ้น

2. การเพิ่มศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาให้กับพื้นที่ชุมชนเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้งานพัฒนาและการดำเนินงานด้านสวัสดิการเกิดความมั่นคงก้าวหน้ามากขึ้น ทั้งนี้ต้องมีการส่งเสริมในด้านการพัฒนาองค์ความรู้การทำงานด้านการพัฒนา ควรมีการจัดการความรู้ที่สามารถเชื่อมโยงตั้งแต่ระดับบุคคล แนวทางการพัฒนาและวิถีชุมชนเข้าหาด้วยกันโดยไม่แยกออกจากกัน (ไม่พัฒนาแบบแยกส่วน)

3. การพัฒนาและระดมทุนทางสังคมเพื่อสร้างสวัสดิการ กล่าวคือต้องมีการส่งเสริมและพัฒนาทุนทางสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนมนุษย์ที่เป็นคณะทำงานแกนนำของชุมชน ซึ่งทุนดังกล่าวมีลักษณะที่ต่างจากเงินทุนที่ได้รับการจัดสรรหรืองบประมาณที่ใช้ในการดำเนินการในประเด็นที่ว่าทุนที่เป็นตัวเงินเป็นทุนที่ใช้แล้วหมดไป หากแต่ทุนที่เป็นบุคคลเป็นทุนที่ยังใช้ยิ่งเพิ่มพูนมากขึ้น

4. หน่วยงานภาครัฐในระดับพื้นที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พมจ.) และสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการควร

ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในการเสริมหนุนการทำงานของชุมชนทั้งในด้านการติดตามงาน การส่งเสริมทักษะ ความรู้ ตลอดจนการพัฒนาศักยภาพในรูปของกิจกรรมโครงการที่มีความต่อเนื่องและเป็นระบบ อีกทั้งลักษณะการทำงานของหน่วยงานดังกล่าว ควรมีการเชื่อมประสานกับพื้นที่ชุมชนเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมในหลายกลุ่มให้ทัศนะที่ตรงกันว่าสิ่งที่ทางชุมชนต้องการและคาดหวังจากหน่วยงานภาครัฐก็คือการได้รับการส่งเสริมด้านความรู้ และเทคนิควิทยาการในงานด้านการพัฒนาสังคมซึ่งเปรียบเหมือนการเติมทุนให้กับชุมชน

5. การทำงานด้านการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมควรมีการกำหนดทิศทางการทำงานที่มีความชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรมีการบูรณาการเชื่อมโยงการทำงานกับเครือข่ายสวัสดิการชุมชนระดับจังหวัด ซึ่งสภาพเป็นอยู่คือมีการดำเนินการด้านสวัสดิการในลักษณะเครือข่ายอยู่บ้างในรูปของเครือข่ายเชิงประเด็นปัญหาาร่วมกัน หรือการขับเคลื่อนงานของภาคประชาชนในพื้นที่อย่างหลากหลายตามลักษณะภูมิโนเควศในลักษณะเครือข่ายที่ประกอบอาชีพในลักษณะเดียวกันหรือเครือข่ายกลุ่มอาชีพ เจื่อนไขประการหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการบูรณาการการทำงานร่วมกันคือการกำหนดทิศทางการทำงานร่วมกันในรูปของแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาที่แสดงถึงทิศทาง เป้าหมาย วิธีการ และกิจกรรมที่จะปฏิบัติการร่วมกัน

6. การดำเนินงานของบางกลุ่มกิจกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มบ้านมั่นคง เป็นกระบวนการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการที่ได้มีความหมายเพียงการพัฒนาสวัสดิการเรื่องที่อยู่อาศัยเท่านั้น หากแต่เป็นการสร้างสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขที่เหมาะสมที่จะก่อให้เกิดสวัสดิภาพที่ดีในการดำเนินชีวิต (Well-Being) ซึ่งจะสังเกตได้ว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมที่ส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีโดยทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง คอยให้คำแนะนำปรึกษา และร่วมกันพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ผลจากการประชุมเชิงปฏิบัติการเวทีกลไกการบูรณาการการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมภายใต้โครงการการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการของสำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ทำให้เห็นว่าการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมมีแนวโน้มที่หลากหลายมากขึ้นทั้งในแง่ของประเด็นเนื้อหา ประเด็นหุ้นส่วนภาคี ผู้รับผิดชอบดำเนินการ ประเด็นด้านวิธีการที่ทำให้การบูรณาการมีได้หมายความว่า การจัดกิจกรรมให้เกิดการพบปะแลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวิชาการเท่านั้น หากแต่ต้องมีรูปแบบวิธีการที่ส่งเสริมให้พื้นที่ต่างๆ สามารถเรียนรู้และนำเอาไปใช้ในพื้นที่ของตนอย่างบูรณาการให้เข้ากับกิจกรรม ความต้องการของพื้นที่ชุมชน ในความหมายของพื้นที่ที่สามารถดำเนินกิจกรรมได้มากขึ้น มีศักยภาพที่ดีขึ้น มีการเชื่อมโยงและประสานการทำงานผ่านกระบวนการเรียนรู้เวทีกลไกการบูรณาการฯ ที่ได้จัดดำเนินการขึ้นโดยคณะวิทยากรจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และมหาวิทยาลัยมหิดล

ผลจากเวทีการประชุมดังกล่าว ทำให้เกิดข้อเสนอแนะเพื่อการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการอันเป็นข้อเสนอที่เกิดขึ้นเวทีภูมิภาคต่างๆ โดยเนื้อหาในส่วนใหญ่ 4 นี้ ทางคณะวิทยากรจะได้นำเสนอเป็นประเด็นรายพื้นที่และข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการจากมุมมองของคณะวิทยากรที่ได้มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้เข้าร่วมประชุมในเวทีภาคต่างๆ โดยมีรายละเอียดเนื้อหาดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการณพื้นที่ภาคกลาง

การบูรณาการว่าด้วยการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมนั้นต้องเริ่มจาก

1. การบูรณาการทางความคิดก่อน ซึ่งการบูรณาการทางความคิดจะก่อให้เกิดการต่อยอดทางความคิด และสานต่อเป็นแนวทางการดำเนินงาน กิจกรรม โดยจะต้องมีการออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการบูรณาการทางความคิดในลักษณะเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีบรรยากาศส่งเสริมต่อการเรียนรู้ การสร้างความ

ตระหนัก และการแสดงออกทางความคิด กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

2. ในระดับพื้นที่ ควรมีการพัฒนาส่งเสริมทุนทางสังคมที่สำคัญ ไม่ใช่หมายถึงงบประมาณของหน่วยงานภาครัฐ แต่ทุนดังกล่าวคือทุนมนุษย์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานสัมพันธ์ภาพที่ไว้วางใจกัน หน่วยงานภาครัฐจำเป็นต้องมีกิจกรรมที่ส่งเสริมการทำงานของชุมชนให้ชุมชนได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เสริมสร้างความสัมพันธ์มากกว่าการกำหนดลักษณะกิจกรรมแบบสำเร็จรูปแล้วให้พื้นที่ชุมชนรับเอาไปดำเนินการ

3. ควรมีการพัฒนาโลกทัศน์ทำหน้าที่เป็นหน่วยส่งเสริม สนับสนุนการทำงานด้านการพัฒนาสังคมและจัดสวัสดิการสังคมในระดับพื้นที่อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้เพราะการทำงานด้านการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมมีหน่วยงานหลายหน่วยที่กำลังดำเนินการอยู่ ดังนั้น จึงต้องมีหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่เป็นแกนในการบูรณาการสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนเพื่อลดการทับซ้อนในบทบาทหน้าที่ และภารกิจ โดยสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ซึ่งเป็นในระดับพื้นที่ควรมีการสร้างข้อตกลง ทำความเข้าใจและกำหนดแนวทางการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

4. กระบวนการพัฒนาศักยภาพคนรุ่นใหม่เพื่อทำหน้าที่ด้านจิตอาสาหรือเป็นอาสาสมัครพัฒนาสังคมควรมีการกำหนดแนวทางอย่างเป็นระบบ เช่น ควรมีการพัฒนาหลักสูตรหรือการจัดทำโครงการด้านการเรียนรู้สร้างเสริมอาสาสมัครเพื่อสังคม (จิตอาสา) ที่มีรูปแบบ และกระบวนการเรียนรู้สอดคล้องและเชื่อมโยงกับประเด็น วัฒนธรรมในพื้นที่ สามารถผลิตเป็นชุดความรู้ระดับพื้นที่ที่ชุมชนซึ่งกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวต้องให้ความสำคัญต่อทุนที่มีอยู่เดิมของสังคม เช่นในเรื่องของ “การมีน้ำใจ” “ความเอื้ออาทร” “ความเห็นอกเห็นใจ”

5. นโยบายด้านการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม ควรเน้นแนวทางการกำหนดนโยบายที่มาจากฐานรากของสังคมแบบมีส่วนร่วมโดยให้พื้นที่ชุมชนได้กำหนดแนวทางการพัฒนาแล้วนำข้อเสนอดังกล่าวมาจัดทำเป็นแผนพัฒนาพื้นที่

ในรูปของนโยบายที่สอดคล้องสภาพข้อเท็จจริงของพื้นที่ โดยนโยบาย ต้องมีความชัดเจนและยืดหยุ่นไปตามลักษณะพื้นที่ ไม่ควรมีแบบแผนเดียวที่ตายตัว

นอกจากนี้ นโยบายด้านการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมจำเป็นต้องมีการทบทวนแนวคิด (Reconceptualization) เกี่ยวกับขอบเขต ความหมาย ลักษณะของสวัสดิการที่มีความครอบคลุมไปยังมิติอื่นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

2. ข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการกรณีพื้นที่ภาคเหนือ

ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการของพื้นที่ภาคเหนือ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การบูรณาการทางความคิดก่อน ซึ่งก็คือ ต้องมีการแลกเปลี่ยนความคิดร่วมกัน วิเคราะห์ให้เห็นประเด็นปัญหาาร่วมกัน คำตอบทางความคิดที่เกิดขึ้นก็จะทำให้เกิดความรู้สึกถึงการมีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม ประเด็นที่สำคัญก็คือ ต้องมีการออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการคิดร่วมกันในเชิงสร้างสรรค์ สร้างการเรียนรู้การยอมรับทางความคิด ส่งเสริมให้เกิดการแสดงออกทางความคิดและการยอมรับซึ่งกันและกันจากฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่สำคัญคือหน่วยงานภาครัฐต้องพร้อมที่จะเรียนรู้ไปพร้อมกับชุมชน

2. ควรมีการพัฒนาส่งเสริมเครื่องมือทางวิชาการที่เอื้อต่อการพัฒนาสังคมหรือพื้นที่ชุมชน เพราะความรู้ทางวิชาการถือเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญแบบหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน โดยตัวอย่างความรู้ดังกล่าวเช่น การถอดบทเรียน (After Action Review: AAR) การเรียนรู้สะท้อนผลการทำงาน (Reflection) หรือการติดตามและประเมินผลแบบเสริมพลัง (Empowerment Evaluation) การจัดประชุมเชิงปฏิบัติในลักษณะเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวทีการเรียนรู้ที่เน้นการสร้างการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-Based Development) หรือสร้างความร่วมมือเชิงพื้นที่ (Area-Based Collaboration) เป็นต้น

3. นโยบายการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมควรมุ่งเน้นบทบาทของพื้นที่ชุมชนในการทำหน้าที่เป็นกลไกในการจัดการ การเชื่อมประสานการพัฒนาและการจัดสวัสดิการสังคมที่มีต่อกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ทั้งนี้เพราะชุมชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่และความต้องการ ดังนั้น นโยบายของรัฐ ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐควรให้การส่งเสริม สนับสนุนและเอื้ออำนวยการทำงานของชุมชน ขณะเดียวกันหน่วยงานในพื้นที่ควรทำหน้าที่เป็นแกนหลักในการประสานการทำงานเชิงนโยบายกับพื้นที่ เพราะจำเป็นอย่างยิ่งที่นโยบายและการปฏิบัติต้องมีความสอดคล้องกัน และบูรณาการร่วมกัน เพื่อให้สวัสดิการมีมิติที่ชัดเจนทั้งด้านประเด็นนโยบาย ด้านพื้นที่ และด้านกลุ่มเป้าหมาย

4. กระบวนการจัดทำนโยบายการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม ควรเน้นกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Public Policy Process) กล่าวคือ ในการกำหนดนโยบายควรสร้างการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของชุมชนให้ได้แสดงออกซึ่งปัญหาและความต้องการในรูปของแผนแม่บทหรือแผนปฏิบัติการของชุมชน และบูรณาการแผนดังกล่าวให้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาในพื้นที่ เพื่อให้กิจกรรม โครงการที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและนำการเปลี่ยนแปลงไปสู่พื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

3. ข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการกรณีพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การทำงานต้องสร้างความร่วมมือในระดับพื้นที่ เริ่มต้นจากครอบครัว เครือญาติต่างๆ ที่จะต้องร่วมมือกันสร้างสิ่งดีๆ เหล่านั้นให้เกิดขึ้น แล้วขยายออกไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ซึ่งเป็นแหล่งของการขับเคลื่อนและสร้างสิ่งดีๆ โดยมีการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ เช่น อบต. พม. สร้างเป็นความร่วมมือระดับเครือข่ายต่างตำบล ด้วยเหตุผลที่ว่า การแก้ไขปัญหาสังคมต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย เพราะปัญหาสังคมมีเยอะมาก และเกี่ยวโยง ส่งผลกระทบไป

ยังปัญหาสังคมอื่นๆ ต่อไปการทำงานทุกคนจึงต้องเข้าหากัน โดยเฉพาะหน่วยงานระดับท้องถิ่น อบต. ซึ่งมีความใกล้ชิดกับชาวบ้านและชุมชน ขณะเดียวกันชาวบ้านและชุมชนก็ต้องเข้าหา อบต. ด้วยเช่นกัน เพื่อแสดงปัญหาและความต้องการที่แท้จริง ฉะนั้นการทำงานต่อไปการเข้าหากันจึงเป็นเรื่องสำคัญเพราะทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา

2. นโยบายการพัฒนาสังคม ควรเน้นที่ความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ของชุมชน ที่ไม่ได้มีความหมายของการพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจเพียงประการเดียว หากแต่ต้องให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทั้งทางวัฒนธรรม การแสดงออกซึ่งทางความคิดเห็นและสิทธิ การได้รับโอกาสในการพัฒนาทางการศึกษา รวมถึงบริการสังคม บริการสุขภาพเพื่อสุขภาวะที่ดี นโยบายและสวัสดิการสังคมจึงต้องเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนามากกว่า “การให้” หรือการจัดสรรงบประมาณเพื่อจัดสรร “สิ่งของ” ให้กับประชาชน จุดเริ่มต้นของนโยบายการพัฒนาสังคมจึงควรเป็นนโยบายที่ริเริ่มจากความต้องการของประชาชนในพื้นที่ชุมชน ด้วยเหตุนี้ ในการกำหนดนโยบายจึงควรเป็นนโยบายที่มาจากข้อเสนอของชุมชน ซึ่งพบว่าชุมชนเองมีแผนการพัฒนาชุมชนที่เป็นรูปธรรมในรูปของแผนแม่บทชุมชน อันเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายในระดับพื้นที่ ดังนั้น การกำหนดนโยบายสังคมจึงต้องคำนึงถึงความต้องการและการมีส่วนร่วมของพื้นที่ชุมชนเป็นสำคัญ

3. การส่งเสริมภูมิปัญญาชุมชน พื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการยอมรับความหลากหลาย คุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น อันเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญที่จะช่วยให้วิถีชุมชนเป็นวิถีแห่งความดี ความงาม มุ่งเน้นการพัฒนาทางจิตใจมากกว่าการพัฒนาทางวัตถุ ฉะนั้น การส่งเสริม สนับสนุนจากหน่วยภาครัฐจึงต้องมีความต่อเนื่องและถูกจูงหวั่นกับสภาพความเป็นจริงที่เป็นอยู่ สอดคล้องกับวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ตามวิถีของชุมชน

4. แม้ว่าในหลักการแล้ว รัฐจะมีหน้าที่ในการดูแลสุข-ทุกข์ของประชาชน แต่พบว่าทิศทางการเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มในการพัฒนาสังคม บทบาทของรัฐในการดูแลความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคม (Care Giving) จะปรับเปลี่ยนไปจาก

ผู้ให้การดูแล (Care Giver) เป็นผู้สนับสนุน (Enabler) ด้านสวัสดิการสังคม ที่เน้นการสนับสนุนในเรื่องของวิชาการ งบประมาณ และส่งเสริมอาชีพ หรือการส่งเสริมให้ท้องถิ่นมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน การทำหน้าที่ดังกล่าวมุ่งเน้นให้ชุมชนมีศักยภาพการทำงานด้านการพัฒนา ร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ อันได้แก่ อบต. อบจ. เทศบาล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น การส่งเสริมศักยภาพของชุมชนให้มีความรู้ มีศักยภาพที่เพียงพอต่อการทำงานด้านการพัฒนาสังคมในลักษณะการสร้างเครือข่ายการทำงาน การจัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหา ประสบการณ์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อหาแนวคิด แนวทางการทำงานร่วมกัน น่าจะเป็นแนวทางที่จำเป็นต่อการส่งเสริมการทำงานด้านการพัฒนาสังคมที่จะเกิดขึ้นต่อไป

4. ข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการภาคพื้นที่ภาคใต้

ข้อเสนอแนะสำหรับการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการของพื้นที่ภาคใต้ สามารถประมวลสรุปได้ดังนี้

1. นโยบายการพัฒนาสังคมควรเป็นนโยบายที่ส่งเสริมให้เกิดสวัสดิภาพที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติเชิงคุณภาพชีวิต กล่าวคือ ต้องเป็นนโยบายที่เน้นการส่งเสริมคุณภาพของคน สร้างสังคมให้ดีงามและน่าอยู่ เน้นที่การพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณของผู้คนในสังคมให้ตระหนักและเข้าใจถึงคุณค่าความดีงาม มากกว่าการพัฒนาที่เน้นการเติบโตทางวัตถุ มุ่งเน้นเงินเป็นใหญ่กำไรสูงสุด และมองสวัสดิการสังคมเป็นเพียงเครื่องมือในการอุดหนุนหรือชดเชยของสังคมเท่านั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่กระบวนการกำหนดนโยบายการพัฒนาสังคม ตลอดจนมาตรการกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องต้องเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมจากฐานราก คือ มีการเกาะเกี่ยวความต้องการของผู้คนในสังคมมาพิจารณาเพื่อกำหนดประเด็นการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและชุมชนในเชิงรูปธรรมแล้ว นโยบายด้านการพัฒนาต้องคำนึงถึงและผนวกเอาแผนพัฒนาของชุมชนหรือแผนแม่บทของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายในพื้นที่นั้นๆ

2. หน่วยงานภาครัฐต้องมีการปรับเปลี่ยนบทบาทฐานการทำงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่จากเดิมอยู่ในฐานะ “ผู้ให้” มาเป็น “ผู้ส่งเสริมและอำนวยความสะดวก” ให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาสังคม “Help them to help themselves” เพราะการดำรงอยู่ในฐานะผู้ให้ในตัวเองเป็นการสร้างเงื่อนไขให้เกิดการเรียนรู้จักการพึ่งพิงมากกว่าการพึ่งพาตนเอง ขณะที่การทำหน้าที่เป็นผู้ส่งเสริมและอำนวยความสะดวก หรือการเป็นที่เลี้ยง (Mentoring) เป็นการสร้างความเข้มแข็งเติบโตให้ชุมชนได้เรียนรู้จักการพัฒนาตนเอง การพึ่งตนเอง ซึ่งจะก่อให้เกิดความยั่งยืนและการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง

3. การทำงานด้านการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมควรมีการยกระดับการทำงานที่จากเดิมเป็นการดำเนินงานโดยเน้นความเข้มแข็งแบบจุดพื้นที่ที่กล่าวคือ หากพื้นที่ย่อยใดมีความเข้มแข็งก็จะส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่นั้นๆ เป็นหลัก มาเป็นการพัฒนาที่เน้นการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ กล่าวคือการพัฒนาสังคมต้องเน้นการผสมผสานเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในเชิงบริบทสังคม เพื่อให้ความเข้มแข็งที่เกิดขึ้นได้เป็นความเข้มแข็งแบบจุดใดจุดหนึ่งเท่านั้น การพัฒนาสังคมในลักษณะดังกล่าวจึงเน้นที่การทำงานแบบเครือข่ายที่เชื่อมโยงเข้าถึงกันทั้งในเชิงประเด็น เชิงกลุ่มเป้าหมาย เชิงพื้นที่ และเชิงนโยบาย

4. การส่งเสริมภูมิปัญญาชุมชน พื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการยอมรับความหลากหลายและคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น อันเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญที่จะช่วยให้วิถีชุมชนเป็นวิถีแห่งความดี ความงาม มุ่งเน้นการพัฒนาทางจิตใจมากกว่าการพัฒนาทางวัตถุ ฉะนั้น การส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยภาครัฐจึงต้องมีความต่อเนื่องและถูกจังหวะกับสภาพความเป็นจริงที่เป็นอยู่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ตามวิถีของชุมชน ทั้งนี้เพราะคุณค่าที่ยั่งยืนที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาตามกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้นั้นในสังคมจนทำให้เกิดความพัวพันในเชิงคุณค่า ค่านิยม และพฤติกรรมทางสังคม การส่งเสริมคุณค่าทางสังคม ตลอดจนภูมิปัญญา วิถีชุมชนจึงเป็นการภูมิคุ้มกันและเกราะป้องกันทางสังคมที่ช่วยให้ไม่ต้องหลงไปกับอบายต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

5. ข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการกรณีพื้นที่ภาคตะวันออก

ข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางการส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการของพื้นที่ภาคตะวันออก มีดังนี้

1. นโยบายการพัฒนาสังคมควรเป็นนโยบายที่ส่งเสริมให้เกิดสวัสดิภาพที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติเชิงคุณภาพชีวิต กล่าวคือ ต้องเป็นนโยบายที่เน้นการส่งเสริมคุณภาพของคน สร้างสังคมให้ดีงามและน่าอยู่ เน้นที่การพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณของผู้คนในสังคมให้ตระหนักและเข้าใจถึงคุณค่าความดีงาม มากกว่าการพัฒนาที่เน้นการเติบโตทางวัตถุ มุ่งเน้นเงินเป็นใหญ่กำไรสูงสุด และมองสวัสดิการสังคมเป็นเพียงเครื่องมือในการอุดหนุนหรือช่องว่างของสังคมเท่านั้น และจำเป็นอย่างยิ่งที่กระบวนการกำหนดนโยบายการพัฒนาสังคม ตลอดจนมาตรการกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องต้องเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมจากฐานราก คือมีการเกาะเกี่ยวความต้องการของผู้คนในสังคมมาพิจารณาเพื่อกำหนดประเด็นการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม ชุมชน ในเชิงรูปธรรมแล้ว นโยบายด้านการพัฒนาต้องคำนึงถึงและผนวกเอาแผนพัฒนาของชุมชนหรือแผนแม่บทของชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายในพื้นที่นั้นๆ

2. หน่วยงานภาครัฐต้องมีการปรับเปลี่ยนบทบาทฐานการทำงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่จากเดิมอยู่ในฐานะ “ผู้ให้” มาเป็น “ผู้ส่งเสริมและอำนวยความสะดวก” ให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาสังคม “Help them to help themselves” เพราะการดำรงอยู่ในฐานะผู้ให้ในตัวเองเป็นการสร้างเงื่อนไขให้เกิดการเรียนรู้จักการพึ่งพิงมากกว่าการพึ่งพาตนเอง ขณะที่การทำหน้าที่เป็นผู้ส่งเสริมและอำนวยความสะดวก หรือการเป็นที่เลี้ยง (Mentoring) เป็นการสร้างความเข้มแข็งเติบโตให้ชุมชนได้เรียนรู้จักการพัฒนาตนเอง การพึ่งตนเอง ซึ่งจะก่อให้เกิดความยั่งยืนและการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง

3. การทำงานด้านการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคมควรมีการยกระดับการทำงานที่จากเดิมเป็นการดำเนินงานโดยเน้นความเข้มแข็งแบบจุดพื้นที่ กล่าวคือ หากพื้นที่ย่อยใดมีความเข้มแข็งก็จะส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่นั้นๆ เป็นหลัก

มาเป็นการพัฒนาที่เน้นการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ กล่าวคือการพัฒนาสังคมต้องเน้น การผสมผสานเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในเชิงบริบทสังคม เพื่อให้ความ เข้มแข็งที่เกิดขึ้นมิได้เป็นความเข้มแข็งแบบจุดใดจุดหนึ่งเท่านั้น การพัฒนาสังคมใน ลักษณะดังกล่าวจึงเน้นที่การทำงานแบบเครือข่ายที่เชื่อมโยงเข้าถึงกันทั้งในเชิง ประเด็น เชิงกลุ่มเป้าหมาย เชิงพื้นที่ และเชิงนโยบาย

4. การส่งเสริมภูมิปัญญาชุมชน พื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้ เกิดการยอมรับความหลากหลาย คุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น อันเป็นต้นทุนทาง สังคมที่สำคัญที่จะช่วยให้วิถีชุมชนเป็นวิถีแห่งความดี ความงาม มุ่งเน้นการพัฒนา ทางจิตใจมากกว่าการพัฒนาทางวัตถุ ฉะนั้น การส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยภาค รัฐจึงต้องมีความต่อเนื่องและถูกจูงใจกับสภาพความเป็นจริงที่เป็นอยู่ สอดคล้อง กับวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ตามวิถีของชุมชน ทั้งนี้เพราะคุณค่าที่ยั่งยืนที่เกิดขึ้น จากการพัฒนาตามกระแสทุนนิยมโลกาภิวัตน์ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ของผู้คนในสังคมจนทำให้เกิดความพว้างไกลในเชิงคุณค่า ค่านิยม และพฤติกรรม ทางสังคม การส่งเสริมคุณค่าทางสังคม ตลอดจนภูมิปัญญา วิถีชุมชนจึงเป็นการ ภูมิคุ้มกันและเกราะป้องกันทางสังคมที่ช่วยให้ไม่ต้องหลงไปกับอุปสรรคต่างๆ ที่เกิด ขึ้นในสังคมที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

6. ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการจากมุมมองของคณะวิทยากร มีดังนี้

1. แนวคิดด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม อาจต้องมีการ ทบทวนแนวคิดให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยท่ามกลาง ยุคโลกาภิวัตน์ เพราะจากการประชุมพบว่า สังคมไทยมีรูปแบบสวัสดิการและ แนวทางการพัฒนาสังคมที่หลากหลาย ดังนั้น การส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสังคม เชิงบูรณาการจึงควรเป็นการบูรณาการความหลากหลายดังกล่าวอย่างมีทิศทาง เป็นระบบ ซึ่งข้อเสนอในเรื่องนี้ ควรที่จะมีการกำหนดนโยบายการพัฒนาสังคม ที่เน้นความหลากหลายของชุมชนท้องถิ่นทั้งในแง่ปัญหาความต้องการควบคู่ไปกับ ศักยภาพที่มีอยู่ของท้องถิ่นเพื่อใช้เป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาสังคมไทย

การส่งเสริมดังกล่าวจึงควรเน้นรูปแบบที่หลากหลาย เช่น นอกเหนือไปจาก หน่วยงานภาครัฐที่มีกำลังทรัพยากรและงบประมาณแล้ว ควรมีการส่งเสริมด้าน วิชาการและแนวทางการทำงานเพื่อให้เกิดเทคนิควิธีการใหม่ๆ ท่ามกลางการ เปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีความสลับซับซ้อน เช่น แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-Based) ที่เน้นการเปลี่ยนแปลงภาพรวมทั้งพื้นที่แทนที่จะให้ความสำคัญ แต่เพียงการเปลี่ยนแปลงเชิงประเด็น (Issues Based) เพียงอย่างเดียว หรือการมี ส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่กระบวนการเชิงนโยบายในรูปของกระบวนการ กำหนดนโยบายสาธารณะอย่างมีส่วนร่วม

2. การพัฒนาสังคมควรเน้นที่การพัฒนาหรือการส่งเสริมให้เกิดการสร้างทุน ในความหมายของทุนทางสังคมและวัฒนธรรม และที่สำคัญอย่างยิ่งคือ ทุนมนุษย์ ที่เป็นบุคคลแกนนำในกระบวนการพัฒนาที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับการพัฒนา สังคม อาทิ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีจิตอาสา/ สำนักสาธารณะต่อสังคม เพื่อให้เกิด บุคลากรที่ดีและมีคุณภาพในการพัฒนาสังคมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เพราะจาก ข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมประชุมพบว่า ประเด็นเรื่องคณะทำงาน/ แกนนำที่เป็น คนรุ่นใหม่ที่จะมาสานต่อกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมานั้น อาจขาดความต่อเนื่องและ หลายพื้นที่อยู่ในภาวะที่น่าเป็นห่วงเนื่องจากไม่มีผู้มาสืบสานต่อ

ดังนั้น บทบาทของหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยปฏิบัติการ ในระดับพื้นที่ของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ซึ่งได้แก่ สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ (สสว.) และสำนักงานพัฒนาสังคมและ ความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) ควรมีกิจกรรม/ โครงการที่เน้นการพัฒนา ศักยภาพของแกนนำพื้นที่ชุมชนทั้งที่มีอยู่เดิมและแกนนำรุ่นใหม่ให้เกิดกระบวนการ เรียนรู้ในรูปของโปรแกรมกิจกรรมที่ต่อเนื่อง รวมถึงทิศทางการทำงานของ หน่วยงานภาครัฐควรเน้นการสร้างความร่วมมือในลักษณะของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันกับพื้นที่ชุมชนในลักษณะของกลไกพันธมิตรหรือความเป็นหุ้นส่วนการทำงาน (Partnership)

3. เนื่องจากการพัฒนาสังคมเปรียบเหมือนเป้าหมายและวิธีการในตัวเอง การทำงานพัฒนาสังคมจึงจำเป็นต้องมีเครื่องมือและเทคนิควิธีที่เหมาะสมในการ

ทำงาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรมีการส่งเสริม การให้ความรู้ การพัฒนา ศักยภาพผ่านเครื่องมือการทำงานด้านการพัฒนาสังคมใหม่ที่เหมาะกับบริบท พื้นที่สังคมและวัฒนธรรมชุมชน เน้นการเพิ่มและพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของ ชุมชนเป็นหลัก เช่น หากเป็นในด้านการประเมินผลก็อาจเป็นการประเมินที่เน้น การเสริมพลังหรือการประเมินเพื่อให้เกิดข้อเสนอเชิงพัฒนาหรือการปรับปรุงในรูป ของการประเมินแบบเสริมพลังแบบมีส่วนร่วม หรือการถอดบทเรียนการทำงานก็ ควรเป็นการถอดบทเรียนเพื่อกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์จากข้อมูลการถอด บทเรียนต่อไป และไม่จำเป็นที่ทุกพื้นที่ทุกกิจกรรมต้องมีแบบแผนของเครื่องมือที่ เหมือนกันทั้งหมด

หน่วยงานภาครัฐและองค์กรภาคประชาชนจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้าง การเรียนรู้ของชุมชน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเครื่องมือบางชุดเป็นชุดความรู้ที่มีความ เหมาะสมไปตามแต่ละกรณีของการใช้ประโยชน์ การเลือกใช้เครื่องมือได้อย่าง ถูกต้องเหมาะสมจึงเป็นข้อพึงควรพิจารณาที่สำคัญ

ภาคผนวก

บทความเรื่อง “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในฐานะแนวทางการพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างสรรค์สังคมที่ยั่งยืนและเป็นธรรม”

โดย ไพรัช บวรสมพงษ์

บทนำ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตลอดจนแนวความคิดต่างๆ ภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียง อาทิ การเกษตรผสมผสานทฤษฎีใหม่ การเกษตรอินทรีย์ชีวภาพ เป็นต้น เป็นพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช¹² ที่ทรงพระราชทานเพื่อเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคมไทย ซึ่งถือเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ที่สำคัญอันมีผลต่อการดำรงชีพของผู้นับในสังคมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่หลายภาคส่วนได้น้อมนำแนวพระราชดำรินี้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้

ผลสืบเนื่องจากการพัฒนาประเทศให้เป็นอุตสาหกรรมตามแนวทางระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์นำไปสู่ความทันสมัยทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากมาย

12 พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่ทรงพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต วันพฤหัสบดีที่ 4 ธันวาคม 2540 ความสำคัญตอนหนึ่งว่า

“การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อิ่ม खुตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง อันนี้ก็เคยบอกว่าความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก อย่างนี้ท่านนักเศรษฐกิจต่างๆ มาบอกว่าล้าสมัย จริงอาจจะล้าสมัย คนอื่นเขาต้องมีการเศรษฐกิจที่ต้องมีการแลกเปลี่ยน เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจความพอเพียง เสือรู้ดีกว่าไม่ทราบรา แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่า ผลิตให้พอเพียงได้”

ขึ้นในสังคม ตลอดจนผลกระทบต่อชุมชน อันกล่าวได้ว่ายิ่งพัฒนา ความเหลื่อมล้ำทางสังคมก็ยิ่งเกิดและขยายตัวมากขึ้น ชนบทล่มสลาย เมืองกลายเป็นปัจจัยดึงดูดให้เกิดการหลั่งไหลอพยพเข้ามาหางานทำกิน (เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, 2539, น. 47) อันนำไปสู่ปัญหาต่างๆ ในสังคมมากมายไม่ว่าจะเป็นการขยายตัวของแรงงานในภาคเกษตรเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมที่ส่วนใหญ่เป็นแรงงานไร้ทักษะฝีมือ คุณภาพผลิตภาพแรงงานต่ำ อัตราค่าจ้างจึงเป็นแรงงานราคาถูก ทั้งยังทำให้เกิดแหล่งเสื่อมโทรมและชุมชนแออัดที่เชื่อมโยงกับปัญหาอาชญากรรม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความยากจน ปัญหาคุณภาพแรงงาน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในการสร้างความจริงเทียมผ่านระบบสื่อสารมวลชน และที่สำคัญยิ่งคือปัญหาด้านวัฒนธรรมอันเป็นปัญหาที่ค่อนข้างถูกละเลย เนื่องจากประเด็นวัฒนธรรมไม่ได้ถูกนำมาตั้งคำถามอย่างพินิจพิเคราะห์เกี่ยวกับความเสื่อมสลายทางวัฒนธรรมในเชิงเนื้อหา อันเป็นวิกฤตการณ์ประการหนึ่ง¹³

สภาวะที่เกิดขึ้นในสังคมทั้งในเมืองและชนบทจึงไม่ต่างไปจากภาวะวิกฤตหนึ่ง โดยที่วิกฤตดังกล่าวเป็นวิกฤตที่เชื่อมโยงกันทั้งระบบทั้งด้านการศึกษา การเมือง และวัฒนธรรม ส่งผลให้ความเป็นอยู่ของผู้ในสังคมต้องประสบกับภาวะหนี้สิน ค่านิยมการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย การแข่งขัน และความตึงเครียดของผู้คนที่มิเพิ่มมากขึ้น

จากเหตุดังกล่าวจึงทำให้เกิดประเด็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาที่ผ่านมา รวมถึงความพยายามที่จะฝ่าวิกฤตการณ์ดังกล่าวที่ว่าแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับสังคมไทยเป็นอย่างไร ด้วยพระมหากษัตริย์คุณเป็นต้นพันขององค์

13 วิกฤตของความเสื่อมสลายทางวัฒนธรรมเป็นประเด็นปัญหาสังคมที่มีความสำคัญไม่ต่างจากประเด็นทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง ซึ่งในประเด็นดังกล่าว เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (2539, น. 207-209) ได้แสดงความเห็นว่าปัญหาวัฒนธรรมเกี่ยวพันโดยตรงกับปัญหาภูมิปัญญาของสังคม ความตายของวัฒนธรรมก็คือความตายของภูมิปัญญา อันหมายถึงการสิ้นสุดของจินตนาการ พลังความคิดสร้างสรรค์ และพลังในการแก้ปัญหา ซึ่งที่ผ่านมาสังคมไทยไม่เคยตระหนักถึงค่าของวัฒนธรรม ไม่ตระหนักว่าเมื่อวัฒนธรรมเสื่อมคนก็เสื่อม ถ้าคนซึ่งเป็นหัวใจแห่งภูมิปัญญาของสังคมเสื่อม หลงใหลอยู่ในโลกของกิเลส ตัณหา หลงอยู่กับความจริงจอมปลอม เส้นทางเดียวที่เหลืออยู่คือเส้นทางสู่หายนะ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันที่พระราชทานแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และพสกนิกรชาวไทยให้มีสติในการครองชีพตามแนวทาง “เศรษฐกิจพอเพียง” ถือเป็นการนำพาสังคมไทยให้พ้นจากวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างหาที่เปรียบมิได้

• เศรษฐกิจทุนนิยมกระแสหลัก (เสรีนิยม) กับเศรษฐกิจพอเพียง: ความแตกต่างทางจุดยืน

ที่ผ่านมาประเทศไทยได้รับเอาแนวคิดการพัฒนาประเทศตามแนวทางแบบ ตะวันตก ที่มีระบบเศรษฐกิจแบบเสรีทุนนิยมเป็นตัวขับเคลื่อนให้ฟันเฟืองทาง เศรษฐกิจทั้งระบบตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาที่เน้นการสร้างรายได้ประชาชาติ โดยมุ่งหวังว่าในท้ายที่สุดแล้ว ผลพวงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาตามแนวทางดังกล่าว จะนำมาซึ่งความมั่งคั่ง (Wealth) ภายใต้ความเชื่อว่าผลประโยชน์ร่วมของทุน เอกชนจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ของชาติ กล่าวคือ ยิ่งเอกชนหรือทุนเอกชนประสบ ความสำเร็จทางธุรกิจ ชาติก็จะเจริญรุ่งเรือง โดยความมั่งคั่งดังกล่าว จะไหลรินไปสู่ สังคมโดยรวมทั้งหมด¹⁴

สมมติฐานเกี่ยวกับความมั่งคั่งของระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมดังกล่าวได้กลายเป็นมายาคติที่ในท้ายที่สุดแล้ว ผลพวงจากการพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวหาได้ เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะพบว่ายิ่งพัฒนาก็ยิ่งทำให้คนยากจนเพิ่มขึ้น คนไร้ที่อยู่อาศัย

14 John Locke และ Adam Smith ได้วางแนวคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจให้แก่ระบบทุนนิยม โดยชี้ให้เห็นว่าผลประโยชน์ส่วนตัวคือรากฐานพัฒนาการของสังคมและระบบการเมือง ยิ่งมนุษย์ แต่ละบุคคลสามารถสร้างและผลิตได้มากขึ้นเท่าไร สังคมโดยรวมก็จะพัฒนาไปมากเท่านั้น การได้ มาซึ่งทรัพย์สินและผลประโยชน์ส่วนตัวคือเป้าหมายของชีวิต คือเสรีภาพของชีวิต (เทียนชัย วงศ์ชัย สุวรรณ, 2539, น. 213) ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ John Maynard Keynes (โปรดดูเพิ่มเติมใน Keynes. (1933) National Self-Sufficiency. Online available at http://biblionline.site.voila.fr/reserve_4/keynes.doc) ในประเด็นเกี่ยวกับเสรีภาพและอิสรภาพภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมที่มีความเชื่อเกี่ยวกับความมีเหตุผลของมนุษย์ (Rational Man) อิสรภาพ และเสรีภาพในการตัดสินใจของมนุษย์ที่สามารถเลือกสิ่งที่ดีและเหมาะสมทั้งต่อตนเอง และสังคมส่วนรวม โดยระบบเศรษฐกิจจะเป็นฟันเฟืองสำคัญในการจัดการตอบสนองต่อความต้องการของสังคม บทบาทของรัฐ (สวัสดิการ) จึงไม่ควรเข้ามาแทรกแซงการทำงานของกลไกตลาด ประเด็นดังกล่าวกลายเป็นที่ถกเถียงอย่างมากจากกลุ่มซ้ายใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Neo-Marxism ว่าท้ายที่สุดแล้ว สมมติฐานทางความคิดดังกล่าวหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะประโยชน์จากการ พัฒนาเศรษฐกิจสังคมที่เกิดขึ้นเป็นการเอื้อประโยชน์ต่อชนชั้นนำ (Hegemony) โดยเฉพาะกลุ่มคน ชนชั้นล่างผ่านการใช้ทรัพยากรของส่วนรวม

เพิ่มมากขึ้น ช่องว่างระหว่างคนจนและคนรวยเพิ่มมากขึ้น ดังข้อบ่งชี้ของ UN ที่ว่า ในปี ค.ศ. 1970 นั้น 20 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนคนรวยที่สุดจะมีรายได้มากกว่า 20 เปอร์เซ็นต์ของคนจนที่สุด 30 เท่า พอถึงปี ค.ศ. 1989 ตัวเลขนี้จะเพิ่มขึ้นเป็น 60 เท่า และได้กล่าวต่อไปอีกว่าช่องว่างดังกล่าวจะขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว กลายเป็น 100 เท่าภายใน 10 ปี

ถึงแม้ว่าจะมีความพยายามที่จะนำเอาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ ในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจของประเทศร่วมกับระบบเศรษฐกิจแบบเสรีทุนนิยม แต่ก็มีคำถามถึงความเหมาะสมของระบบทั้งสองดังกล่าวว่าสามารถปรับใช้ ร่วมกันได้หรือไม่ ทั้งนี้เนื่องจากจุดยืนของระบบเศรษฐกิจพอเพียงมีฐานะจุดยืน สำคัญที่แตกต่างไประบบเศรษฐกิจแบบเสรีทุนนิยม กล่าวคือ

• ปรัชญาเศรษฐกิจเสรีนิยมยึดหลักความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ¹⁵ ซึ่งแตกต่างจากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ยึดถือหลักการพึ่งตนเอง

• ปรัชญาเศรษฐกิจเสรีนิยมยึดหลักการอยู่ดี กินดี¹⁶ ซึ่งแตกต่างจากหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ยึดถือหลักการอยู่พอดี กินพอดี

ความแตกต่างเชิงจุดยืนดังกล่าวจึงเป็นคำถามสำคัญของสังคมไทยที่ว่า ทิศทางการพัฒนา ตลอดจนแนวทางการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาที่เกิดขึ้น ถึงเวลา ที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนหรือไม่ อย่างไร เพราะที่ผ่านมาคำว่า “การพัฒนา”

15 หลักความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบเป็นการคัดสรรและผลิตสินค้าและบริการที่ตนเองมีความถนัด ขำนาญเพื่อสามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้ ภายใต้ระเบียบการค้าโลกจึงมีการกดดันประเทศ สมาชิกให้จัดสรรทรัพยากรในการผลิตตามความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ ดังเห็นได้จากการเปิด พื้นที่การค้าเสรี (Free Trade Area)

16 หลักการอยู่ดีกินดีเป็นการมุ่งเน้นให้เกิดการบริโภคเพื่อให้ไปหล่อเลี้ยงระบบเศรษฐกิจการค้าให้ เจริญเติบโต โดยมีได้ตั้งคำถามกับการบริโภคที่เกิดขึ้นว่าแท้จริงแล้ว การบริโภคนั้นเป็นแรงจูงใจ ให้บริโภค หรือเป็นการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ แทนที่จะบริโภคเพื่อสนองตอบต่อการใช้ประโยชน์หรือ ความต้องการจำเป็นที่แท้จริง

มักผูกติดอยู่กับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ การแก้ไขปัญหาความยากจน การพัฒนาชนบทให้เกิดความทันสมัยทัดเทียมกับสังคมตะวันตกเป็นลักษณะของการพึ่งพาที่ต้องลอกเลียนแบบ

จากวิกฤตการณ์ทางการเงิน พ.ศ.2540 ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยจนส่งผลกระทบต่อหลายประเทศในภูมิภาคเอเชีย และหลายประเทศทั่วโลก หรือที่เรียกกันว่า “วิกฤตต้มยำกุ้ง” เป็นผลสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (Modernization) ھاใช้คำตอบเพียงอย่างเดียวที่เหมาะสมและยั่งยืนสำหรับสังคมไทยอีกต่อไป

บทเรียนที่ได้รับจากภาวะวิกฤตดังกล่าวเป็นการเปิดประตูเพื่อแสวงหาทางเลือกอื่นในการพัฒนา (Alternative Development) เพื่อที่จะหลุดพ้นกับดักของคำว่า “พัฒนา” และ “ด้อยพัฒนา”¹⁷ ในลักษณะความเป็นอื่นที่นอกเหนือจากพัฒนาตามแบบตะวันตก เช่น การพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้าน วัฒนธรรมพื้นบ้าน/วัฒนธรรมชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2542, น. 39-40) เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและมุ่งเน้นความสำคัญของท้องถิ่นในชนบทควบคู่ไปกับการพัฒนาเมืองเพียงอย่างเดียว อันเป็นรากฐานสำหรับสังคมไทย

หลักปรัชญาและแนวทางตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นจุดคานงัดที่สำคัญสำหรับสังคมไทยในการสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความยั่งยืนและเป็นธรรม เพราะภายใต้หลักปรัชญาดังกล่าวเป็นการมุ่งเน้นให้เกิดความเข้มแข็งภายในตนเอง

17 ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2542, น. 6, 18) ได้กล่าวว่า การพัฒนาในตัวเองเป็นเรื่องของการต่อสู้ที่หลากหลายและรอบด้าน เพื่อช่วงชิงการนำในการสร้างกฎเกณฑ์ที่เป็นตัวกำหนดหรือสร้างความหมาย และการดำรงอยู่ของสิ่งที่เรียกว่าการ “พัฒนา” ในรูปของวาทกรรมการพัฒนา การจัดประเภทของประเทศ (Categorization) ออกเป็น “ประเทศพัฒนา” และ “ประเทศด้อยพัฒนา” หรือ “ประเทศโลกที่สาม” จึงมีเรื่องของ การจัดแบ่งตามสภาพภูมิศาสตร์ แต่เป็นการจัดแบ่งตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันมากกว่า

และชุมชน ทั้งด้านความคิดสติปัญญาในการดำเนินชีวิต รวมทั้งแนวทางในการทำมาหาเลี้ยงชีพที่มิได้มุ่งเน้นที่เงินตราเป็นใหญ่เพียงอย่างเดียว ซึ่งกล่าวได้ดังนี้

• ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: แนวทางการพัฒนาอย่างเป็นระบบองค์รวม

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้เปิดมุมมองใหม่ให้ย้อนนึกถึงการพัฒนาที่มีได้มุ่งเน้นเงินเป็นใหญ่กำไรสูงสุดตามแนวทางระบบทุนนิยม (ตลอดจนทุนนิยมพัฒนาการ) หากแต่มุ่งเน้นที่การพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ที่เชื่อมโยงวัฒนธรรม แบบแผนการบริโภค¹⁸ โดยภายใต้ปรัชญาดังกล่าวสามารถสรุปหลักใหญ่สำคัญ 3 ประการ อันเป็นจุดเน้นที่สำคัญได้แก่

1. ความสมดุล

ผลสืบเนื่องจากการพัฒนาอาจกล่าวได้ว่าทำให้บริบทต่างๆ ในสังคมเสียสมดุล ไม่ว่าจะเป็นภาวะทางประชากรที่มีการอพยพพลัดถิ่นเข้ามาทำงานในเมืองของคนชนบท ก่อให้เกิดปัญหาการกระจายตัวทางประชากรและปัญหาต่างๆ มากมายเช่น ขาดกำลังแรงงานภาคชนบท ภาวะล้นเกินของแรงงานราคาถูกภาคอุตสาหกรรม สภาวะด้านสิ่งแวดล้อมที่มีการนำทรัพยากรทางธรรมชาติมาใช้เพื่อการพัฒนาอันเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ระบบนิเวศของไทยเปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นเรื่องภูมิอากาศ ที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และการสูญพันธุ์ของสัตว์บางชนิด ภาวะเสียสมดุลดังกล่าวเป็นสิ่งที่อาจแก้ไขได้ยาก และอาจแก้ไขไม่ได้เลยหากทิศทางการพัฒนาประเทศยังคงมุ่งเน้นที่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมหรือทุนนิยมพัฒนาการ (Advanced Capitalism)

18 โปรดดูเพิ่มเติมใน อานันท์ กาญจนพันธุ์. “โลกาภิวัตน์กับวัฒนธรรมไทย” ใน ชัชวาล ปุณณัน และ สมเกียรติ ตั้งนโม. (บก.) วิกฤตโลก วิกฤตไทย อะไรคือทางรอด. 2544. ในประเด็นเกี่ยวกับพัฒนาการของทุนนิยมที่พยายามมาเอาประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ อันรวมไปถึงวัฒนธรรม โดยพยายามจะเปลี่ยนวัฒนธรรมหรือคุณค่าทางจิตใจให้เป็นสินค้า ทำให้การบริโภคเป็นการบริโภคความหมายมากกว่าคุณค่าของสินค้าเหล่านั้น รวมถึงการสร้างความจริงเทียมที่เกิดขึ้น

การพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงจึงให้ความสำคัญต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ตามสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่จริง โดยเน้นที่ความสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านในการประกอบอาชีพที่ไม่ซับซ้อน เน้นความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและระบบนิเวศ เช่น การทำเกษตรผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่สามารถปฏิบัติได้จริงบนพื้นฐานบริบทสังคมไทยคือภาคเกษตรกรรม¹⁹ เป็นการสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นจากความแตกต่างของช่องว่างการพัฒนาระหว่างเมืองและชนบท จัดเป็นวิถีทางประการหนึ่งในการสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตและความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นกล่าวคือเป็นการผลิตที่เน้นการบริโภคก่อนที่จะนำไปขาย มีกิน มีใช้ ให้สามารถอยู่รอดได้โดยมิต้องพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก

2. ความพอเพียง

การพัฒนาที่เกิดขึ้นทำให้เห็นว่า ยิ่งพัฒนา ช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนก็ยิ่งขยายตัวมากขึ้น เนื่องจากการสูบซับทรัพยากรจากชนบทมาใช้ในการพัฒนาเมืองและภาคอุตสาหกรรม แม้ว่าจะมีการเรียกร้องสิทธิของชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเรื่องทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่นอันเป็นการช่วงชิงวาทกรรมระหว่างกระแสท้องถิ่นนิยม (Localization) และกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) เพื่อให้ตัวตนของท้องถิ่นปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้นอันเป็นเงื่อนไขที่จำเป็น (Necessary Condition) แต่ก็ไม่เพียงพอเนื่องจากระบบคุณค่าในสังคมตลอดจนวัฒนธรรมและแบบแผนทางพฤติกรรมได้ถูกกลืนกลายจากกระแสโลกาภิวัตน์ให้เกิดภาวะการแข่งขันและการแย่งชิงสูง

19 รูปแบบการเกษตรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง จะมีการจัดสรรที่ดินเพื่อการเพาะปลูกข้าว ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ขุดบ่อเลี้ยงปลาบนพื้นที่ประมาณ 2-5 ไร่ อันเป็นพื้นที่เฉลี่ยที่คนไทยครอบครัวอยู่ โดยรูปแบบดังกล่าวมุ่งเน้นที่การเพาะปลูกเพื่อการบริโภคเป็นหลัก ส่วนที่เหลือก็จะเก็บสะสมไว้หรือนำไปขาย ซึ่งแตกต่างไปจากการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว (Mono-Cropping) ที่เน้นการขายผลผลิตจากการเพาะปลูกเป็นหลัก

ภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียง การพลิกฟื้นสังคมไทยจึงเริ่มจากการสร้างคุณค่าเชิงอุดมการณ์ (Ideological Value) ระบบคุณค่าต่างๆ ในสังคม เพื่อนำพาสังคมให้ตระหนักรู้เท่าทันกระแสการพัฒนา ประเด็นเรื่องความพอเพียง²⁰ จึงเป็นการกระตุ้นเตือนให้เกิดสติ ความยับยั้งชั่งใจในการเลือก/ ตัดสินใจที่จะดำเนินชีวิตด้วยความระมัดระวัง รู้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลง เข้าใจถึงความหมายของการใช้หรือการบริโภค การแสวงหาหรือการทำมาหากินที่ไม่เอาर्डเอาเปรียบทั้งต่อมนุษย์ด้วยกันและชาติบนพื้นฐานของความพอดี

ความพอเพียงจึงมีนัยยะของการรู้จักตนเอง รู้จักสังคม เข้าใจถึงสาระของการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ไม่เอาเปรียบเบียดเบียนกัน การรู้จัก “พอ” จึงเป็นหนทางหนึ่งในการดับทุกข์ ช่วยให้ไม่ลุ่มหลงในกิเลสและอบายต่างๆ จากความอยากได้ อยากเป็น อยากมีเฉกเช่นผู้อื่น หลักความพอเพียงจึงเป็นแนวทางแห่งสันติวิธี เป็นสันติวัฒนธรรมที่จะช่วยธำรงสังคมให้ผาสุก

3. ความยั่งยืน

บทเรียนที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาทำให้เกิดคำถามเกี่ยวกับการพัฒนาที่ต้องนำไปสู่ความยั่งยืน²¹ ทำให้ความยั่งยืนได้ถูกนำไปผนวกกับการพัฒนาในด้านต่างๆ เหตุผลสำคัญประการหนึ่งก็คือมีแนวคิดที่ว่าพัฒนาต้องเป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงลูกหลานหรือคนรุ่นต่อไปที่พวกเขา/ เธอเหล่านั้นก็มีสิทธิที่จะใช้หรือครอบครองทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่ต่างไปจากคนรุ่นปัจจุบัน

20 ตามมุมมองของนักเศรษฐศาสตร์ในโลกเสรีทุนนิยมพัฒนาการ คำว่า “พอเพียง” อาจเป็นความขัดแย้งในตัวเอง (Oxymoron) เนื่องจากจุดมุ่งหมายของระบบเศรษฐกิจปัจจุบันมุ่งเน้นที่การแข่งขันเพื่อให้ได้กำไรสูงสุด เงินตราเป็นใหญ่ หากแต่ความพอเพียง เป็นการสร้างความตระหนักรู้ในตน (Self-Actualization) อาทิ มุ่งให้อยู่อย่างพอดี กินอย่างพอดี ใช้อย่างพอดี ตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นส่วนที่เหลือก็นำไปออม ไม่ต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อที่จะเป็นหรือมีอย่างผู้อื่น ทำให้เป้าหมายทางเศรษฐกิจกลายเป็นเศรษฐกิจเพื่อความสุขสงบ

21 ความยั่งยืนเป็นประเด็นข้อเรียกร้องจากกลุ่มแนวคิดหลักในสังคม โดยเฉพาะกลุ่มนิเวศนิยมที่เสนอแนวความคิดเรื่องสิทธิของคนรุ่นต่อไป (Other Generations' Rights) ที่ว่าในความเป็นมนุษย์แล้วไม่มีความแตกต่างในการที่จะได้รับการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้น การใช้ทรัพยากรธรรมชาติของคนรุ่นปัจจุบันต้องคำนึงหรือหลงเหลือให้คนรุ่นต่อไปอย่างเท่าเทียมและเพียงพอด้วยอันเป็นสิทธิประการหนึ่ง

แนวทางของความยั่งยืนจึงถูกนำเสนออย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือหากต้องการให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาแล้ว วิธีการพัฒนาต้องเป็นการสร้างการพึ่งตนเองได้ คือสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชน และชุมชน อันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งจากภายใน มิใช่รอคอยการพัฒนาจากภายนอกเพียงอย่างเดียว ซึ่งหากชุมชนมีความเข้มแข็งหรือยืนหยัดอยู่ได้แล้ว ความรู้สึกในการเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging) จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาจนนำไปสู่ความยั่งยืนในที่สุด

ตามแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวมิได้เป็นการสร้างวาทกรรมหรือการสร้างความรู้สึกว่าต้องพัฒนาต้องพัฒนาให้เท่าทันตามอารยประเทศ หากแต่เป็นการพัฒนาบนพื้นฐานแห่งตัวตนและเอกลักษณ์ตามบริบทที่แตกต่างกันไป ซึ่งในท้ายที่สุดแล้ว ความแตกต่างหลากหลายดังกล่าวจะเป็นส่วนเติมเต็มให้แก่กันและกัน มุ่งเน้นที่ความหลากหลายของพลังชุมชนเพื่อหนุนเสริมชุมชนให้เกิดการถักทอในการพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดี อันเป็นภูมิคุ้มกันทางสังคมประการหนึ่งที่มีต่อรอคอยคำตอบหรือการชี้นำจากภายนอก

• บทสรุป: ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเครื่องมือนำพาสังคมสู่ความยั่งยืนและเป็นธรรม

การพัฒนาประเทศให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืน และเป็นธรรมนั้น สิ่งสำคัญคือการให้ความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์และคุณค่าความเป็นมนุษย์ให้เกิดขึ้นอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง โดยการสร้างโอกาสในด้านต่างๆ เพื่อที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพในมิติต่างๆ ทั้งด้านการได้รับโอกาสทางการศึกษา การมีส่วนร่วมทางการเมือง และการจัดสรรทรัพยากรทางเศรษฐกิจอย่างทั่วถึง

แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงถือเป็นการผ่าทางตันของวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ เพื่อให้ผู้คนในสังคมได้หันย้อนกลับมามองความเป็นท้องถิ่นหรือสิ่งที่มีอยู่ในสังคมชุมชน อันประกอบด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน วัฒนธรรมชุมชน และวิถีชาวบ้านที่เป็นรากฐานหรือทุนทาง

สังคมที่สำคัญของสังคมไทย ตลอดจนเป็นการสร้างคุณค่าให้รู้จักคำว่า “พอเพียงพอดี” และดำเนินชีวิตด้วยความเพียงพอ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ถือเป็นการปรับเปลี่ยนแนวคิดในการดำรงชีวิตที่ไม่หลงไปกับกระแสแห่งการบริโภคที่ไม่สิ้นสุดของเศรษฐกิจแบบยุคทุนนิยม อันเป็นวิถีแห่งความยั่งยืน

หลักความพอเพียงและรู้จักเพียงพอจึงเป็นการกระตุ้นเตือนที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนะ ความคิด ค่านิยม แบบแผนทางพฤติกรรมให้ผู้คนดำเนินชีวิตอย่างมีสติ อยู่ในทางธรรม ไม่หลงไปกับโลกีย์วัตถุที่เข้าครอบงำและยึดเยียดให้กลายเป็นค่านิยมในสังคมที่ทำให้ผู้คนรู้สึกว่าการจำเป็นต้องบริโภคสิ่งเหล่านั้น การดำเนินชีวิตโดยหลักแห่งความพอเพียงจึงเป็นการย้ำเตือนให้เห็นถึงการรู้จักละวาง ไม่เห่อเหิม พึ่งพอ รู้จักครองตน อันเป็นธรรมะที่จะนำพาสังคมไทยสู่ความยั่งยืนและเป็นธรรมคือไม่พยายามที่จะแข่งขันแย่งชิงเพื่อที่จะได้มาซึ่งอนิจจังซึ่งมีเพียงมูลค่า (Worth) แต่หาคุณค่า (Value) หรือคุณประโยชน์ไม่

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแม้จะเป็นแนวทางการพัฒนาที่เน้นมิติทางเศรษฐกิจ แต่พระราชดำริดังกล่าวได้เปิดมุมมองใหม่ในด้านการพัฒนาสังคมประเทศที่สามารถเชื่อมโยงกับมิติอื่นๆ ทั้งด้านการเมือง สังคม วัฒนธรรม ถือเป็นการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม (Holistic of Circumstances) โดยสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเองเพื่อให้สามารถเผชิญและอยู่รอดจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในจากการเสริมสร้างพื้นฐานทางจิตใจของคนในประเทศให้สำนึกในคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ ตลอดจนสร้างความเป็นธรรมในสังคมที่มีนัยยะถึงการใช้ธรรมเป็นเครื่องนำพาสังคมให้ผู้คนรู้จักคำว่า “พอ” ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นสังคมที่มีความเอื้ออาทร ถือเป็นพระอัจฉริยภาพแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทูลเกล้าในรัชกาลปัจจุบันที่พสกนิกรไทยทุกหมู่เหล่าต่างปลื้มปิติต่อพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- ชัชวาล ปุณปั้น และสมเกียรติ ตั้งนโม. (บก.) **วิกฤตโลก วิกฤตไทย อะไรคือทางรอด**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). 2544.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. **วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกสิทธิ์ และความเป็นอื่น**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา. 2542.
- เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. **Global Vision: สู่กระแสกระบวนทัศน์ใหม่**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด. 2539.
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. **องค์การการค้าโลก ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา และเศรษฐกิจพอเพียง**. “จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง” ผู้จัดการรายวัน ฉบับพิเศษปีที่ 5 กันยายน 2545.
- วอลเดน เบลโล, เชียร์ คั่นนิงแฮม และลี เค็ง ปอห์. **โศกนาฏกรรมสยาม: การพัฒนาและการแตกสลายของสังคมไทยสมัยใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิ โกลบอลมิกทิง. 2542.

ภาษาอังกฤษ

- C. Harman. **The Rise of Capitalism**. Online Available at <http://www.swp.org.uk/ISJ/harman102.pdf>
- D. M. Fetterman and A. Wandersman. (ed.) **Empowerment Evaluation: Principles in Practice**. London: The Guilford Press, 2005.
- Hoppe, Hans-Hermann. **A Theory of Socialism and Capitalism: Economics, Politics, and Ethics**. 1988. Online Available at <http://www.mises.org/etexts/Soc&Cap.pdf>
- Ian Vaquez. **Globalization and the Poor**. The Independent Review, v.VII, n. 2, Fall 2002, ISSN 1086-1653, pp. 197-206. Online Available at http://www.independent.org/pdf/tir/tir_07_2_vasquez.pdf
- J. M. Keynes. **National self-sufficiency**. 1933. Online Available at http://biblionline.site.voila.fr/reserve_4/keynes.doc
- M. A. Pollack. **Beyond Left and Right?: Neoliberalism and Regulated Capitalism in the Treaty of Amsterdam**. 1998. Online Available at <http://uw-madison-ces.org/papers/pollack.pdf>
- R. Stokvis. **Knowledge and the Nature of Capitalism: Some Schumpeterian Observations**. 2001. Online Available at http://www.sase.org/conf2001/papers/stokvis_ruud.pdf
- S. Gill. **The Constitution of Global Capitalism**. 2000. Online Available at <http://www.theglobalsite.ac.uk/press/010gill.pdf>
- T. Casey. **Comparative Disadvantage: Models of Capitalism and Economic Performance in the Global Era**. 2004. Online Available at <http://www.psa.ac.uk/2004/pps/Casey.pdf>

โครงการ “การส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ” ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๒

๑. หลักการและเหตุผล

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อประชาชนบางกลุ่มไม่สามารถปรับตัวให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ ทำให้ตกเป็นผู้ด้อยโอกาส หรือกลุ่มเสี่ยงที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ที่มีความซับซ้อนและรุนแรงมากขึ้น ซึ่งการดำเนินงานจัดสวัสดิการสังคมของภาครัฐที่ผ่านมา ยังไม่ครอบคลุมและทั่วถึงประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมาย ทำให้ประชาชนบางกลุ่มไม่สามารถเข้าถึงบริการด้านสวัสดิการสังคม ในปัจจุบันการดำเนินงานจัดสวัสดิการสังคมมีรูปแบบหลากหลายมากขึ้น เช่น การจัดสวัสดิการโดยชุมชน การจัดสวัสดิการท้องถิ่น ฯลฯ และภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมหลายหน่วยงานและองค์กรที่ได้ดำเนินงานจัดสวัสดิการสังคมแก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายทั้งในเชิงประเด็นปัญหา และเชิงพื้นที่ แต่กลไกการดำเนินงานของหน่วยงานและองค์กรดังกล่าว ยังไม่มีการบูรณาการการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีภารกิจหลักในการดำเนินงานด้านการพัฒนาสังคม และสวัสดิการสังคม การสร้างความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม การคุ้มครองพิทักษ์สิทธิ รวมทั้งการพัฒนางานด้านความมั่นคงของมนุษย์ ในภาพรวมของประเทศ ประกอบกับแผนปฏิบัติราชการ ๔ ปี (พ.ศ.๒๕๕๑-๒๕๕๔) ของสำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๑ พัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์ให้ทันต่อพลวัตของสังคม ข้อ ๑.๔ มีระบบและกลไกการบูรณาการการเข้าถึงสวัสดิการสังคม โดยมีเป้าประสงค์คือ มีนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมและการสร้างหลักประกันทางสังคมที่ตอบสนองต่อความมั่นคงของมนุษย์

ดังนั้น เพื่อส่งเสริมการพัฒนากลไกการบูรณาการในการพัฒนาสังคม และจัดสวัสดิการสังคม เพื่อให้เกิดการประสานเชื่อมโยง และบูรณาการการดำเนินงานร่วมกันทั้งในเชิงประเด็นปัญหา และเชิงพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้เข้าถึงบริการด้านสวัสดิการสังคม และสอดคล้องกับภารกิจนโยบายและแผนปฏิบัติราชการของกระทรวง จึงได้จัดทำโครงการ “การส่งเสริมการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ” ในปีงบประมาณ ๒๕๕๒ โดยผลจากการศึกษาและการประชุม จะเป็นข้อเสนอเชิงนโยบาย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาระบบและกลไกการจัดสวัสดิการสังคมและการพัฒนาสังคม ให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการด้านสวัสดิการสังคม

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อเสริมสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสรุปบทเรียนร่วมกันในการ บูรณาการกลไกด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม

๒.๒ เพื่อศึกษากลไกการบูรณาการด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม

๓. วิธีการดำเนินการ

๓.๑ ทบทวน และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานด้านสวัสดิการสังคม

๓.๒ ประชุมคณะทำงานเพื่อกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่และการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๓ สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔ ประชุมคณะทำงานเพื่อพิจารณาเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ ประชุมผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ ๕ ภาค เพื่อศึกษาข้อมูลในพื้นที่

๓.๖ ประสานงานกับสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดและสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการเขตในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อพิจารณาคัดเลือกบุคลากรที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากเครือข่ายทุกภาคส่วน เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ

๓.๗ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วยกิจกรรมดังนี้

- การบรรยาย อภิปรายให้ความรู้และประสบการณ์ในการบูรณาการกลไกด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม
- การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการประชุม
- การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อค้นหาแนวทาง วิธีการ การบูรณาการกลไกด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม

๓.๘ จัดทำรายงานสรุป และสังเคราะห์ชุดองค์ความรู้ด้านการบูรณาการกลไกด้านการพัฒนาสังคม และการจัดสวัสดิการสังคม

๔. พื้นที่ดำเนินการ

- ดำเนินการในพื้นที่ ๕ ภูมิภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้

๕. กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมประชุม

- ประกอบด้วย ผู้บริหาร ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ ประชาชน ผู้นำชุมชนด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล องค์กรบริหารส่วนตำบล) องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคประชาชนในพื้นที่ ๕ ภูมิภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ โดยการแบ่งการจัดประชุมเป็น ๕ ครั้งๆ ละ ๖๐ คน รวม ๓๐๐ คน

๖. ระยะเวลาดำเนินการ

ดำเนินการในปีงบประมาณ ๒๕๕๒ (เดือนมกราคม-กันยายน ๒๕๕๒)

๗. งบประมาณดำเนินการ

โดยใช้ประมาณ ปี ๒๕๕๒ ของสำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน ๑,๙๘๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านเก้าแสนแปดหมื่นบาทถ้วน)

๘. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๘.๑ ผู้เข้าประชุมได้รับองค์ความรู้และประสบการณ์ในการบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม

๘.๒ ได้แนวทางในการบูรณาการกลไกการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม

๘.๓ กลไกการดำเนินงานด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมทุกภาคส่วน สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินการจัดสวัสดิการสังคมได้อย่างเป็นระบบ

๙. ตัวชี้วัดโครงการ

๙.๑ จำนวนการจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่ครบทุกภูมิภาค (๕ ภาค) ในด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม

๙.๒ ร้อยละของผู้เข้าร่วมประชุมได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม

๙.๓ จำนวนชุดองค์ความรู้ด้านการบูรณาการกลไกด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม

๑๐. wawlit ของโครงการ

๑๐.๑ ได้เอกสารวิชาการ เกี่ยวกับแนวทางการบูรณาการกลไกด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม

๑๐.๒ ผู้เข้าร่วมประชุมได้รับความรู้ และประสบการณ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการบูรณาการกลไกด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม

๑๑. ผลลัพธ์ของโครงการ

- ได้แนวทางในการบูรณาการกลไกด้านการพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคม เพื่อเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับผู้บริหาร และเพื่อให้ทุกภาคส่วนนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินการจัดสวัสดิการสังคมและการพัฒนาสังคม

๑๒. ผู้รับผิดชอบโครงการ

– กลุ่มการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคม สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

ส.ร.ร.

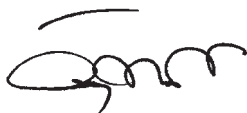
สำเร็จ แก้วน้อย ผู้เสนอโครงการ
(นายสำเร็จ แก้วน้อย)

ผู้อำนวยการสำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

อุบล หลิมสกุล ผู้เห็นชอบโครงการ
(นางอุบล หลิมสกุล)

รองปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

วัลลภ พลอยทับทิม ผู้อนุมัติโครงการ
(นายวัลลภ พลอยทับทิม)

ปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

คณะกรรมการจากสำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

รายชื่อคณะทำงานและทีมวิทยากร

1. นายสำเร็จ แก้วน้อย	ผู้อำนวยการสำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
2. นางสาวพิมพ์มล พลเวียง	ผู้อำนวยการกลุ่มการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคม
3. นางสาวนงชนก วิมลมาศ	นักพัฒนาสังคมชำนาญการพิเศษ
4. นางทัศนีย์ กมลลานนท์	นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการพิเศษ
5. นางจันทร์ฉาย แยมอยู่	นักสังคมสงเคราะห์ชำนาญการ
6. นางวรรณมา นวลย่อง	นักสังคมสงเคราะห์ชำนาญการ
7. นางสาวอมราภรณ์ ต้นติวิภาส	นักสังคมสงเคราะห์ชำนาญการ
8. นางสาวญาณกร พิทยานิน	นักสังคมสงเคราะห์ชำนาญการ
9. นายพีระ เนตรวีระ	เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูล
10. นายพิทยาพงษ์ กิตติบุตร	เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูล

รายชื่อคณะวิทยากร

1. ดร. ไพรัช บวรสมพงษ์	คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2. ดร. สมศรี ศิริขวัญชัย	นักวิชาการอิสระ
3. ดร. สุภาภรณ์ สงค์ประชา	นักวิชาการอิสระ
4. ดร. วิภาวรรณ ตินนังวัฒนะ	นักวิชาการอิสระ
5. ดร. ชลัช กลิ่นอุบล	นักวิชาการอิสระ

รายชื่อผู้ช่วยคณะวิทยากร

1. น.ส. จุฑามาศ จ้อยจุมพจน์ ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2. น.ส. ชุติ ใจดี ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
3. น.ส. วินิดชา พรหมสวะนา ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
4. นาย ศุภชัย นามแก้ว ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
5. น.ส. ขวัญตา เสกทวีลาภ ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
6. น.ส. นัชชา กองอังกาพ ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
7. น.ส. ณัฐยา ธีธัญญานิธิวัฒน์ ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
8. น.ส. ปัจฉิมา พบพีช ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
9. นาย เจษฎา เนตะวงษ์ ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผู้รับผิดชอบประสานงานโครงการฯ เวทีพื้นที่ภาคต่างๆ

1. เวทีพื้นที่ภาคกลาง

นางจันทร์ฉาย แยมอยู่ นักสังคมสงเคราะห์ชำนาญการ

2. เวทีพื้นที่ภาคเหนือ

นางสาวอมราภรณ์ ต้นติวิภาส นักสังคมสงเคราะห์ชำนาญการ

3. เวทีพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

นางสาวญาณกร พิษยานิน นักสังคมสงเคราะห์ชำนาญการ

4. เวทีพื้นที่ภาคใต้

นางวรรณมา นวลย่อง นักสังคมสงเคราะห์ชำนาญการ

5. เวทีพื้นที่ภาคตะวันออก

นางทัศนีย์ กมลลานนท์ นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการพิเศษ

